

ČASOPIS

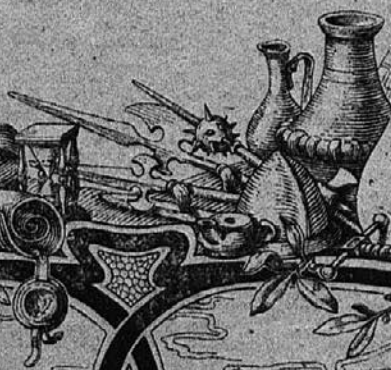
ZA

ZGODOVINO IN NARODOPISEJE.

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO
V MARIBORU.

UREJUJE
PROF. FR. KOVAČIČ.

MARIBOR, 1922.
CIRILOVA TISKARNA.

57749

Vsebina.

I. Razprave.

	Stran
Kovačič Fr., Slomšek o pouku slovenskega jezika pred 100 leti	1
Skrabar V., Ruški mitrej	15
Košir P., Ljudska medicina na Koroškem	20

II. Izvestja.

Vrhovnik J., Nekaj o slov. pridigah v Slovenjgradcu	38
Kovačič Fr., Stara narodna noša okoli Ljutomera	36
Saria B., Donesek k zgodovini turških in ogrskih napadov	39
Kovačič Fr., Kapela sv. Rozalije na Hajdini	40

III. Slovstvo.

Slavič dr. M., Prekmurje. Fr. Kovačič	40
Šenoa dr. M., Geografija Jugoslavije. Dr. K. C.	42
Luschin-Ebengreuth Dr. Arn., Die Zerreiſsung der Steiermark. Fr. Kovačič	43
Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark. M. Ljubša	47
Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Fr. Kovačič	49
Prilozi za književnost, istoriju i folklor. F. K.	52

IV. Društveni glasnik.

1. Zgodovinsko društvo	52
2. Muzejsko društvo v Mariboru	54
3. „ „ v Ptujju	54

~~~~~

Rokopisi in tiskovine za oceno ali v zameno se pošiljajo na „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru, Koroška cesta 10.

030024845

Slomšek o pouku slovenskega jezika pred 100 leti.

Fr. Kovačič.

V jeseni leta 1821 je Slomšek stopil v celovško bogoslovnico. Iz njegovih življenjepisov je znano, da je kot bogoslovec v Celovcu poučeval svoje tovariše-bogoslovce slovenščino¹. Za Kosarjem poročajo vsi drugi življenjepisisci, da ga je ravnateljstvo naprosilo za to. Kosar tudi kratko omenja, da se je še v njegovi zapuščini ohranil govor poln mladeniškega navdušenja, s katerim je otvoril svoja predavanja o slovenščini (str. 11). Ni popolnoma jasno, je li inicijativo dalo ravnateljstvo, ali pa je izšla iz kroga bogoslovcev, oziroma Slomškega samega in jo je ravnateljstvo le odobrilo in pohvalilo. Kosarjeva trditev sicer ni podprta z nobenim virom, a je verjetna, ker je Kosar nekoliko pozneje bil sam gojenec celovške bogoslovnice in je mogel to doznati iz tradicije. Z druge strani je pa čudno, da Slomšek v svojih nagovorih niti z besedo ne omenja take „prošnje“ ali želje, da bi to zahtevala uljudnost in bi bilo to v prilog njegovi stvari. Verjetnejše je torej, da je Slomšek sam sprožil to misel, ravnateljstvo pa jo je odobrilo in pouk poverilo njemu. Iz uvodnega govora je razvidno, da se je med bogoslovci osnovalo nekako društvo, kateremu je bil namen, gojiti pouk slovenskega jezika.

Ni se pa ohranil le začetni nagovor, kakor pravi Kosar, marveč tudi uvodni nagovori naslednjih let, prvo predavanje in poziv k pristopu v zadnjem letu Slomšekovega bivanja v celovški bogoslovnici². Zanimivi so ti nagovori ne samo radi „mladostnega navdušenja“, marveč sploh za duševni razvoj Slomškov. V njih stopa Slomšek pred nas kot iskren ljubitelj rodnega jezika, kot popolnoma zaveden Slovencec in Slovanc. Če imamo pred očmi te nagovore, se prav nič ne čudimo, da je mogel Slomšek l. 1838 — v dobi občnega narodnega spanja — imeti v Blatogradu nad Celovcem ono glasovito pridigo o dolžnosti, spoštovati svoj jezik.

Ti nagovori so brezdvomno najstarejši Slomškov literarni spomenik, več ali manj odločilen za njegovo poznejše delovanje.

Prvi nagovor priobčimo dobesedno, popravivši le nekatere očitne pisne pomote, ostale pa v izvlečku, ker se v njih večinoma ponavljajo ideje,

¹ Kosar Fr., Anton Martin Slomšek, str. 11. Glaser, Zgod. slov. slovstva III., str. 125—126. Medved dr. A., Ant. Mart. Slomšek str. 28. Grafenauer J., Zgodovina novejšega slov. slovstva I., str. 65.

² Sedaj v arhivu Zgodovinskega društva.

prvega govora l. 1821, iz katerega se vidi, da se je mladi Slomšek, poznejši veliki ljudski govornik, že takrat seznanil z glavnimi pravili cerkvene retorike. Dočim je Dubrovský z drugimi učenjaki skoraj očajaval nad bodočnostjo češkega jezika, je mladi Slomšek poln žive vere v bodočnost slovenstva in slovanstva. Rekel bi, v proroškem duhu predvideva in blagruje oni blaženi čas, ko bodo Slovenci združeni v enoto in bo njih ožja domovina stopila v stik z drugimi slovanskimi brati. Ko bi bil to idejo kdo tako glasno povdarjal pri nas začetkom svetovne vojne leta 1914, bi prav gotovo dobil za nagrado — ječo. Sedaj, ravno čez 100 let, se je Slomšekova proroška slutnja obistinila, ne sicer v polnem obsegu, ker kratkovidna, egoistična evropska diplomacija je še vedno tam, kjer je bila za časa dunajskega kongresa, v glavnem se je vendar izpolnilo, kar se je pred 100 leti in še pred kratkimi desetletji moralo smatrati kot sanjarija. Tem bolj tragično nam pa stopa pred oči izguba Koroške, od koder je pred 100 leti donel Slomšekov klic: „Živet ino vmret za slovenstvo!“

Napelvavni govor K' Slovenskimu sboru 1821.

Vos estis lux mundi!

Citira v latinščini Mat. 5. v. 14.

Isvoleni sbor
Slovenkih Bratov!

Stopim na besednico pervo bart pred brate mojiga ludstva. Isvolil fim vaf donef vtem zhafu nashiga preblasheniga sbora vefelo posdravit, koker poklizane ravno delavze v gospodovi vinograd Slovenfkiga naroda. Pak fhe enkrat bol mi ferze pokkozhi, ter vidim tolko mladih, prebrifanih Slovenfkih rojakov, mojih bratov, fe vefelo perpravlat, k' obdelvanju shlahnih, lepil pak' presapufhenih vinfkih tert Slovenfkih otrok.

Ki pak' bodem najshil en' dar mojiga govorjenja, kateri bi bil vreden mojih preshlahnih poflushavzov? — O rasfvetli pravi dar ti slato fonze per tvojimu ishodu, pokashi meni ga v vinogradu Slovenzov, preden fenza vifokih hribov tvojo svetlobo sakriva; — pokashi meni ga o ti nebeska luzh, de bom samogel moje brate takej pelat, nje vodit do fkrivniga kraja, kir je ta saklad pokopan.

To fonze vefelo is sagor vftane, ras'denijo fe hribi ino doline vfiga dragiga fveta, ftoji visoko na pol dne, fe nagne ino mirno sa hribe sajide, beli mefenz fe perkashe, te svesde igrajo, al ta saklad Slovenzov fe ne da najti.

O al' njega pokriva vezhna tema, al' je obseden od hudiga duha, al' ni ta Stvarnik pershgal predrago luzh, katera bi meni sasfvetla fkrivni kraj isvoleniga dara, katerga mojim bratom pokasat tako ferzhno shelim, ino bres' prenehanja bodem shelil?

En' glas mene opomina, is mojiga premišlavanja me, budi. Koga prafahš nadalej po luzhi, k'do samore tebi fkasat, koker ta fвета luzh, katera je' s nebes perfhla vef svoleni fvet ras'fvetlit, to vprashaj, ino bodefh svedel!

Kateri ifhe, ta najde; iskal fim in nafhel p. S. Matevshu na 5. p. 14. v. befede Jesufa nafhiga boshjega namestnika, on naf prijasno posdravi rekozh: Vi fte luzh fвета, ne bo pershgana luzh, ino pod zhetert djana, temuzh na fvezhnik, de vse rasfveti, kateri fo v hishi!

O vefelo posdravljenje nafhiga odreshenika, tak mi fmo tajfsta isbrana luzh; katera bo svetla v hishi Slovenskiga ludftva; tok mi fmo tajfsta luzh, fkus' katere fvetlobo fe bodo sakladi Slovenzov odkrili!

Ne bodi nam prasno ti prelepi pokliz na dalaj razloshit' ino v 1mu delu mojiga govorjenja to luzh vefelo pershgati v 2mu te lepe shlahne saklade Slovenzo odkriti.

Preden luzh v ferzih mojih rauno bratov zherftvo vshgati samorem, o tok' vshgi nebefhka luzh vsiga rasfvetlenja moj um ino jesik, ino mojih pollushavzov ferze perpravi!

I. Del.

Koker luzh v hishi fveti, tok' rasfveti duhovstvo fleherno ludftvo.

Od stvarjenja fвета, noter do danafhniga dneva fe sprizhuje v pergodbah vfakiga ludstva; meni ni potreba na dalej previsbanja iskati, pergodbe Israelzoy she, kolko vezh pak sgodbe Kerstjanov ozhitno skasujejo, Modrost, zhednost ino druge lepe vednosti fo zvetle, ino sopet vfahnile. Koker fo fe Leviti, njih vuzheniki sjafnili, koker njih vuzhenost, je bila vednost Israelkiga ludftva, sakaj oni fo bili od kralja nebef ino semle sbrani vodii njegovega ludftva.

Ako fe v starimu sakonu leto tok vedno fkasuje, kako vezh fe v novi savesi ozhitno sprizhuje.

Jesuf nafh nebefski samestnik svoje isvolene vuzhenze vunkaj po shirokimu fvetu poshle: Pojte po zelimu fvetu, vuzhite vse narode, vadite nje vse dershati, kar fim ješ vaf vuzhil!

Jesuf rezhe ino sgoti fe.

Koker vjuterno fonze is sagor gori pride, rasfvetli hribe ino doline, rasvefeli vfako stvar od svojiga ishoda, noter de fe v sahotu mirno sa vifoke hribe fkrije, ravno tok ino fhe gorfhe so ti 12 poslani po zelimu fvetu vse ludftve ino narode, od jutra do vezhera, od polnozahniga kraja do poldenzhniga te semle, vifoke ino poredne, kralje koker berazbe s' svojoj predragoj luzhjoj nebefhkiga navuka rasfvetli, ja jest samorem rezhti: oni fo zelo stvarnizo te semle rasfvetli; sakaj Kershanstvo je duho ino telo, semlo ino nebo spreobrnilo.

De nadalej ne jifhem: Kaj je bila ta shiroka Nevshka deshela dokler ta kerfhanska luzh ni Nevzam gori fhla? Nizh koker ena' temna dobrava

en log poln mlak ino jeser, eno tfracšno prebivalfhe divje sverine, ja eno prebivalfhe fvoji drushbi enakih ludi; al ozhe nebefhki pohle delavze, svolene duhovne, oni fo rasfvetli te gaje ne le s' vukam te vere, ampak s' vfakoj vednofhjo, katira je zhloveshtvu potrebna.

Koker tem Nevzam eni S. Bonifaz, tok Gotam Ulfil fveti¹, ino enako vřim drugim ludim fo ti Apostelni vfakimu zhloveshtvu drago luzh rasfvetlenja pernefli; ino oni fo taifta vofka ftesa, po kateri je vuzhenofh pretezheniga zhafa flobodno do naf perfhla, ti mafhniki fo taifta berv, zhres katero je lepi sbir tih vukaj od ftarih dni do naf pershel, dokler je po drugih potah tolko vednofhi v zhernim potopu ffracšne burje vtopilo.

Moji bratji! Al fe nobeden ne snajde, kateri bi poprafhal: Sakaj pak nafh narod tako dolgo v temnizah leshi, al je nebefhki ozhe na naf posabil, al nam ni poflal eniga svoleniga vuzhenika, kateri bi bil s' kerfhanskim rasfvetlenjem tudi luzh vuzhenofhi Slovenzam pernefil?

Al mene vprafhafh, alne, tok Jef tebi odgovorim ino pravim: Ne le eniga, temuzh 2, ne febi fovrashna, ampak brata je fkerbni nebefhki ozhe fvojim Slovenzam poflal; Jef rezhem brata, debi nam bila en verni isgled, kako bi mogel eden Slovenfki rod drugiga, koker brat brata sposnati, eden drugimu po potu vuzhenofhi pomagat imel. O debi lepi isgled bratovfke lubesni tih 2 Slovenfkih vuzhenikov tudi mi pofnemati sazheli!

S. Ziril od grefhkiga Zefarja Mihaela Slovenfkim knesam poflan, de bi njim S. pifmo raslagal, fe poda v drushbi svojiga brata Metoda v Slovenfke deshele; on sazhne koker poflan vuzhenik Slovenzov nafh govor zhediti, zherke ismifhlovati, on je ti prvi Slovenzam luzh perfhgal, od katere bi bil fvetli dan Slovenzam gori shel, al kratko je svitala te lepe shole juterna sorja; rauno koker de bi zherni oblaki fonze sakrili, fhe smiram temni mrak nevednofhi Slovenstvo pokriva; ki ino kaj pak je ta nefrezhni oblak?

O de bi samogel drugazhi rezhti, al ne vem drusga obdoshiti, koker nezhimernofh Slovenfkih vuzhenikov!

Svetimu Zerilu ino njegovemu bratu ni bilo sadofti le po fhkorji Slovenfki jesik sposnati, ta govor, kateri je to orodje, s katerim fe famo Slovenzam vuzhenofh predaja, tim dvema bratama ni bilo sadofti le eno tolko fe navuzhit, de bi fi piti ino jefti sprofila, na' dalej fta fvoj pokliz fposnala, noter do musga Slovenfkgiga jesika fe je njih hrepen raslegal, nam en lepi pofnemk je njih raslog Slovenfkgiga govorja. O kako marzlo je ferze donafhnih vuzhenikov, proti ferzi tih dveh bratov k Slovenfki vuzhenofhi.

Skus zelih 15 let nevřhko-latinske fhole pometajo, al' Slovenfko fholo v nemar puftijo; ftopjo na prag fvojiga pokliza, gredo vunkej na delo v

¹ Mlademu Slomřeku menda ni bilo iz zgodovine znano, da je Ulfil bil krivo-verec-arjanec.

vinograd Slovenskiga ljudstva, pak she ne mislijo na orodje s katerim bodo ta perdobljeni nauk vunkej delili, oni gredo vunkej Slovenze vuzhit, koker vojfhaki bres oroshja v boj, gredo v vinograd delavzi, pak bres motike kopati; povej meni eden: kaj pomaga njim vfa vednost, ako njo ludem zelo ne, al le flabo raslagati samorejo?

Kaj govorish nespametni! nad mene eden sahruje: jeft, pravi eden al drugi, jeft snam sadosti Slovensko, mati je mene dofti vuzhila, k tem kaj meni pomaga, ako bi jeft lepthe govoril, ker pak mene kmeti ne saftopjo, tok morem govorit, de bodem saftoplen, ino tok she snam; kdo fe bode to neumnost, pravi on, vuzhil. — Al le pozhasi perjatelj! Ti fi vunkej sa vuzhenika poslan, vuzhenika pak je dolshnost, fvojim posluhavzam to nesaftopno raslagat, ne le vuk fam na febi, ampak tudi befede, if katerimi ta vuk naprej nefesh; povej k zhemu bi bil en vuzhenik, kateri bi le to na prej nefil, kar vuzhenzi she snajo; vse fe ponovi, fvet fe popravi, Slovenski govor bi le smirom ti ftari oftal; ako ne sazhefeh tvoj jesik zhedit ino smiram odlagafh, tudi nikdar na dalej ne bodefeh perfhel; prasen je tvoj sgovor.

Ta drugi fe vsdigne ino pravi rekozh: Kaj pomaga vef nafh trud, ako nobenih perpomozhkov ni. Slovenzi, on govori, ne bodo nikdar v fvojim jesiku vuzheni, sato kir vsaki kaj drugazhi govori.

Al jeft vprafham: od kod pride ta raslozhk, da vsaka fara dergazhi isrekuje? sato kir njih vuzheniki enako, prav govoriti ne snajo, kir se Slovenstva le malo, al fzer nizh ne vuzhijo.

Koker burja perdere ta treki, me koker grom savpije rekozh: Ni vreden Slovenski jesik drujga, koker de bi ga if korenine vun spipali, potratli ino poteptali, koker sel if pshenize. Preden bo en rod pretekell, ne bode Slovenskiga dishat vezh!

Stoj abotnik preveliki! posluhfaj, ako pamet imafh; pak fkoda je befede savolo tebe tratit, nizh drusga ne rezhem, koker to, de premiflish: preden bode sonze fe okoli semle fukalo, pak ne semla okoli sonza, poprej k' bode Slovenstvo ifkoremnjeno, preden fe Slovenstvo veliko v eno drugo ljudstvo, koker sonze v semlo spremeni.

To je srok ali urshoh, od kateriga ti shalostni odraselki, nevednost, prasna vera, nezhimernost, temnoba Slovenzov isvira. Kako fe bode hifha fvtela, ako luzh fama vtemnuje.

Poglejte lepo enakoft potoka te vode. Vode velike tezhejo fkuf Rofovfko, Polfko, Zhehfko, ino fkuf druge Slovenske deshele, vsaka po drugim kraju se raslega vender se vse fkupaj v globozhini Zherniga morja snajdejo.

Sestre fo fi v nafhi fofefki, Sava, Drava ino Savina, ena tezhe fkuf Kranfko, druga fkuf Korofhko, ta treka fkuf Shtajerfko deshelo, dalezh

od eden druge vftanejo, pak vendar fe prijasno fkupej snidejo, ino v drushbi v morje fvoje shlahte ftekajo.

O kebi vender tim potoki mi enaki poštali: Slovenz je Kranjz, Korofhez, koker Shtajerz, bratji smo eden drugimu, ako fe mi v naflih jesikah, v nafhim govorjenju, ako fmo fhe tako dalezl narasen s' enazhimo koker te vode, eden drusga po potu te vuzhenofti od Slovnskiga na dalej vodimo, tok fe bodemo nafhim dalnim bratom perblishavali, ino, o frezhni zhaf, kateri pridefh, de bode v jesiku Sloventftva ena hifha, eden rod, eno Sloventftvo, en govor!

Al kdo bode drugi to dopernefil, koker vuzheniki Slovenzov, mirolubje, lubesen k fvojimu rodu tih duhovnih, bodo pernefli vefeli zhaf Slovnskimu vuzhenju.

Perpravljajo fe britko Kranski vuzheniki k Slovnski vuzhenofti, perfhagajo luzh, de bodo fvetli Slovenzam, le famo mi Shtajarzi ino Korofhzi bomo fpali?

O nikar dalej ne pofpavamo, dofti je temnobe, vftanimo, sakaj vfaka perloshnoft fe nam fmeja, fam Zesar nafh dobrotni Franz naf opomina; pershagamo luzh mi, kateri fmo vuzheniki Slovnsftva poklizani; perpravimo fi luzh Slovnske pifmenofti, ino govorja, de bodemo rafvetli vse kraje tih Slovenzov od jutra do vezhera, ako bode fkuf nafho luzh Slovnsftvo rafvetleno, tok fe bodo nafhiga roda shlahni sakladi odkrili, kateri she tolko jeserov let zakriti pozhivajo!

Preden vam te saklade pokashem, profim poterpite!

II. Del.

Vi fte fol te semle, ako fol nizh nevela, kaj sa en difhk bode jed imela; jefi fi ne vupam rezhti, ino bi lashnivi bil, de bi Slovnskih is otrok nobeden moder ino vuzhen mofh vftal ne bil, meni njih preshteti mogozhe ni vse sa vero inokraleftvo vifoko satlushene moshe, kateri Slovnsftvo koker svesde nebo oblepshajo, le famo sato mene shaloft pezhe, de fe ti, s Slovnskiga gnesda isgodnjani rojaki, ako fo she vezh ftopnji v vuzhenofti na vekshe ftopli, le to moje ferze pezhe, de fe taifti fvojiga poroda framujejo.

Sakaj tajih nespametni, de fi Slovenz, kader vender Slovnsftvo na tvojimu zhelu nofilh, kaj fe framujesh tvojiga ozheta ino matere, sato, ker fo Slovenzi, povej, al nifi sadovolni, kamur je tebe Bog tvoj Stvarnik poftavil, ti sapuiftih tvoje brate, tvoje sapuifhene feltre v temnizah te nevednofti, famo ker fo Slovenzi, abotni! odgovori: Kaj manka Slovenzam, de nje tvoje lubesni vredne ne najdefh? Ti vuzheni ino godni Slovenz fi isletel is Slovnskiga gnesda, fej fe trudifh, pifhefh, sberafh bukve sa pomuzh ino rafsvetlenje, pak ne sa tvoje brate, ne sa Slovenze temuzh sa ptuje, kateri s tvojimi perdelkami, koker fite fvinje frat delajo; dokler

tvoje bratje v lakoti nevsmileno puftih, kateri po jedi duhniga rasvetlenja klizhejo, koker mladi negodni tizhi, premilli ti Slovenki nehvalessen rojak, katerimu je Bog sadofti perloshnofti dal, svojim bratom na rasvetljenje pomagat, povej, ako ne bodesh enkrat pred sodnikom oftro ino tefhko razhunil, al fe ne bojih, de bi tebe enkrat tvoji sapulheni bratji, tvoj rod, kateriga si satajil, koker Peter fvojiga vuzhenika, de bi tebe tvoj rod pred vezhnim ozhetam grosno toshil, sakaj ti si kriv, de Slovenzi v praznoverftvu, v nevednosti, v nezhimurnofti prebivajo; ti si fol, oni pak jed, kok bodo oni popravljeni, ako ti fe ne trudih tebe famiga s' Slovenkij vuzhenoftjoj, ino nje s' besedoj koker s' perefam podvuzhiti; ako si ti fam v Slovenkim govorju nellan. Glejte! ena luzh Slovenzam gori gre, vidim sbrano eno malo, pak prebrifano trumzo mladih vuzhenikov kateri fo fe sbrali, veselo eden drugimu roko podati, naprej fo si vseli Slovenki govor kolker je mogozhe fposnati, oni fo si na prej vseli luzh Slovenzam pershgati, de bodo vefelo enkrat Slovenzam fvetli s' besedoj ino s' djanjam, ne po nevsko, ampak po Slovenko, ja jeft vupam, ino vupam, de bode tudi is nathe frede lepi fad Slovenzam issoril, lepi fad te vuzhenofti, od kateriga fe bo mladi rod Slovenki oshivel.

O dragi bratji! pershgemo v tih kratkih letah nashiga perpravlanja k duhovskimu ftanu, tudi luzh Slovenkiga jesika; ako fe mi sdaj rasvetlimo bodemo tudi koker vuzheniki rasvetli temo, katera preslahte saklade Slovenke umnofti pokriva.

Mladi deklizhi hodijo koker roshze mladiga leta, nedolshno koker mlade ozhze med selenim travnikom, jifhejo vuzhenike ne ptujiga ludftva rojake, kateri namefto nje prijasno podvuzhiti, v nedolshnofti poterditi, nje nevsmileno sapelane lhe enkrat globje pokopajo; nad nami pak bodo te nedolshne ozhke nepokasheniga dobriga ferza, domazhe perjatle, pravi paltirje, ino mi med njimi vuzhene ino bogabojezhe deklizhe, lhe bolfhe ino sveftejlhi shene perpravli. O moji bratji! katerimu med nami bi fe ferze ne fmejalo, kateri bi fe ne trudil, fo nedolshnoft podvuzhiti, katera bo enkrat, kir bo she dolgo naf zherna semla krila, lhe folse hvalessh. na nash pokopal. tozhila.

Verli ino novo rojen, mladizam roshniga zveta enak, prehodi ti nedolshni mladenzh te gaje kmetvanja koker en mlad jelen v svojih perlogah; radovolno ino nespazheno je njegovo ferze, sa vuk prebrifana njega glava, al perloshnofti fvoje bitje s' lepim vednofti obzhedit, on nenajde. Sabftonj je njemu nevfhka thola, ter njega ozhe na dom nasaj klizhe preberth pomagat njegovi ftarofti, tok sapufti nevfhko tholo, v kateri fe ni nevfhko ne Slovenko brati ino pisat navuzhil, on ne sna nevfhko, katero ne saftopi, ne Slovenko, katero fe ni vuzhil, sato kir njega vuzhenik ni fam saftopil, al si ni persadel, njega podvuzhiti.

O kolko krat sim flifhal ino videl Slovenze sdihvati rekozh: O de bi se bil vender Slovenfko brati navuzhil, kolko kratkiga zhasa bi bil meni ino drugim perpravil, kolko dobriga ino haslivega bi bil meni is bukel perdobil, al vse njih sdihvanje je sabstojn, oni jifhejo jed fvoji duhi, pak nikogarja ni, kateri bi njim podelil.

Katerga smed naf ne bo vefelilo, enega britkiga mladenzha bode podvuzhil, na pot perpelal, njega vednosti rasfhirati, ino tak Bogu, zerkvi, kralestvu, ino njegovi shlahti eniga haslaviga rojaka perpravil; vefel bode Jesufa glaf saflifhal, kateri je rekel: Kdor koli eniga smed malih gori vsame, njega podvuzhi, ta mene gori vsame.

Ako potem ta dobro podvuzhen mladenzh, ti nepokaseni podvuzhenimu deklizhu roko poda, ktera oba eden nebeski sakon pelata, naf sa fvoje vuzhenike zhaftita, fvojo frezho nam sahvalta, fkuf taki sakon nove narode od fkerbnih ftarafhov rojene vidimo, o kdo smed nas ne bode fe vefelo, kdo ne bo od vefelja pofkakval?

Pak fhe veksha bode sahvala, fhe lepitho bode sallushenje, ako eden is nafhiga sbora bode samogel tim deklizham ino fantam, otrokam koker ftarafham, sakonfkim, koker divifkim, ako, pravim jef bode eden smed naf samogel Slovenzam bukve potrebniga navka v faki potrebni rezhi podat, is katerih se bodo na duhi ino telefonu, per shvini ino per polju poprauli, dokler do sdaj le tako malo ino retko Slovenfkih bukel najdemo, katiro je velki vsrok, de Slovenzi drugimu ludstvu tak dalezh sadi ftojijo. Kriptuf naf luzh imenuje, o tok rasfvetmo Slovenjavo po vlih krajih, de bodo se fvetli Slovenzi na duhi ino telefonu, per shvinzi ino na polju, na selenih travnikah, po vertah ino vinogradah, ino kar je nar veklihi, de bodo se fvetli v nebesfkimu kralestvu isvoleni, ino to fo ti sakladi, katere sim vam v Slovenstvu pokasati shelil.

Jest vidim vaf vefele, perpravlene vunkej jiti Slovenjavo rasfvetliti, ja bratji! jaki fmo, le eno nam fhe manka, to orodje, al zel, bref kateriga nam nafhe naprejevsetje mogozhe ni, ino to orodje je Sloventki govor.

Jef sim vaf koker brat Slovenfki prijasno povabil, de bi ti tudi ta zel Slovenfkiga jesika perpravli, ino, o kako vefelo je moje ferze, ter vidim vaf vefelo perftopti, kolkor je mogozhe eden drugimu perpomozhti, de bodemo is vsem perpravleni vuzheniki, vunkej med Slovenze ftopti.

She zvete nam lepi venz Slovenfke vednosti, o nikar ne odftopte, prolim vaf, ako rauno k'terimu teshko na prej pride, kakor naf opomina velki Apostol S. Paul rekozh: Perhajajte mozhni v valhi flushbi, ki fte jo prijeli od Jesufa.

Mladi, lepi fad bode raftil, kateriga bodemo vfadili, she dolgu bode zherna semla nafho truplo krila, dolezh v dolgo vezhnoft bodemo ftopli, ino fhe bode nafh trud Slovenfhini shlahni fad pernefil, o kok vefelo bode

naše popotje v vezhnost po besedah S. Paulna: Obluba je gotova de bomo fkup shivili, kadar fkupej terpimo.

O naj bode tebi Ozhe nebefhki, ozhe tudi naf Slovenzov, naj bode tebi k dolshni Slavi, mojimu Slovenfkimu rodu k vednimu pridu, ino vam bratji shlahniga pokliza k vezhimu napenju, kar fim govoril!

* * *

Iz l. 1822 je ohranjen nemški in slovenski uvodni nagovor k slovenskim vajam. Prvi sestanek se je vršil na malo Gospojnico, 8. sept. Pomen tega praznika v luči krščanske vere je Slomšek spretno naobrnil na narodno izobrazbo na temelju materinskega jezika, češ, njegova duša se polna vzhienja ta dan vzdiguje nad vse zvezde pred prestol Najvišjega: „denn heute ist der Tag der Morgenröthe für unsere Slavenbrüder, heute ist der Tag der aufgehenden Erleuchtung für die in dunklem Schatten der Vergessenheit ruhig sitzenden Kinder der 'slovenischen Nation, es ist der Tag, an dem ich zum frohen Anbeginn nun mein Versprechen zu erfüllen vor Euch erscheine, und Euch an diesem zweifach frohen Tage den ersten Gruß zu bringen.“

Na to iz, vzvišenosti duhovskega poklica izvaja dolžnost, negovati materinski jezik kot sredstvo za právo ljudsko izobrazbo. V pesniški viziji gleda neko čarobno mesto, kjer v prekrasni razsvetljavi občuduje divne umotvore umetnosti in znanosti, le en del mesta je v popolnem mraku, ker tam so ljudje tako čudni, da devajo svoje svetilke pod mernik, češ, saj naši sosedi dovolj svetijo. Takšni so Slovenci, ki zanemarjajo svoj jezik in svoje naravne darove ter si rajši izposujejo luč od Nemcev in drugih sosedov.

Drugi del govora je slovenski, kjer iz besed Kristusovih: „Vi ste luč sveta“ in z vzgledom Cirila in Metodija izvaja dolžnost za duhovnika kot ljudskega učitelja, negovati svoj jezik ter se vrača na prej omenjene vizijo, češ, slovenstvo ima slabo razsvetljava, ker „domazhi vuzheniki fvetalo v' zhetertih in' polovizah deršhijo“. Na to biča slovensko tujeljubje: slovenski rojak, ko se ga plenice več ne držijo, leti kakor vešča na tuje in se tam tuji luči tako „dolgo perslinja, de si svoje peroti vse osmodi“. Drugi se ptujcu „vsinovi“ in ostane v tujini; tretji se sicer vrne, „al njemu fvezhalnik domazhi mersi, on rajhi luzh fvojo sakrije, pred ftraham de bi vuzhenzi ne oflepili“. — „Tok redko ko v vezher te svesde na nebu, tok redek Slovenzam te snajde en mosh, kateri bi flovenshino tērdno sidal, kateri bi rasfvetil Slovenfko vednoft“. — „Le malo kdaj se pokashe od juga en novi Ziril, kater' bi po nozhi le tega posemlenskiga shivlenja Slovenzam s' domazho luzhjo rasfvetlenja v' vednofti pofvetil.“ „Vi, predragi moji bratji, fte prihodne svesde rasfvetlenja,

vi namenjeni vuzheniki Slovenzam poštati, vaf nafh isvelizhar fol Slovenzov imenuje —“. „Ako vi hozhete biti fol flovenike modrofti, tok more poštati vam nar poprej zherftva Slovenfke modrine vednoft; al poprej je potreba laftnoft govorjenja fposnati, potem fhe le vuzheniki en'ga ludftva poštati; sabtojn bi bla vfa vafha modroft, sabtojn vfa vafha vednoft, ako bi vam paftirje orodje rafshiranja med vafhe ovzhize snano ne blo.“ Za vzgled postavlja Demostena, ki je le z veliko marljivostjo in vstrajnostjo postal grškemu ljudstvu največji govornik. Komur se je veliko dalo, od njega se bo tudi veliko terjalo. „Ti moj brat, katermu je Vezhni prebri-fano glavo ino bifter um dal, ne le s' befedo, temuzh s' perefam, ne ptujo, ampak tvojo domazho ludftvo vuzhiti je tvoja dolshnoft; al k' ter sheli pifmar svojmu ludftvu poštati, ta more poprej pifanje dobro fposnati, in s' eno befedo: Vuzhenik nauzhi fam sebe, potem bodeh druge vuzhil.“

Končno svojim mladim tovarišem polaga na srce, da je za njih sedaj čas setve in priprave „Slovenzi smo mi, Slovenzam namenjeni vuzheniki, fe prav k' nafhimu delu perpraviti, je nafha nar vezhi dolshnoft, tajifto dopolnit je isvoleno nafh, bratji moji, sberalfhe.

„In preden jef fklenem, fhe vfel ponovim,
Ponavlal bom vfelej, jef, dokler shivim:
Slovenz! ne posabi, da f' floveniki rojak,
No ako fposnafh, tók iskashi fe tak!
Perpravlen sa vero, zefarftvo,
Shivet' ino vmret sa Slovenftvo!“

Ohranili so se tudi 4, na obeh straneh popisani listi Slomšekovega predavanja o slovenskem jeziku: „Einleitung zu den slovenischen Vorlesungen“, a brez letnice, najbrž iz leta 1822, ker se sklicuje na predavanje prejšnjega leta, ne prejšnjih let.

„Das theuerste Erbgut des Menschen aus den lieblichen Kinderjahren ist wohl die Muttersprache“ — se glasi začetni stavek. Dvakrat dražji pa mora biti materni jezik ljudskemu učitelju, ki si ga mora popolnoma prilastiti. Slovenski jezik zasluži in tudi potrebuje skrbnega negovanja.

I. Zasluži to a) radi velikega števila ljudstev, ki ga govore. Od Dubrovnika do obal Ledenega morja, od Vzhodnega morja do Japana se razprostirajo slovanski narodi. Naštevši vsa posamezna slovanska plemena, ceni Slomšek število Slovanov na 50—60 milijonov; blizu polovico Evrope in tretjino Azije zasedajo slovanski rodovi. Že iz tega čisto praktičnega razloga je vredno učiti se slovanščine; zakaj kdor si prilašti eden jezik, se mu odpro vrata tudi do drugih. Za vsakega omikanca je potrebno, da zna vsaj eden slovanski jezik.

b) Zasluži jezik sam na sebi. Struktura njegova je tako lepa in izvorna, da se lahko meri z vsakim drugim jezikom. Za priče navaja

Schlötzerja, Adelunga in Fellingnerja. Kolikor bolj kdo spozna slovenščino, toliko bolj jo vzljubi.

c) Toliko bolj zasluži, da jo neguje vsak učitelj ljudstva radi svoje službe. Resnice treba podajati ljudstvu v čisti obleki, ta pa človeku ni prirojena, pridobiti si jo treba z ukom.

II. Slovenski jezik pa tudi potrebuje, da se kultivira, ker kakorkoli je star, je imel glede kultivacije žalostno usodo. Do 9. stoletja leži nad njim gosti mrak; izvzemši napis na Gosposvetskem polju in brižinske spomenike, ni iz starejše dobe drugih spomenikov. — Kakor razni starinoslovci, je tudi Slomšek smatral napis na gosposvetskem rimskem spomeniku za staroslovenski in brižinskim spomenikom pripisuje očitno višjo starost kakor Ciril-Metodovemu književnemu delovanju. — Na to omeni kratko prevod sv. pisma in liturgičnih knjig, ki sta ga priredila Ciril in Metod, citira Nestorjeve besede: Slovani so se radovali, ko so slišali čudesa božja v svojem jeziku. Po tej lepi jutranji zarji nastopi zopet dolga noč, zlasti za naše kraje. Kot razlog navaja Slomšek nesrečni razkol ter v oklepaju stavi v opreko — „Zirilianer — Glagoliten“.

Ko je v 16. stoletju reformacija vse razburkala, je za hitrejšo razširjavo svojega nauka obudila tudi slovensko slovstvo, za katero se sedaj začinja nova perioda. Takrat je Bohorič spisal slovensko slovnico, v kateri je Slomšek pokazal svojim poslušavcem Bohoričev pravopis; v tem je Dalmatin izdal celo biblijo, Trubar pa postile. Bohoričev pravopis je ostal več ali manj nespremenjen in so v njem pisane najboljše slovenske knjige. Tu poda mladi Slomšek kratek kritičen pregled o slovenskem pravopisu, da učenjaki grajajo raznoterost v pravopisu in izražajo željo, po skupnem in enostavnejšem pravopisu. Omenja Dubrovskega, Kopitarja, Ravnikarja. Poprave slovenskega pravopisa štata se lotila zaslužna slavista P. Dainko in Fr. Metelko, žal, da ne po načelu sv. Jeronima: *Res parvae concordia crescunt, discordia dillabuntur*. Dainko ni dovedel svojega poskusa do popolnosti. Metelko je sicer izvedel do kraja svoje delo, vendar se očita njegovemu pravopisu prevelika rodost (Krudität), zlasti prevelika pomnožitev polglasnikov. Stranke so si med seboj v laseh, zatorej on ostane pri starem pravopisu, dokler ena stranka ne zmaga, tem bolj, ker je ta pravopis za sedaj še najprikladnejši in so ga njegovi poslušavci že vajeni. Zagotavlja, da hoče Kranjcem podati roko. Za sedaj se mu zdi, da še za pravopis njegova ura ni prišla. Prej še se mora ljudstvo splošno priučiti čitanju in dobiti se mora dovolj rabnih knjig.

Ponovno stavlja slušateljem na srce učenje materinskega jezika, ker brez njega bodo le polovični dušni pastirji v slovenskih občinah. Večina so že 13—16 let odtrgani od svojih starišev, bratov in sester in le malokateri je imel priliko govoriti slovensko; njih znanje v drugih

predmetih je napredovalo, znanje materinščine pa pojemalo. Pa tudi v domači hiši se niso popolnoma naučili jezika, saj je itak znano, kako omejen je idejni krog pri otrocih in vsled tega tudi jezik. V kratkem pa morajo nastopiti ne kot otroci, marveč kot učitelji ljudstva, pa še nimajo jezikovnega znanja nekoliko poučenega kmetskega otroka!

Splošna je tudi tožba, da so slovenska narečja tako različna in okorna. To prihaja poglavitno odtod, ker se mladi dušni pastirji ne uče jezika. Če gre tako dalje, se ljudje končno med seboj ne bodo razumeli. Prilastiti si je torej treba s pridno vajo razločno izgovarjavo književnega in splošno umljivega jezika. Sramotno je, ne znati pravilno pisati, kamoli ne znati slovniško pravilno govoriti oni jezik, v katerem si služiš vsakdanji kruh in opravljaš najvažnejša opravila poverjene ti črede. Temu se lahko odpomore, če bodo marljivo pohajali predavanja. Za vajo jim priporočam kot čitanke molitvenike, ker drugih knjig takrat itak skoraj ni bilo. Ljudje se tudi veselijo, ker imajo nekateri mlajši dušni pastirji zadnjih 10 let po 50—100—150 učencev v nedeljski šoli, kjer jih uče brati, pisati in peti. Skrbe naj za samoizobrazbo, da ne bodo zaostajali za ljudstvom, ker bodo sčasoma ljudje po večini znali brati slovensko. „Lasset uns nicht die letzten unter den andern verwandten Slaven-Brüdern seyn. Alle gehen uns vor: Russen, Serben, selbst Kroaten.“

Iz l. 1824 se je ohranilo le nemško besedilo Slomšekovega uvodnega nagovora, ki je istotako prožet z vročo ljubeznijo do materinskega jezika.

Nagovor slove:

Bereits zum 4. Mahle bin ich unter meinen Brüdern der Glückliche: Eine Stimme des Rufenden in der Wüste zu seyn!

Ich rufe wieder und rufe zum letzten Mahle: Slovenen, künftige Lehrer Eurer Brüder! Parate viam Domini, d. i. den Weg Eurer lieben Muttersprache, auf welchem der Herr mit seiner beseligenden Lehre durch Euch in die Herzen Eurer künftigen Schafe mit Liebe, Kraft und Zufriedenheit in seiner Milde und himmlischer Würde einkehren möge!

Wo die wahre Liebe herrschet, dort wird die Liebe wirken, ihre Früchte werden Heil für Uns und unsere künftigen Schafe seyn, wenn sie froh an ihrem Slaven-Wege auf ihrer Seelenweide wandeln, die unsere Liebe im Bruder-Vereine pflegte.

Wer unter meinen lieben Brüdern durch diese Jahre seine Hand an meiner Seite an den Pflug gelegt, den bitte ich auch jetzt nicht rückzuschauen!

Wer jedoch bis nun über seinem Pflug, mit dem er einst wird ackern müssen, kalt, vielleicht gar stolz hinblickte, den bitte ich um Alles, was ihm heilig ist, er möge nicht unbedacht fortschreiten, damit dem Häscher des Entfernten das Nabe nicht zum Fahle werde!

Was die Liebe zu unserem heiligen Berufe wünschet, das mögen auch die Lieben nicht vereiteln; denn nie hat noch ein Sterblicher be-reut, daß er sich seinem Berufe treu geweiht, und was ein Einzelner nicht vermag, das wird ein Bruderkreis der Liebe wohl vermögen.

Noch ein kurzes Jahr vielleicht, und die Stimme des Vereines wird verklingen, Mancher würde zu hören wünschen, und doch vielleicht nicht vernehmen können! Diesen Wünschen zu entsprechen hoffet im letzten Jahre Ihr treuer Freund und Bruder Anton Slomšek l. r.

Uvodni govor je bil določen v nedeljo 28. septembra, a se ni ohranil. Ob koncu poziva je vabilo, da se podpišejo vsi tisti, ki mislijo pristopiti k društvu. Podpisalo se je 48 bogoslovcev. Prečrtano je ime Matija Lesjaka, ki je menda izstopil iz društva ali celo iz zavoda.

Vredno je, da se ohranijo imena teh pionirjev slovenskega jezika, ki so se takrat odzvali vabilu Slomšekovemu.

Fr. Juvantschitsch¹. Ant. Reitz². Jac. Paltauf³. Oblak Fr.⁴ Florjan-Slanitz. Kaspar Schwarz. Glojek Ant.⁵. Gerlitsch Lucas⁶. Joh. Werl⁷. Jos. Würth⁸. And. Kerniack. Andr. Uzaunigg⁹. Jos. Keber. Parian. Wanitsch¹⁰. Feichtinger. Fr. Zettin¹¹. Primusch Lapusch. Haf-

¹ Juvančič je bil rojen v Jamnah pri Konjicah 9. sept. 1802. Bil je šolski tovariš Slomščekov, toda l. 1824 še premlad za mašniško posvečenje. Posvečen je bil šele 24. avg. l. 1825. Umrl je kot častni kanonik lavantinski in dekan v Novi cerkvi dne 7. nov. 1884. Nagrobnico mu je govoril sedanji lavantinski biskup dr. Michael Napotnik ter je izšla v posebni knjižici pri Leonu v Mariboru 1884. Natančneje o njem gl. Slekovec, Duhovni sinovi konjiške nadžupnije, Maribor 1898.

² Rojen na Vranskem l. 1799, posvečen v Št. Andražu 8. sept. 1824, umrl kot častni kanonik v Vidmu ob Savi 20. marca 1874. Gl. Kovačič, Nadžupnija Sv. Križa pri Rogiški Slatini str. 71—72.

³ Paltauf Jakob Jurij je bil Celjan, rojen 22. julija 1802, posvečen 24. avgusta 1825. L. 1862 je kot župnik v Razborju stopil v pokoj in se je preselil v Gradec, kjer je umrl 27. sept. 1880.

⁴ Umrl kot kapelan pri Sv. Petru pod Sv. gorami ob Sotli 7. maja 1832.

⁵ Umrl kot kapelan v Laškem 30. aprila 1834.

⁶ Gerlič je moral večkrat kot „korigend“ h kapucinom v Celje in k frančiškonom v Nazarje, kjer je tudi umrl kot zlatomašnik 12. aprila 1878.

⁷ Werl se je narodil v Celju 28. okt. 1799 po celjski kroniki, po lav. šematizmu pa 17. febr. 1800. Umrl je kot kapelan v Starem trgu 26. dec. 1839.

⁸ Rojen v Celju 16. aprila 1801, posvečen 24. avg. 1825. Umrl je kot župnik v Pamečah 7. febr. 1853.

⁹ L. 1829—1833 ga zasledimo kot kapelana pri Sv. Hemi. (Orožen VII, 274).

¹⁰ Wanitsch (Banič) Anton je bil rojen v Krškem ob Savi 22. sept. 1797, posvečen 24. avg. 1825. Umrl je kot župnik pri Sv. Kungoti na Pohorju 2. julija 1872.

¹¹ Cetin Janez se je narodil v Dobovi, posvečen je bil pri Sv. Andražu 27. avg. 1826. Umrl je kot deficient v Okonini 31. marca 1857.

ner Joh. Novak Fr. Gabron Andr.¹ Ignatius Boleszlavsky². Andr. Sirk³. Gobetz⁴. Ant. Wolf⁵. Voduschegg⁶. Andree Franc⁷. Jac. Dobrautz. Ant. Galluf⁸. Küßling. Perz. Carl Muchatsch. Janzhko. Gregor Miklausin⁹. Tom. Tschinkowitz. Stoffel. Sim. Koberer. Sternadt. Slak¹⁰. Zimmermann¹¹. Ladinigg. Liaunigg. Woschitsch Andr. Sablatnigg Sim. Tomantschger. Ivansits. Krisch Carl¹². Lukanz Andr.¹³. Jessenitschnigg Greg.

¹ Rojen 23. nov. 1793 v Oreheku na Kranjskem, je bil posvečen 27. avg. 1826. L. 1852 je kot kapelan pri Sv. Rupertu nad Laškim stopil v pokoj in umrl na Bilskejškem 10. okt. 1876.

² Boleslavski Jurij se je narodil 9 jun. 1798 v Stubici na Hrvaškem, posvečen je bil 27. avg. 1826 in umrl kot župnik pri Sv. Jerneju pri Konjicah 21. marca 1861.

³ Rojen 30. nov. 1799 pri Sv. Trojici v Slov. goricah, posvečen 27. avg. 1826, umrl kot župnik pri Sv. Lovrencu na Dr. p. 20. maja 1867.

⁴ Gobec Fran je bil rojen pri Sv. Križu pri Rog. Slatini 27. jan. 1798, posvečen je bil kot tretjeletnik pri Sv. Andražu 24. avg. 1825. Vsled bolezni je bil večkrat prisiljen, izstopiti iz službe ter je umrl v Dramljah 11. febr. 1870.

⁵ Vnet slovenski rodoljub, umrl pri Sv. Petru na Medv. selu 26. aprila 1871. Več o njem gl. Kovarčič, Nadžupnija Sv. Križa str. 72.

⁶ Vodušek Matija, osebni prijatelj in eden glavnih sotrudnikov Slomšekovih pri Drobtnicah, se je narodil v Dramljah 13. jan. 1802. Posvečen je bil 24. avgusta 1825. Umrl je kot opat celjski 11. dec. 1872. Več o njem gl. Orožen III., str. 297—298.

⁷ Umrl kot kapelan pri Sv. Martinu na Pohorju 25. dec. 1829.

⁸ Slomšekov rojak, rojen na Ponikvi 16. jan. 1801, posvečen kot tretjeletnik 27. avg. 1826. Umrl je kot zlatomašnik, častni kanonik in dekan v Vuzenici 30. dec. 1881.

⁹ Rojen 28. febr. 1797 v Št. Ilju v Šaleški dolini, posvečen kot tretjeletnik 27. avg. 1826. Umrl kot častni kanonik in župnik pri Sv. Martinu v Šaleški do. in 4. januarja 1872.

¹⁰ Slak Jožef je umrl kot kapelan v Brežicah 25. maja 1829.

¹¹ Cimperman Franc se je narodil pri Sv. Marjeti nižje Ptuja 23. avg. 1799, 8. sept. 1827 je bil v mašnika posvečen. Nazadnje je služil kot kapelan in provizor v Vojniku, kjer je l. 1860 stopil v pokoj in umrl na Polzeli 25. marca 1868.

¹² Rojen v Slov. Bistrici 24. avg. 1802, posvečen kot tretjeletnik 8. sept. 1827, umrl kot kurat pri Sv. Venčesu 20. junija 1858.

¹³ Rojen 28. nov. 1799 v Galiciji pri Celju, posvečen 8. sept. 1827 kot tretjeletnik, umrl v Dobju 30. maja 1863. — Kernjak, Lapuš, Hafner, Činkovec, Stoffel, Sternad (rodom Čeh iz Prage), Lijavnik, Božič, Zablatnik, Tomanžger, Jeseničnik so pozneje službovali v krški škofiji.

O ostalih nismo mogli v Mariboru dobiti podatkov.

Ruški mitrej.

V. Skrabar — Ptuj.

Naš južnoštajerski del Slovenije je izredno bogat na Mitrovih spomenikih. Doslej znana svetišča perzijskega solnčnega božanstva, l. 1893 po Ferku odkrito pri Modriču na Pohorju, obe po Gurlittu l. 1899 in 1901 v Spodnji Hajdini odkopani, in mitrej, ki ga je na Zgornjem Bregu pri Ptujju l. 1913 našel pisec, imajo svojega prednika v Mitrovem svetišču pri Rušah, ki se je slučajno našlo že l. 1845. Sčasoma se je pa to svetišče celo pozabilo in ga vkljub njegovi važnosti celo Cumont v svojem temeljitem delu „Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra“ niti ne omenja.

Razlog je pač v tem, da so, deloma obširni opisi bili objavljeni v časopisih, ki so danes pozabljeni in le v velikih knjižnicah pristopni raziskovalca. Prvo kratko poročilo o ruškem svetišču je objavil Rudolf Gustav Puff v listu „Stiria“ 1845 str. 310; natančneje pa opisuje ta spomenik v „Österreichische Blätter für Literatur und Kunst“ l. 1846 str. 5 i. d. in l. 1847 str. 728 i. d. Kratka notica neimenovanega pisatelja o tem spomeniku je v istem časopisu l. 1846 str. 141. O isti stvari govori Puff tudi v svoji knjigi „Marburg und seine Bewohner“ I. d. str. 188 i. d.

O ruškem mitreju pa je poročal dalje prof. Iv. Gabr. Seidl v II. zv. „Archiv für Kunde öst. Geschichtsquellen“ l. 1849, str. 172—173, potem Muchar v svoji štajerski zgodovini II. zv. str. 342. Precej obširno je pisal o tem prof. A. Müllner v „Grazer Tagespost“ št. 37, 41 in 42 l. 1873.

Omenja ga tudi med sp. štajerskimi mitreji prof. Kovačič v „Časopisu“ 1908 str. 17. Glavni Mitrov kulturni kip omenja grof Gundaker Wurmbbrand v svoji razpravi „Das Urnenfeld von Maria Rast“ l. 1879 str. 8. qp. 4. Natančneje ga je opisal in priobčil dr. Abramič v „Jahrbuch für Altertumskunde“ II. 1908, str. 18—19.

Namen naše razprave je, podati kratko vsebino raznih, večinoma predmarčnih poročil, zlasti pa opisati odkrite votivne reliefe. (Mera je preračunjena v metersko merilo.)

Spomladi l. 1845 je posestnik Mihael Tribnik opazil v svojem gozdu v dravski šumi ob cesti, ki vodi k ruškemu brodu, marmornat obtesan kamen, ki je štrlel iz mahovine na nekem gričku. Mislil ga je o priliki dvigniti in porabiti kot mizo. Prehiteli so ga pa delavci Vivat-ove steklarne, ki so iskali v šumi kršec, pa so našli omenjeno marmornato ploščo,

jo dvignili in odnesli v tovarno, kjer so jo vzdali desno od glavnega vhoda gosposke hiše. Pozneje je prišla v grad Faal grofa Zabeo, kjer je še dandanes. Gl. sl. I.¹. Relijefna plošča je 1·10 m. dolga, 0·76 m. visoka in 0·17 m. debela, je iz pohorskega marmorja, ki na solncu in zraku hitro razpada, zato je na površju precej poškodovana.

Prizor, ki ga relief predstavlja, se vedno ponavlja na Mitrovih spomenikih: Mitras kolje v skalnati dupljini bika, ob strani pa stojita dva dadofora. V podrobnostih je provincijalni rokodelec obogatil svojo predlogo z lastnimi dodatki. Stranska polja imajo na zgoraj trikotni sklep; Mitras ima ob pasu obešeno bodalno nožnico. Bikov rep se končuje s tremi čopi; zraven je kača in pes, ki naskakuje bika, proti spolovilom bikovim leze škorpion. Je-li bil levo nad Mitrom vklesan krokar, se ne da razpoznati; na mestu, kjer bi imej biti krokar, je vklesana letnica „1845“, ko se je spomenik našel.

Pod vihrajočim plaščem in desno od Mitrove glave je napis, objavljen v „Corp. Inscript. Latin.“ III. 5317: „M(arcus) Porcius Verus pro(c)urator Aug(usti) me posuit“. Na stranskem polju stoji desno na podstavku podobnem vzvišku Cautes s povzdignjeno, na levi pa Cautopates z navzdol obrnjeno plamenico. Slednji drži v levici menda bič, kateri atribut se da dokazati tudi na spomenikih iz Modriča in Hajdine. Ta plošča je bila v svetišču postavljena kot glavni kulturni kip.

Vsled te najdbe je Tribnik po navodilu Puffovem poskušal z izkopavanjem; našlo se je 8—10 lončenih svetilk, ostanki steklenic in prstenih posod, preperelo daritveno orodje, kakih 26 cm dolg in 3 cm širok odlomek rezila z ostankom držaja, odlomek kosti, na katerem se še pozna ožgalina, precej brončenih in bakrenih novcev, največ Maksimina Tračana (235—238) in precejšnja množina obsekanega kamenja, med njimi dva „cippa“, gotovo daritvena oltarja z izloženimi okrajki in rozetami, eden okoli 0·47 m. visok, 0·34 m. širok in 0·21 m. debel, drugi pa blizu 0·95 m. visok, 1 m. širok, v sredini izžlebljen in na zgornji strani okrašen z bikovo glavo; žal, da so zidarji te kamere pri stavljenju Tribnikove škarpe obtesali in so skulpture popolnoma izginile. Ob tej priliki so našli še tri reliefne plošče iz pohorskega marmorja, pozneje se je našla še četrta. Te plošče z drugimi drobnarijami iz mitreja je dobil Puff, po njegovi smrti pa so prišle v Gradec in so sedaj razpostavljene v lapidariju deželnega muzeja Joane-a, druge drobnarije se pa, žal, v muzeju ne dajo več najti in določiti.

Prva plošča (sl. 2), pravokotne oblike, zgoraj po majhnem odstavku polukrožno izbočena, je 0·57 m. široka, 0·46 m. visoka, 0·04 m. debela in predstavlja v precej dobro ohranjenem reliefu usmrčenje bika, desno

¹ Kliše nam je iz prijaznosti dal na razpolago zvezni-spomeniški urad na Dunaju po tiskarni Rohrer v Brnu.

Slika 1.

Silka 2.

Silka 3.

Silka 4.

Silka 5.

Cautes s povzdignjeno plamenico, levo Cautopates s prekrizanimi nogami; njegova navzdol obrnjena plamenica se še komaj pozna. Nad prvim je po mojem spoznanju poprsje lune, nad drugim pa solnca z žarnatim vencom in pred njim proti božanstvu leteč. krokar. Cela podoba je obrobljena z ozkim okvirom.

Istó vidimo na drugi plošči (sl. 3), ki je zelo slabo ohranjena; ta je 0,49 m. široka, 0,46 m. visoka, 0,04 m. debela, desni zgornji rob je odlomljen. Zdi se, da bik nosi daritveno vrvico čez prsa, levi genij je zelo okrušen, tudi poprsje solnca in krokar nad njim se ne dasta več spoznati. Pod reliefno podobo je širok prazen prostor, na katerem je bil nekdanj posvetilni napis.

Tretja plošča (sl. 4), 0,55 m. široka, 0,41 m. visoka, 0,04 m. debela, je prelomljena v dva dela in istotako slabo ohranjena. Od Cautesa in lune nad njim se še komaj poznajo sledovi, enako od solnca in krokarja, le podoba Cautopatesa je nekoliko bolj ohranjena. Ima prekrizane noge, v levici drži navzdol obrnjeno plamenico, z desnico pa, kakor se zdi, maha z bičem. Pod podobo je gotovo tudi bil nekdanj posvetilni napis.

Po Puffovem opisu so bila tla blizu 1 m. globoko izkopane jame pokrita z ogljeno plastjo, ki je segala še daleč pod gozdno prstjo in se proti Dravi izgubljala v žolčkastem pesku. Tik pod dnom je ležal okoli 1,6 m. dolg, 0,4 m. širok in 0,21 m. debel skrbno obtesan kamen brez napisa, nedvomno prag ali stopnica.

Drugo izkopavanje, ki ga je prof. Müllner celo prezrl, je izvršil Puff na istem najdišču 29. aprila 1847 ter je o tem poročal v „Öst. Bl. f. K. u. L. 1847, str. 728: „Prostor, neravna gozdna tla z velikimi pravičnimi grički desno in levo od zapuščene ceste, ki tvori majhno poševno ravan proti Dravi, mi daje slutiti, da se ob strani te ravni nahajajo pod smrečjem in borovjem ostanki Mitrovega templja. Ruški hudournik, ki se tu blizu izliva v Dravo, je bržkone v prejšnjih stoletjih pokrtil tempeljski prostor s prodcem, sipino in peskom, da je trebalo kopati 2—2½ m. globoko, preden smo prišli do stavbenih tal. Odstranivši plast iz kompaktnega, vsled prejšnje ceste zbitega peska, smo, kakor pred dvema letoma, zadeli na nadaljevanje sežigališča ter smo več sežnjev daleč odgrnili pokrivajočo plast in ga zasledovali od vzhoda proti zahodu.

Našla se je 26—37 cm. debela zbita plast vlažne, svetločrne, mastne zemlje, pomešane z ogljem in prstjo, tu in tam drobci kosti in vsepovsod črepinje vsled teže tal zdrobljene posode priprostejšega in finejšega lončarskega dela, naštel sem šest po obliki in snovi različnih komadov. Koscev zelo finega, belega, tankega stekla je bilo malo; svetilke so nosile imena: VNVS IVSTINI in VRSVTI (pač VRSVLI). Najdeni novci, kolikor so se dali razpoznati, so bili skoraj vsi Dioklecijanovi (284—305). Pod ogljeno plastjo so bila tla vseskozi potlakana z rodim dravskim ka-

menjem, nad tem pa 10 cm. debela plast zbite prsti, ki je vsled ognja dobila barvo polžgane opeke. Ko smo nekaj ur kopali, smo zadeli na dva cippa, eden iz belega, skoraj razpadlega vapnenca, drugi iz debelozrnčastega svetlobelega pohorskega marmorja, oba 0'63 m. visoka, ozka, skoraj piramidne oblike brez napisa. Pri daljnem kopanju, ki je pri padanju poševne ravnine imelo le 1'25 m. do ogljene plasti, smo našli dobro ohranjeno ploščo iz belega marmorja.“

Ta plošča (sl. 5), 0'57 m. visoka, 0'51 m. široka in 0'05 m. debela, je žal tudi precej obglodana in predstavlja v dolbini bika ubijajočega boga. Na desni strani so podobe popolnoma izginile, na levi strani se vidi le na podložku stoječ Cautopates s prekrizanimi nogami in z navzdol obrnjeno plamenico. Solnce in krogar se ne dasta več spoznati. Pod reliefom je zopet širok pram, ki je gotovo nekdanj nosil napis.

Dalje poroča Puff: „Globlje smo našli kosce zelo fine rimske zidne opeke, od katerih je ena, ko smo jo skrbno osnažili, pokazala številko XIV. legije. Na obratni strani pri večini novcev (bakreni oboli in denarji) se vidita dve žrtvujoči postavi z legendo: Providentia Deorum in Restitutor Orbis“.

O najdišču in o podrobnostih najdenin nas natančneje pouči prof. Müllner. On piše, da je Puff celo prezrl, ozirati se na stavbo, nje lego in obliko, marveč našteva le izkopane kamene in druge antične predmete. Müllner je dobil natančneje podatke od sina najditeljevega, ruškega župana Ivana Tribnika, ki je pri izkopavanju bil navzoč. Na podlagi tega poroča Müllner v „Grazer Tagespost“ 1873, št. 37, 41: „Mitrovo svetišče je bilo na obronku južnega dravskega brega, kakih 5'7 m. nad površino vode, vzhodno od ruškega potoka, ki se tu blizu zliva v Dravo, tam kjer reka teče v severovzhodni smeri.“

S to smerjo rečnega toka se je vjemala lega svetiščnega prostora, ker smer, v kateri je ležala glavna podoba, in celi prostor, ki so ga polnile ruševine, je šla proti severovzhodu. Ko se je 0'5 m. globoko izkopala in odstranila zemlja, se je našlo najprej kamenje udrtega oboka, ki je počival na štirih slopih in ti slopi so zavzemali prostor 3'20 m. širine in 2'90 m. dolžine. Lega teh slopov, ki so sedaj vzdani v škarpo na Tribnikovem dvorišču, se je dala lahko določiti, ker so takrat na njih mesto vsadili štiri mlade smreke. Vmes in pod ruševinami so ležale štiri marmornate plošče (sl. 1—4); največja, ki smo jo zgoraj opisali, je bila do polovice naslonjena na prst in je z oglom štrlela iz gramoza in tako dala povod najdbi, kakor smo rekli. Kot glavna tempeljska podoba je bila pritrjena na tempeljsko steno, zatorej ko se je tempelj podrl, ni bila pokopana pod ruševinami, marveč je ostala po koncu. Obok je bil bojda 0'32 m. debel. Pod njegovimi ruševinami so pred veliko ploščo ležale pokopane tri manjše marmorne plošče (sl. 2—4).“

Glede rekonstrukcije svetišča piše Müllner dalje: „Svetišče je imelo z dravsko strugo vzporedno lego od jugozapada proti severoiztoku, vhod je bil od severoiztoka. Ker je okolišni terrain dravski prodeč, si moramo misliti tempelj vzdan v pobočje brega, 320 m. širok in približno 480 do 550 m. dolg.“ Kakih 290 m. je bilo poslopje obokano, da se je moglo ustavljati zunanjemu pritisku, kolikor je bilo vzdano v breg. Oni del, ki je stal izven brežnega rebra, je bil najbrž tudi obokan in celo poslopje pokrito z dvostrano streho. Ta del templja je bil najbrž že zgodaj podrt, ali pa se pri — nerazumnem — izkopavanju ni pazilo na njegove ostanke. Enako se ni pazilo na to, da je bil glavni prostor razdeljen v tri dele, kar bi se dalo dognati iz najdenega tempeljskega ozadja, ko bi bile izkopavanje vodile spretne roke. Ker se zdi, da je razdelitev v tri ladije bila ritualno predpisana, jo moramo predpostavljati tudi pri našem templju, a določiti se ne da, na kak način je bilo to izvedeno. Na ozadju, nasproti vходу, je bila med obok nosčimi stebri pritrjena glavna podoba. Pred njo so bile naslonjene tri druge plošče kot zaobljubni darovi hvaležnih častilcev milostnega božanstva. Neposredno pred glavno podobo, se zdi, da je bil prostor za žgavne daritve. Od ostankov teh daritev bi se bilo pri pazljivem izkopavanju gotovo več našlo kakor samo ona ožgana kost.“

Iz doslej navedenih poročil je pred vsem razvidno, da se je izkopavanje žalibog vršilo na celo neznanstven način in le prof. Müllnerju se imamo zahvaliti, da je 28 let pozneje, kar se je svetišče našlo, še rešil, kar se je dalo rešiti ter je s tem storil znanstvu veliko uslugo. Pet tempeljskih reliefov, ki nam jih predstavljajo naše slike, je k sreči ohranjenih in shranjenih. Drobní predmeti pa se niso dali najti v Joaneju. Le eno svetilko mislim, da sem našel z napisom: VNVS IVSTINI.

Dr. Fischbach omenja v svoji razpravi o rimskih svetilkah iz Poetovija (M. d. H. V. f. St. XLIV. 1896) pod št. 119 neko svetilko z enakim napisom (gl. istotam tab. III. 119), ki je, najdena na Sp. Štajerskem, l. 1866 došla v deželni muzej. Znano pa je, da je po Puffovi smrti leta 1865 njegova arheološka zapuščina došla v Joanej, zatorej mislim, da poleg omenjenih štirih reliefnih plošč tudi ta svetilka izvira iz ruškega mitreja. Če vprašamo, kdaj je nastalo in kako dolgo je obstalo to svetišče, nam morejo dati nekoliko odgovora le novci in eventuelno imenovana svetilka. Kakor rečeno, se omenjajo le novci Maksimina Tračana in Dioklecijana, svetilko pa stavi Fischbach po značaju pisave v Konstantinovo dobo.

Ne bomo se menda motili, če postavimo početek svetišča v sredino 3. stoletja, propad pa kakih 100 let pozneje. Žal, da je po mojem vedenju službena doba cesarskega namestnika M. P. Vera, ki je dal napraviti glavno podobo, neznan, tako da tudi v tem oziru nimamo nikake opore. Velike važnosti bi bila opeka 14. legije, ki bi spričevala, če je napis bil

pravilno čitan, da je ta legija, ali vsaj en del, bila nameščena v „Dravski šumi“. Po Müllnerjevih podatkih je bilo ruško svetišče zelo majhno in je komaj dosegalo velikost I. mitreja v Hajdini in torej da sklepati na majhno število Mitrovih vernikov.

Naj bi mariborsko Zgodovinsko in Muzejsko društvo obrnilo svojo pozornost na Ruše, ki s svojo okolico poleg mitreja in znanega hallstattskega grobišča krijejo še marsikak zanimiv in še nepoznan spomenik davno preteklih časov.

Ljudska medicina na Koroškem.¹

Donesek h koroški slovenski folklori.

Nabral Pavel Košir — Prevalje.

Kdor se ukvarja z nabiranjem domače folklore, pride sčasoma do prepričanja, da ni treba, da bi se boj napovedal vsakemu babjeverstvu in sleherni vraži. Marsikaj je v ljudski veri lepega in dobrega, z etično vsebino celo, četudi le v prikriti obliki, in ker v nobenem pogledu ni škodljivo, naj se še nadalje hrani in neguje v ljudski tradiciji. Kar pa je škodljivega, bo itak sčasoma z napredujočo kulturo izginilo v morje pozabnosti.

¹ Pisatelj je leta 1912 objavil v koroškem časopisu „Carinthia“ dva članka: *Transplantation — ein Beitrag zur Volksmedizin in Kärnten*, in: *Zur Volkskunde in Kärnten*. Obe razpravi je poslal v pregled priznanemu veščaku, dr. Oskarju Hovorka, docentu na dunajskem vseučilišču in primariju v otrošnici v Gugging pri Dunaju. Dr. Hovorka mu je poslal naslednje priznalno pismo: Wien 4. Dezember 1918. Sehr geehrter Herr! Ihre zwei Arbeiten, für deren Übersendung ich Ihnen meinen verbindlichsten Dank ausspreche, habe ich mit großem Interesse gelesen und freue mich, durch meine Schriften abermals einen tüchtigen Vorkämpfer für die bisher so vernachlässigte und verachtete Volksmedizin zum emsigen Mitarbeiten angeregt zu haben! Besonders Ihre Überpflanzungsarbeit zeigt von einem emsigen Eifer und die richtige Anlage zum Sammeln und Bearbeiten des einschlägigen Materials. Ich würde Ihnen nun empfehlen auch mein neuestes Buch „Geist der Medizin“ Wien 1915, Verlag Braumüller (I. Graben) zu lesen, wo Sie die neuesten Zusammenstellungen und Quellen vorfinden werden. Arbeiten Sie nur fleißig weiter und senden Sie mir Ihre Arbeiten immer ein, ich werde trachten dieselben gelegentlich nicht nur zu zitieren, sondern auch in meinen Kreisen bekannt zu machen. — In aller Hochachtung Dr. Oskar Hovorka. — V pripisu mu priporoča, naj se loti čarovniške ljudske medicine; ki se dandanes rado čita in v znanstvenih krogih zelo ceni.

Tako upamo, da z objavo tega članka izpolnimo v našem znanstvu veliko vrzel, ker je ljudska medicina v našem folklorističnem slovstvu skoraj docela neobdelana.

Uredništvo.

I.

Nosečnost, rojstvo, krst. — Povsod v naših krajih je žalibog razširjena navada, da se pri krstitju mnogo popiva in veliko jé. Prav imajo stare ženice v Podjuni, če trdijo, da noseča ženska ne sme biti krstna botra, ker bi potem njen otrok umrl. Svarilo je sicer malce pretirano, a pri priprostem ljudstvu v tej obliki mnogo bolj zaleže, kakor pa če bi mu dokazoval, da le neizmerno uživanje v katerikoli obliki (o priliki krstitja) utegne povzročiti smrt otroka. Dejstvo je, da je tam, kjer so matere pitju vdane, mnogo mrtvorojenih otrok. Noseča ženska naj se tudi varuje, da se ne „zagleda“ ali zaveruje v kako stvar, posebno ne v kako grdo, ker bi to vplivalo na značaj in zunanost otroka in zapustilo vidne sledove. Nasprotno, naj goji taka ženska le zgolj lepe misli in gleda reči, ki napravijo na njo prijeten utis, kar priporočajo tudi zdravniki. V Apačah trdijo, da dobi otrok značaj tiste živali, v katero se je mati v stanu nosečnosti „zagledala“, na pr. bi otrok postal sladkosneden, če se je mati zagledala v kako mačko, živ in razposajen, če v kako tele ali žrebe; zajčjo škrbino dobi otrok, če se je mati zagledala v kakega zajca (domačega) ter celo z njim igrala. — Povsodi v deželi je razširjeno mnenje, da se noseča ženska ne sme dotakniti s prstom obličja niti kakega drugega dela telesa, če čuti po čem posebno poželjenje, otrok bi dobil na dotičnem mestu „malink“, kakor pravijo v okolici Vrbskega jezera. (N. pr. črešnjo.) V velikovski okolici trdijo, da noseča ženska ne sme stopiti čez ojnice, otrok bi sicer dobil konjsko hrčanje, kar je opazati, predno otroci zaspé. Če je pa to vendar storila, dasi nevedoma, in ima otrok tisto hrčanje, naj mati otroka potegne skozi kak konjski kumat, če je fant, če je pa deklica, skozi kumat kobile. — V Trušnjah je razširjena vera, da noseča ženska ne sme trpinčiti v past ujete miške, ker bi potem težko porodila in bi se ji v kuhinji vse skvarilo. Ravno v tem kraju je tudi razširjena vera, da prinese angel ženski, ki je spočela, tretji dan že dušo za otroka in da je smrtni greh, če bi od četrtega dne naprej skušala mati odpraviti sad; brez greha se pa to lahko stori v prvih treh dneh.

Samoobsebi je umevno, da se imajo noseče ženske ravnati po posebni dieti, da ne smejo uživati kislih jedi itd. Sploh naj si bo taka ženska vsikdar svesta svojega stanja, ter naj se skrbno varuje vsega, kar bi ji utegnulo škoditi.

Fant ali deklica? vprašanje, o katerem se razmotriva že dolgo pred porodom. Tudi tukaj ima ljudstvo gotova znamenja, katera pa so menda enako zanesljiva, kakor domači petelin kot vremenski prerok. „Veliko lešnikov, veliko grešnikov“, pravi ljudski pregovor v Podjuni, ki bo menda znan tudi drugod. Kadar močno obrodijo lešniki, se nadeja

mati fanta, če pa so dobro obrodila jabolka, pa deklice. Gotove pege na maternem obrazu oznanujejo prihod deklice, v nasprotnem slučaju seveda fanta. — V Zilski dolini je ljudstvo na priprost način rešilo problem, o katerem si zdravniki zastoj belijo glave (glej teorija Schenk o poljubni določitvi spola že vnaprej). — V Žvabeku pojé mati, katera si ne želi več otrok, tupatam kako ovčjo črešnjo (*Paris quadrifolius*), ženska pa, ki še ni porodila in si želi otroka, naj si napravi juho iz popkovine kakega sosednjega otroka. V navadi pa so v ta namen tudi romarska pota k sv. Lenartu, k sv. Antonu in drugam.

Novorojenček zagleda beli dan. — Tak otrok kmalu umrje, ki se rodi v kvatrnem tednu (Št. Ilj ob Dravi): — Če novorojenček zagleda beli dan, gredo ženske v Podjuni takoj v kuhinjo gledat, če ni ostala kaka ponva z vodo pri ognju (zakaj, nisem mogel izvedeti). — V beljaški okolici gleda babica strogo na to, da porodnica prve tri ure po porodu ne zaspi, ker bi se utegnilo zgoditi, da bi za večno zaspala (bržčas radi izkrvavenja). Če umije babica otroka, se umije z isto vodo tudi mati, kar se smatra za gotovo sredstvo proti pegam v maternem obrazu. Tej vodi se prilije tudi blagoslovljena voda, da bi zli duh, urok itd. ne imel toliko oblasti čez otroka. Tudi blagoslovljene soli se dene v vodo. — Da bi pri porodu manj trpele, zavživajo ženske v Apačah že delj časa pred porodom „roštane“ bele čebule, ali sploh jedi, v katerih se nahaja mnogo take čebule.

V Apačah¹ ne sme porodnica iz hiše, dokler ni spet blagoslovljena ali „vpeljevana“ od domačega duhovnika, kar se ima zgoditi tekom 40 dni. Kako strogo se je svojčas gledalo na to, sklepamo iz tega, da je imel v Apačah vsak pravico, tako žensko ustreliti, ki bi se bila upala pred tem časom iz hiše. S tem v zvezi je ljudska vera, da preži nad tako hišo, kjer se nahaja ženska, katera še ni „vpeljana“, hudourje in da bi pokončala toča vse, če bi taka ženska ne šla o pravem času k vpeljevanju. Tudi po večernem zvonjenju ne sme porodnica iz hiše, — vzel bi jo hudič — kakor sem to slišal na Gorenjem Štajerskem (bržčas radi prehlajenja).

Nit, s katero poveže babica otroku popek, ne sme biti spredena v kvatrnem tednu, ker bi se v tem slučaju ne dala ustaviti kri. (Podjuna.) Če ima otrok izbuljeno popkovo žilo, napravijo čez njo z žrebljem križ, nakar ga zabijejo v kako jelšo — bolezen preide potem na drevo. Tako mi poroča tovariš iz Rajhenava na Koroškem. — Transplantacija bolezni² na kako drugo živo ali neživo stvar, je pri Nemcih bolj v navadi kakor pri Slovencih.

¹ Apače so gorska vas pod Obirjem.

² Glej: Košir, Transplantation — ein Beitrag zur Volksmedizin in Kärnten. Carinthia 1—3, 1912.

Po dovršenem kopanju si radovedno ogleda mati svojega bodočega ljubljenca. „Moder bo“, pravi, če novorojenček že prve trenutke na vse strani obrača oči. Če se zdi otrok materi preveč starikavega obraza, če je rujav ali rumen, ga koplje v vodi, v katero vrže pest kuhanih jajčjih lupin.

Novorojenčka nesó h krstu. „Moder bo“, če ga dolgo ne ne-sejo h krstu, pravijo v Podjuni. Tudi med krščenjem mora kdo ostati pri materi in gledati na to, da ne zaspi, sicer bi za večno zaspala. — Zavit je otrok v bel prt, preprežen z rdečim trakom, kar se smatra za najboljše sredstvo proti uroku. (Iz tega razloga se tudi mladim živalim daje okoli vratu rdeč trak.) Tudi ni vseeno, na kateri roki nosí babica krstni prt, če ga nosi na levi roki, postane otrok gotovo „levičnjak“. — Prt, v kateri je zavit novorojenček, imenujejo ob Vrbskem jezeru križovnik, to pa radi tega, ker je v obliki križa ovit okoli mladega telesa. V navadi je, da botra v krstni prt zašijeja denar; v mirnih časih je bil vselej kak zlat, to pa zato, da bo tudi otrok bogat, čim več dobi, tem bogatejši bo. — „Dober pevec (pevka) bo“, če pri krstitveni ceremoniji otrok kriči, vera, ki je skoro povsod razširjena. — Nazaj krstiti se ne sme, t. j. dati mu tako ime, ki je v koledarju pred dnevom rojstva, ker bi potem ne rasel. Dobro je, se ozirati na ime kakega patrona, ki je kmalu za rojstnim dnevom ali na dan krsta. Če bi ne uvaževali recimo sv. Valentina, bi otrok trpel na padavici, če bi prezrli patrona sv. Blaža, bi otrok trpel na boleznih v grlu, sv. Roka, bi otrok obolel na rokah ali nogah, sv. Lucije, bi otrok dobil bolezen v očeh itd. — Pri krstu naj gleda babica na to, da ne pride od krizme kaj v oči, otrok bi sicer trpel na očesnih boleznih. — Doma položijo novorojenčka k materi ali pa v zibelko, na kateri je ob vznožju in ob vzglavju narisana „tromora“¹, to pa zato, da bi mora ali urok ne nadlegovala otroka. Več o tem glej v II. poglavju: Kako ljudstvo zdravi otroške bolezni.

Pri plenica h pazijo na to, da se ne perejo v mrzli vodi, ker bi sicer otrok dobil skrvnino (rhevma); ravno iz tega razloga se plenice tudi ne smejo sušiti zunaj na zraku, ampak v otroški sobi ali kuhinji. Od pleníc, ki so visele še v mraku zunaj, dobijo otroci „nočnino“², kakor trdijo Ziljanke. Sploh se smatra mrak tako za mater kakor tudi za otroka za nekaj zelo škodljivega. V navadi je, da kdor stopi zvečer v hišo novorojenčka, mora kako stvar odložiti ter za trenotek stopiti k oknu, da „mračnina“ izgine. (Podjuna.) — Nekako s tem v zvezi je tudi

¹ Tudi „mračnina“, t. j. zli duh, ki pride s plenícami ali s kakim tujim človekom v hišo in katerega je treba s tem ali onim sredstvom odpraviti. (Šmihel pri Pliberku.)

vera, da se mora sleherni uvesti, ki pride v sobo, da otroku „ne odnese spanja“, kar je znano in v navadi povsodi.

II.

Ljudska vera pri zdravljenju otroških bolezni.

Velike križe in težave ima mati, predno doraste otrok toliko, da je gođen za šolo. V krajih, kjer imajo zdravnika, je pač lažje: v hudi stiski se zateče mati k njemu, da ji pomaga, v krajih pa, kjer zdravnika ni, ga nadomešča kaka stara ženska ali babica, ki hrani še vso ono zdravniško modrost, ki se je podedovala od roda do roda. Marsikateri način zdravljenja, ki je zdaj še v navadi pri priprostem ljudstvu, je še izza časov, ko so naši pradedje molili svoje bogove in boginje pod lipo, ali celo iz prazgodovinske dobe. Omenim le:

Ogenj kot čistilna moč in zdravilni faktor; istotako tudi voda, zemlja in zrak; zli duhovi, kakor urok, mračnina ali nočnina, trotamora, ki nadlegujejo človeka; način, kako se jih človek ubrani, ozir. jih zaroti, da mu ne morejo škoditi; transplantacija, t. j. prenos bolezni od človeka na kako drugo živo ali mrtvo stvar, pod kap, na križpot itd. Similia similibus curantur, t. j. način, kako se zdravijo bolezni, kakor n. pr. rak, rumenica, rdečica i. dr. s sredstvi, ki imajo slično ime ali so slične barve.

Ostala so nam iz tistih časov imena nekaterih rastlin, ki so igrale tedaj pri zdravljenju bolezni veliko vlogo; nekaterih žal ne vemo več razlagati. O rastlinah, ki nosijo zdaj ime po kakem svetniku, po Mariji, po Jezusu (n. pr. Jožefovi lasje, Marijine solze, — črevlički, Kristusova brada, — krona, — lasje itd.), smemo domnevati, da so v nekdanjih časih nosili ime po kakem bogu ali boginji. Prekrstitev se je izvršila, kakor je to dokazano, ko so prvi apostoli zanesli luč sv. vere v naše kraje. Kot dobri poznavalci ljudske duše, za katere jih smemo šteti, so s tem hoteli olajšati ljudstvu prehod iz stare vere v novo. Tuptam se je pa rešilo še kako pagansko ime v naše čase n. pr. torek idr.)

A. Ogenj (voda, zrak in zemlja) kot zdravilni faktor.

Če se novorojenčku nabere v ustih nesnaga (Mundfäule), jo mati izbríše s prteno cunjico, katero potem obesi v dimnik. Ljudska vera pravi, da nesnaga otroka potem ne nadleguje več; ogenj ozir. dim se torej v tem slučaju smatra kot čistilna in zdravilna moč. (Logavas ob jezeru). — V Zilski dolini ne poznajo tega, tam samo izmijejo otroku usta z vodo, v kateri ga kopajo. — Ob Vrbskem jezeru je v navadi, da denejo jecljajočim otrokom vroč hleb, kakor je prišel iz peči, na glavo. Pisec tega članka je kot majhen fant junaško držal vroči hleb na glavi, da so skoro začeli kipeti možgani. Hleb se vrže nato svinjam. Po

mnenju ljudstva preide bolezen na žival, kateri pa jecljanje nič ne škoduje, (glej tudi odstavek o transplantaciji). — V Podjuni denejo krastave otroke „za trenotek“ v vročo peč¹, ko se je spekel kruh in se je peč že malce ohladila. Seveda, čimdalje otrok zdrži v taki temperaturi, temboljši je tudi učinek, temprej izginejo kraste. V navadi je tudi, da izmivajo kraste z vodo, v kateri se je kuhala kapičevina (Evonymus europaeus.) — Bradavice na rokah lečijo v Št. Ilju ob Dravi s cunjo, s katero se pomete pri pecivu kruha peč. Treba je samo, oviti to cunjo okoli roke. V Apačah umivajo bradavičasto roko v vodi, v kateri se namaka prej omenjena cunja („omelce“). Da je učinek še boljši, zakopljejo to cunjo pod kap ali tja izlijejo vodo, v kateri si je umival bolnik roke. Ko cunja strohni, izginejo tudi bradavice. V navadi pa je tudi sledeče sredstvo: V debelejšo nit naredijo toliko „živih“ vozlov, kolikor ima otrok bradavic, ter jo vržejo potem v peč, bradavice nato izginejo. — Otroci, ki imajo razvado, da jedó zemljo, morajo zavživati takozvani kržič, to je hlebček kruha, ki ga je botra spekla iz rženega testa, kateremu je primešala smeti iz svoje sobe. Da je učinek siguren, mora biti soba trikrat pometena. — Otroke, ki so se rodili s starikavim obrazom, denejo za trenotek na loparju v peč, v kateri se je prej pekel kruh. „Star noter, mlad ven! Pa pomagaj Bog oče“ itd.* (Loga vas.) — Svôjeglavnim (jezljivim) otrokom se z moko cunjo krepko drgne obraz, nakar se vrže cunja preko ramena v krušno peč — pri tem pa se dotičnik ne sme ozreti v ogenj. Otroka potem mine jeza (Trušnje.) V Podjuni dajejo takim otrokom vodo, v kateri je bila namočena mira za kadilo, potem dajo mir. Torej similia similibus curantur. — V navadi je tudi, da tepejo stariši take otroke z vrbovimi šibami, ki jih nato vržejo v ogenj, ali pa, kakor na Rudi, s tremi šibami od brezovih metel; z vsako šibo se posebej vdari otroka. V navadi je tudi kadilo od treh tresk, ki so vzete z hišnega praga. V Ločah pomešajo beli kurjak s sladkorjem in to dajejo na vodi piti otrokom.

Kadila. Povsodi so proti gotovim boleznim v navadi tudi razna kadila; tako n. pr. kadijo v Podjuni pri težkih porodih dojljo z meto (mentha), oziroma z maternico (geranium arvense); z ježovo kožo kadijo v Zilski dolini proti protinu; v Žvabeku kadijo otrokom, ki trpe na frasu, z materinim poročnim vencem. — Prsi masirajo pri pljučnih boleznih z roko, ki jo segrejejo nad piskrom, v katerega so vrgli tri žareče oglje.

¹ Glej tudi: v. Hovorka-Kronfeld. Vergleichende Volksmedizin. Stuttgart 1910, kjer se med drugim tudi poroča, da je v Pottschach na Nižje Avstrijskem pri tej proceduri otrok umrl.

* Pravijo tedaj pri Nemcih: „A Olts schiass i nei, a Jungs tua i aussa“. — Glej: Hovorka-Kronfeld.

B. Zli duhovi, ki nadlegujejo otroka. (Urok, trotamora, mračnina ali nočnina.)

„Ljudska domišljija si predstavlja trotamoro kot zelo grdo pošast, danes ti izgleda kakor kak sod, medtem ko se jutri spremeni v cotasto posteljno pogrinjalo; tu se prikaže kot krvavi vamp¹, tam spet kot stara ženska z grdo „kosmanimi“ (mršavimi) lasmi, s krvavimi očmi in širokimi stopali. Škropljenje z blagoslovljeno vodo jo vsekakor prežene.“² Tudi to pomaga, da naslikajo trotamoro ob vznožje in vzglavje zibelke in sicer v obliki zvezde — pentametra. Na Rudi se naredi tak pentame-

ter na hišni prag, potem trotamora ne more v hišo. — Trdijo, da pride trotamora celo skozi ključavnico pri durih in da se je ni mogoče ubraniti. Najrajši se vleže na spečega otroka tedaj, če ta leži na hrbtu ter mu pije kri, kar se baje pozna na prsnih bradavicah.

Razne so molitvice in zaroki, s katerimi „panajo“ to pošast. — Če se je mati „prepričala“, da hodi ponoči trotamora otroka „cizat“, jo zaroti tako-le:

Jutri pridi,
bom ti dala tri dari:
kruha, moke in soli.

Te tri reči se dajo naslednji dan kakemu beraču ali pa se vržejo v ogenj. — Tudi da mati za vsak slučaj v vzglavje otroške postelje ogledalo. Če se trotamora ponoči v njem „špegva“ ter vidi, kako je grda, takoj izgine. (Loče pri Beljaku.)

Urok obsede otroka tedaj, če pride kdo v sobo — posebno kaka nevoščljiva oseba — pa ne pljune trikrat v klobuk ali na tla ter reče: Ne bodi mu urok! Tudi pri živalih je ta „pozdrav“ v navadi. — V beljaški okolici in v Zilski dolini razločuje ljudstvo devet urokov. (Glej tudi spodaj o transplantaciji.) Pri zaroku vzame mati rdeči trak³ od nogavic, napravi ž njim živ vozec ter ga drži nad otrokom, govoreč:

Urakov je devet, ni jih devet,
je le osem, ni jih osem,
je le sedem, ni jih sedem itd.,
je samo eden, ni nobeden.

¹ Gosp. dr. J. Šašel, doma iz Slov. Plajberg, mi poroča, da je svojčas nek kmet, ko je dognal, da hodi trotamora otroka „cizat“, zasadil v vznožje otroške postelje nož. Nekaj dni za tem pa najde v hlevu svojega vola vsega krvavega na trebuhu. — Na Rudi si predstavlja ljudstvo trotamoro kot črno senco.

² Glej Carinthia 1892, str. 118.

³ Glej tudi: v Hovorka, Geist der Medizin: Čarodejna moč rdeče barve, fo. 249.

Pri zadnjih besedah razreši mati trak ter ga vrže na tla, pljune nanj in reče: Pa pomagaj Bog oče, pomagaj Bog sin in pomagaj Bog sveti duh. — V Podjuni pahlja mati s kakim krilom nad otrokom, da mu s tem prežene urok. — Pravijo tudi, da tuj človek ne sme dolgo gledati novorojenega otroka, ker bi sicer otrok dobil urok in lahko tudi vsled tega umrl.

Urok povzroča pri otroku tudi glavobol. Če se hoče mati prepričati, da je glavobol od uroka, vrže v kako posodo z vodo tri žareče oglje. Če eden od teh ali vsi padejo na dno posode, potem ima otrok gotovo urok, ki mu je povzročil glavobol. V tem slučaju, poškropi mati otroka s to vodo, nakar jo vlije pod kap ali na dvorišče in sicer preko ramen, ne da bi se smela ozreti nazaj. (Podjuna.)

Kadar se otroci v zibelki „stegujejo“ (rhevma?), devajo v beljaški okolici v zibelko venec iz trtovičja ali Kristusovo brado (Clematis vitalba); pri tem je v navadi zarok: No, prkej se, prkej!

Pred urokom brani otroka tudi rdeč trak, s katerim je zibel preprežena. Isti pomen ima rdeči trak, kakor sem že zgoraj omenil, pri mladih domačih živalih (žrebetih, teletih). — Na Djekšah še zdaj tupatam nosijo ženske tak trak, ki jih varuje ne le pred urokom, ampak tudi pred vsakojako coprnijo; dober pa je tudi proti „fergihtu“ (rhevma, protin). Tudi kuram dajejo tak trak.

C. Transplantacija.

Na planini Luži pod Pezo sem slišal praviti od ljudi to-le: Če zdravijo „škodo“ (kilo, Bruch), razsekajo črnega polža, ter en del denejo na „škodo“, drugi del pa obesijo na kak bor (če je dekle) ali na brezo (če je fant). Če se polž na drevesu „posuši“, izgine tudi bolezen.

V Slovenjem Plajbergu je proti „škodi“ v navadi ta-le transplantacija: Deblo mladega jesena se precepi in „začela“ — skozi precep potegne „veči kotrej“, t. j. krstni boter, bolnega otroka. Na to se vzame „čela“ iz drevesa in ko drevo rano (precep) zaceli, je izginila tudi bolezen. — Na Rudi mažejo „škodo“ pri otrocih s polževim oljem.

V Podjuni pravijo, da je stopila mati čez ojnice, če otrok ponoči ne more spati. V takem slučaju potegnjejo otroka skozi še topel kumat, kakor so ga sneli raz konja. Po izvršeni proceduri se dene kumat spet nazaj; otrok bo naslednjo noč spet dobro spal. — Če otrok ponoči kriči, ne da bi vedela mati zato vzroka, naj vrže v ponvo z vodo tri žareče oglje, nakar se ta voda izlije pod kap. (Trušnje.)

Kdor trpi na bulah, ki jim pravijo „asva“, jih obveže na rahlo s kako nitjo, nakar se nit vrže v ogenj ali pa v kak odprt grob. Bolezen preide potem na mrtvega, kateremu pa bula itak ne more škoditi, kakor

pravijo v Podjuni. Kdor ima bule, je seveda nejevoljen, „pust kakor asva“, kakor pravijo v Rožu. Morda bo tudi na tem kaj resnice, če trdijo, da „asva od sunca (solnca) pride“.

Ob Baškem jezeru zdravijo „škodo“ na drug način. Na Veliki petek skuhamo jajce, katerega je znesla črna kura, in ga pobarvajo z drugimi jajci vred ter tudi nesó k velikonočnemu „žegnanju“. S tem jajcem se naslednji dan še pred solničnim vzhodom „škoda“ trikrat prekr'ža ter se govorijo besede: Pa pomagaj Bog oče itd. V to jajce se napravijo potem s kako debelo iglo ubadljaji, nakar se zakoplje v kak mravljinjak. Bolezen preide potem na živali, katerim pa nič ne škoduje, kakor trdi ljudska vera. — V Rožu zakopljejo skorjo od kruha v mravljinjak. Dotičnik, ki je to delo opravil, se potem ne sme ozreti nazaj. Če so mravlje povzile skorjo, je izginil tudi zobobol, proti kateri bolezni je ta način zdravljenja v navadi. — V nemških krajih je v navadi, da zavrtajo bolezen v gotova drevesa. V paganskih časih je bila vera, kakor trdi Grimm, da so prinesli zli duhovi, ki so bivali v drevju, človeku bolezen in če se je potem bolezen zavrtala v drevo, jo je dotičnik samo prinesel nazaj¹. — V Škocijanu v Podjuni namažejo bradavico s kakim polžem, kar vselej pomaga, kakor trdijo. V nekaterih krajih obvežejo bradavice na rahlo s kako nitjo, katero potem vržejo pod gotovimi ceremonijami strani ali pod kap, na križpot, na pokopališče itd. V Rožu je vera, da se ne sme pobrati tisti košček niti ali volne, ki ga vidiš ležati na poti, ker bi si lahko nakopal tisto bolezen, katero je vrgel kdo drugi strani, n. pr. asvo, bradavice idr. — Kdor se je preveč zdelal in ima „prisiljene“ roke, kakor pravijo ob Vrbskem jezeru, si dene čez noč na roke v scalnici namočene cunje, ki „vzamejo potem bolezen nase“. — Zanimiva je tudi tale transplantacija: V Podjuni gre mati k sosedovi ter si izprosi od nje robec ali ruto od njenega otroka, doma pa ga dene svojemu otroku na glavo. Stori se to tedaj, če otrok po noči ne spi², sosedov otrok pa je zdrav. Po ruti preide zdravie torej od zdravega na bolnega otroka, ne da bi bil pri tem zdravi otrok oškodovan.

Prej smo omenili, da je po ljudski veri devet urokov; ob Baškem jezeru pa sem slišal, da je človek podvržen 72 mrzlicam in vročicam; ravnotoliko je tudi skrvnin (protinov) in devine (rhevme.) Proti mrzlici molijo na Veliki petek pred solničnim vzhodom to-le molitvico:

¹ Glej tudi Fossel: Volksmedizin und mediz. Aberglaube in Steiermark.

² K tej transplantaciji se zateče mati seveda le tedaj, če druga sredstva niso pomagala; v navadi so razni čaji, ali pa gotove rožice, katere denejo pod otroški zglavnik in katere naj vlečejo bolezen nase n. pr. dremolce (Anemone pulsatilla), drugod spinkeljci — spankeljci itd.

Jezus je na Veliki petek
na svetem križu viseč biv.
K njemu je prišel hudi Judaž
hudi hajdaš.

„Jezus ima hudo mrzlico,
hudo treslico.“

Jezus je Judažu odgovoril:

„Jezus nima „aniro“ (nobeno) mrzlico,
aniro treslico,
jo tudi aniri človek ne bo 'mov,
kdo bo na Veliki petek pred solncem
se na mojo veliko martro spom'nov.“

Potem je moliti še sedem očenašev in vera.

Izza svojih mladih let se spominjam, da se pri takih molitvah ozir. zarotitvah bolnik tudi mesmerizira. Tako se spominjam, da me je tista ženka, ki mi je proti „malinku“ na očeh „dovžeberala“, ob tej priliki tudi mesmerizirala in sicer z obema rokama od temena pa do gležnjev. Žal, da takih zarokov in molitvič, ki so v zvezi z mesmeriziranjem ali drugimi ceremonijami, ni lahko zvedeti, ker po ljudski veri zgubi taka molitev ali zarok svojo moč, če zanj izzve še kaka druga ali tretja oseba. Šele ko čuti dotična ženska bližati se svoj konec, razodene molitvico drugi, o kateri je prepričana, da jo bo kakor ona hranila zase do trenutka, ko tudi njej začno pešati moči. — Mesmeriziranje je posebno v navadi pri zagovorih proti „fergihtu“, t. j. proti revmi in protinu. Po ljudski veri mora biti dotična oseba, ki mesmerizira, zdrava. Neredkokrat se namreč zgodi, da dobi zdrava ženska od bolne „fergiht“ — v tem slučaju ne sme več zagovarjati te bolezni z mesmeriziranjem, vsaj dotlej ne, da spet ozdravi, ker bi se ji sicer bolezen le povečala. — Če je dovolj krepak, se pa lahko bolnik mesmerizira tudi sam. (Ruda.)

Proti mrzlici je v Ločah v navadi še drugo nenavadno sredstvo: Bolniku dajejo piti vodo, v kateri se je kuhal beli pesjak (pesji gnoj). — Če se res tudi v sedanjih časih poslužuje ljudstvo takih zdravil, ne morem trditi, pač pa sem se na Gorenjem Štajerskem prepričal, da seže ljudstvo v skrajni sili tudi po takih sredstvih. V izvestnem slučaju se je šlo za bolnika, ki se je vil v bolečinah kolike in so mu dali „a kloans štamperl“¹ soka, katerega so napravili iz svežega konjskega gnoja. Ali je nenavaden gnus, ki ga ima bolnik pred takim zdravilom, katero povzroča reakcijo, ali je kaj drugega, kratkomalo, ljudstvo je prepričano, da to sredstvo gotovo pomaga.

Druge bolezni otrok.

Veliko britkih uric povzroča materi, kakor tudi otroku, prihod prvih (mlečnih) zobkov, a tudi za to „bolezen“ kroži v ljudstvu ne-

¹ Majnen glažek.

broj domačih pripomočkov. Najbolj priprosto sredstvo, da se pospeši prihod zobkov je ta, da dajajo otrokom koreninice od žobčaja (fajgla), ki ga prej pomočijo v strd. Drugo sredstvo je, da mažejo otroška lica z brinjevim oljem. S tem oljem se maže tudi trebuh, če trga otroka po črevesih. (Žvabek). Sploh je brinje pri ljudeh v veliki časti. — Kričave otroke vdarijo v Apačah s tremi vejicami od brinja in sicer mora biti ena vejica enoletna, ena dveletna in ena triletna. Kričavost potem izgine. — Da dobi otrok lažje prve zobke, obesijo v Grebinju okoli otroškega vratu zajčje zobovje. — Za slabo znamenje smatrajo, če dobi otrok prve zobke najprej v zgornji čeljusti; ker ti kažejo proti zemlji, tak otrok kmalu umrje. (Št. Ilj.) — V Apačah dajo v pospešitev rasti prvih zobkov otrokom piti vino ozir. mu dajejo pogačo (žemljo), namočeno v vinu. Če mati nima denarja za nakup vina, mora prodati kaj od svoje obleke in od izkupička otroku kupiti vina.

Proti črvom dajejo v beljaški okolici otrokom okoli vratu kobuljice od česna, kar sem videl tudi v Velikovcu.

Fras — ponekod „pristrah“ — zdravijo v Žvabeku na ta način, da strgajo nad otrokom črnega piščanca, da brizgne v otroka kri (!?), v Šmihelu pa zdravijo z vodo, v kateri so kuhali stolčene mačehice. Da otrok grenko vodo lažje zavžije, vlijejo k vodi kakega sladkega soka.

Proti nalezljivim boleznim kadijo skoro povsod v alpskih deželah sobe z brinjem, posebno pa po zimi, ko so hudo zasmrajene. Kadijo tudi z ogljem, kateremu pridenejo sladkorja, špika (Valeriana celtica), mira in kadila. Ali pa kadijo samo z ogljem in sladkorjem. Menda so zdravniki v novejšem času dognali, da je ta način desinfekcije res dober, ker uničuje bacile.

Pri boleznih na vratu dajejo otrokom obkladke iz kislega zelja ali ovijejo vrat s cunjjo, katero so namočili v petroleju. (Podjuna.)

Vzgoja dojenčka in njegov bodoči značaj.

Vso skrb mora mati posvečati dojenju, zato naj se tudi varuje vsake nečiste misli, ker bi to uplivalo na otroka; krotiti mora svojo poželjivost, ker bi v nasprotnem slučaju postal otrok poželjiv. Zato ne sme piti med dojenjem vode ali vina, ozir. zavživati sadja idr. Tudi stojé ne sme opravljati svojega materinega posla, ker bi postal otrok pohotnež, kakor pravijo v Žvabeku. Pozabljiv bi postal otrok, če bi bila mati kaj pozabila doma, ko je šla k vpeljevanju, recimo molitvenik, robec ali rožni venec. — Sreča in zdravje se bo smejala otroku, če so plenice prevezane z rdečim trakom; učinkovito pa je to sredstvo tudi proti uroku. Bogat bo, če mu je botra zašila v krstni prt kak zlat. Delj časa, da ne dobi otrok v roko denarja, tembolje, dotlej

ima še vedno „zvate roče“, kakor pravijo v Rožu. Majhen bi ostal otrok, če bi kdo preko zibelke podal materi roko; iz tega razloga se tudi ne sme stopiti čez otroka, če ta leži na tleh. Pegast bi postal, če bi ga mati že prvo leto nesla ven na dež. Jecljač bi postal, če bi ga mati vdarila na hrbet. — Jezavost pri otroku odpravi mati z brezovo šibo, ki je bila ob „pranganju“ potaknjena v zemljo ob tisti poti, kjer je bil cerkveni obhod. V navadi je tudi, da dajejo takim otrokom mleko, v katero so dali žvepleni cvet ali prah. (Št. Ilj.) — Da mora mati otroka tudi kaznovati, kadar zasluži kazen, nam kaj lepo pripoveduje ljudska pravljica, ki sem jo zapisal ob Baškem jezeru:

Pravljica o materini ljubezni.

Mati je imela edinega otroka; bil je to zdrav in čvrst fant, poln vseh muh in razposajenosti. Tako ga je imela mati rada, da mu še hude besede ni dala, dasi bi bil to večkrat zaslužil.

Zgodí se pa, da ta materini ljubljenec umrje. Kako bridko se je tedaj jokala mati, in koliko grenkih solz je poteklo dan na dan na otroško gomilo! Nekega dne pride mati spet na otroški grob točit solze, pa hudo se prestraši, ko vidi, da steguje iz groba njen umrli fantek svojo belo ročico. Vsa preplašena beži k župniku po nasvet, kaj ji je storiti. Ta ji veli, da si naj nareže na dan Marije Snežnice sedem mladih leskovih šib in s temi naj udari po otrokovi ročici.

S težkim srcem gre mati v gozd in si nareže sedem takih šib. Vrne se na pokopališče in ko nalahko udari po ročici, začuje tanek glas iz groba: „Bog vam povrni tisočkrat, mati! Prej bi me bili udarili, pa bi vam zdaj ne krvavelo srce.“

Ročica se umakne in mati se pomiri.

* * *

Materi je umrl edini otrok. Noč in dan je reva jokala po svojem ljubljencu. Srce ji je hotelo počiti same žalosti. Ker si v svoji veliki bolesti ni vedela pomagati, gre k staremu župniku vprašat za svet, kaj ji je storiti, da bi se pomirila in našla tolažbe. Župnik ji veli, naj gre o polnoči v cerkev.

Mati uboga; še predno bije ura dvanajst, že sedi v svojem cerkvenem stolu. Ura bije eno, bije dve in nič se ne gane v cerkvi, le večna luč zažari močneje. Ko pa bije ura tri, zasliši mati šum in izza oltarja začno prihajati umrli otroci iz vasi, vsak oblečen v tanek pajčolan; vsak tudi nosi kronico na glavi. Kot zadnji pride tudi njen ljubljenec, a brez kronice, mesto kronice pa nosi na glavi škap in mati čuti, kako težko je otroku, nositi to breme. Vsak otrok položi na oltar svoj dar: vročo

materino molitev, njen otrok pa nima nič kakor solze, ki jih je mati zanj jokala; te daruje na oltarju. Zdaj šele se mati spomni, da je pozabila v svoji veliki žalosti, vzdihniti za otroško dušo molitev.

Drugo nedeljo gre mati zopet o polnoči v cerkev. Zopet vidi malčke, kako prihajajo izza oltarja in oddajajo na oltar svoja darila. Na svojo veliko radost pa zagleda, da je njen otrok danes med prvimi in da tudi on nosi, kakor drugi, kronico na glavi. Največje darilo je prinesel njen otrok: mnogo vročih materinih vzdihljajev in molitvic.

* * *

Otroška postelja (zibelka) mora biti vselej pokrita z odejo, sicer bi se vlegel zlodej noter; iz tega razloga tudi ne sme teči zibelj prazna, otrok bi lahko potem tudi umrl, kakor trdijo v Škocijanu. — Starejši bratci ali sestre le neradi zibljejo malega in kaj radi mu zapretijo:

Hija, haja, zibljem te,
če nočeš spat, vščipnem te;

ali pa podraži starejša hči mater, če se ji zdi že preveč blagoslova:

Haja, tutú,
vsako leto anú (eno).

Zdravje in smrt. Uši pri otroku smatra ljudstvo za dobro znamenje. „Tak otrok še zdrav ni, če uši nima“, pravijo ob Baškem jezeru. Uši pri otrocih in tista skorja na temenu se v alpskih deželah sploh smatra za znak zdravja. Seveda, če je preveč te ušive in krastave do brote, umivajo otroka z vodo, v kateri so kuhali kapičevino (Evonymus europaeus.) Tudi rumenico smatrajo v Podjuni za znak zdravja. — V velikovski okolici trdijo, da se začne otrok šele tedaj razvijati, če mu zgine dlaka na hrbtu. — „Angelci igrajo ž njim“ pravijo v Ločah, če se otrok v spanju smehlja, med tem, ko smatrajo za slabo znamenje, če se otrok že v prvih tednih po rojstvu smeje. Tak otrok menda kmalu umrje. — Smrt otroka pomeni tudi, če stoji nad hišo zvezda repatica. — Tolažbo pač ima mater, da zgodaj umrli otroci prosijo v nebesih za stariše in botre; zato tudi mati ne sme preveč žalovati za umrlim otrokom. Ob Baškem jezeru pripovedujejo o tem lepo pravljico, katera bi bila vredna, da se pobrigajo zanj pesniki in slikarji. Imamo v prevodu sicer že češke, nemške in angleške — tudi umetne pravljice že imamo — za domače bisere pa se vsekakor kaže premalo brige in zanimanja. In to je škoda!

Izvestja

Nekaj o slovenskih pridigah v Slovenjgradcu.

1. Sredi 17. stoletja je pastiroval v Slovenjgradcu ondotni rojak Jakob Schwaikhoffer. O njem je izrazil cerkveni ključar in mestni sodnik Moric Ziehemann ljubljanskemu škofu grofu Otonu Frideriku Buchheimu¹ o vizitaciji dne 1. aprila 1652 dvom, ali zadostuje omenjeni subvikar svoji dolžnosti v izpovednici, ker se zdi, da ne zna slovensko. Tej izjavi je dostavil zanimivo, tedanje slovenjgraške razmere osvetljujočo opazko: Malo je meščanov, ki bi ne znali slovensko, mnogo jih je pa, ki ne znajo nemško (pauci Civium qui nescirent flauonicè plurimi autem sunt qui non sciunt germanicè). Nasproti cerkvenemu ključarju je trdil Schwaikhoffer, da izpoveduje tudi slovensko. Opazka ob robu zapisnika: NB. probandum — priča, da mu duhovska gosposka ni prav verjela. (Vizit. zap. v ljublj. škofijskem arhivu²).

Kako je bilo s slovensko pridigo? Poprej je bila v Slovenjgradcu navada, da je bila to nedeljo ali praznik slovenska propoved, drugo nedeljo nemška. Schwaikhoffer se je držal nemščine, sklicevaje se na urbar, kjer baje stoji obrobna pripomnja, da more subvikar slovensko govoriti, a ne pridigovati (non est in Urbario ut una vice concionetur slavonicè alia germanicè sed tantum à p̄ in margine Vrbarij dicitur esse sic inscriptum, potest Vulgariter loqui slavonicè, sed non concionari) (ib.).

Neznalca slovenščine nahajamo leta 1669 celo v bližnjem Starem trgu, kjer je tedaj gospodoval vikar in komisar (dekan) Tomaž Friderik Leberwurst, ki je priznal vizitatorjema, gornjegrajskemu župniku in komisarju Jakobu Pintarju in škofijskemu tajniku Matiji Sodarju, da izvršuje svoje dolžnosti razen pridig, ker ni več slovenskemu jeziku (ib.).

2. Zoper subvikarja v Slovenjgradcu magistra Blaža Josipa Kilarja (Killer) so poslali leta 1697 ondotni meščani ljubljanskemu škofijstvu pritožbe (gravamina oder beschwerden): 16 so jih naveli. Zanimivi sta zlasti 7. in 12. točka. Iz obeh odseva mrznja do kmetskega jezika, do slovenščine. Svojega duhovnika so zatožili, da ima v mestni cerkvi sv.

¹ Župa Stari trg s subvikarijatom v Slovenjgradcu je spadala nekoč pod ljubljansko škofijo.

² Za dovoljenje uporabe srčna hvala šk. arhivarju g. župniku Fr. Pokornu!

Elizabete več slovenskih, nego nemških pridig, kratač tolažbo meščanom, a nudeč tem več veselja kmetom, katerim nameravano slovensko pridigo vselej poprej oznanja s pridižnice; tako jih odvrča od njihove zunanje službe božje (v Starem trgu); hkrati odjeda cerkvam miloščino. Naglašali so, da bi imeli kmetje od zunanjih pridig več duhovne utehe in koristi, nego od tukajšnjih mestnih, ker se jim zunaj gotovo razlagajo božje resnice jasneje, nego tu v mestu. Sklicevali so se na prejšnje vikarje, ki so imeli pri župi v Starem trgu ali pri podružnicah slovenske, v mestni cerkvi pa le nemške govore (Prot. vizit. 37, 372, 373 ib.)

Škofijstvo je pozvalo Kilarja, naj se opraviči. Iz njegovega obširnega odgovora (ib. 380—398) stoj tu odziv na ovadbo pritožnikov zaradi zane-marjanja nemščine na pridižnici. Ni res, da bi imel več slovenskih pridig, nego nemških — je odpisal zatoženec škofijstvu — dokaz je temu zapisnik, kamor beleži dan za dnevom vsa svoja opravila. Kar je v njem zapisano, lahko potrdi s prisego. Ljudem ne more braniti, ako rajši poslušajo njegove pridige, nego drugih. Njemu je vseeno, ali pridiguje slovensko ali nemško; on gleda le, kako bi bolj koristil. Ako pa naj bi se nikdar ne pridigalo slovensko, zakaj se zove to mesto Slovenjgradec (wann aber gar kheine wündische Bredigen sollen gemacht werden, warumb heist dise Statt Windischgrätz¹ in zakaj so zabeležene slovenske pridige v direktoriju? (ib. 386, 387.)

Branitelju slovenščine je došel nato od škofijske oblasti naslednji odlok: Pridiga naj v tistem jeziku, ki ga predpisuje matica (matricula) ali direktorij; ako pa ni jezik določen za vse domače službe božje in za praznike, naj ga ugotovi krajevni komisar (dekan), posvetovavši se s subvikarjem in z meščani; ukrep o tem naj se pošlje škofijstvu tekom dveh mesecev na odobrilu (ib. 400.)

Slovenjgraški meščani so se spotikali nad Kilarjevim pridiganjem tudi v 12. točki svojih pritožb. Oponesli so mu, da ni tri nedelje zaporedoma doma (v mestni cerkvi sv. Elizabete) niti nemško niti slovensko pridigal in da nareja včas po dve ali celo po tri pridige drugo za drugo, ker pretolmači nemški govor kmetom na ljubo in naposled doda še tretjo pridigo pri oznanilih, kar mu zamerijo in je jako malo tolažljivo (ib. 375, 376).

V opravičbi je zavrnil Kilar tožnike, češ, da je bila one tri nedelje pridiga zaradi drugodnjih važnih pobožnosti nemogoča, a tudi takrat je vselej bral sv. evangelij in napravil kratko izpodbudnico (exhortation) (ib. 391). Pritožbe zaradi tolmačenja nemških govorov se ni dotaknil in je ni ovrigel, a škofijstvo ni prezrlo te točke ukazavši mu, da naj pridiguje po matičnem predpisu, kakor nanese čas (pro temporis occurentia), v enem, ne pa v dveh jezikih, da ne bodo župljani nevoljni (ib. 400.)

¹ podčrtano v vizitacijskem zapisniku.

3. O škofovski vizitaciji v Slovenjgradcu dne 10. julija 1734 je mestni magistrat navedel med raznimi drugimi prošnjami tudi to, da naj bi bila v cerkvi sv. Elizabete vsak praznik in vsako nedeljo nemška pridiga; slovenska (Carniolica) naj bi bila ali zjutraj ali v špitalski cerkvi; tudi zato je prosil, da naj bi delal subvikar krajše propovedi. Tedaj je služboval v Slovenjgradcu že 21. leto subvikar Vincencij Schucotnigk, rodom iz Gornjega grada. V vizitacijskem zapisniku je pohvaljen zaradi vneme v duhovnem pastirstvu¹. (Vizit. zap. v kapitulskem arhivu v Ljubljani). Kaj je ukrenilo nato škofijstvo, ni znano.

4. 28 let pozneje je deloval pri sv. Elizabeti v Slovenjgradcu subvikar Josip Brankovič (Brankovitsch, Wrankovitsch, Wrankoviz). Ker je bil preobložen z nemškimi in s slovenskimi pridigami, so mu ukazali o škofovski vizitaciji dne 10. julija 1762, da naj se posvetuje z mestnim magistratom in naj se določijo dnevi v letu, o katerih bo mogel biti oproščen pridig; o tem naj obvesti potem škofijstvo (Prot. visit. 62, 206).

V soglasju s sodnikom in s slovenjgraškim magistratom je prosil nato Brankovič, da bi smel opustiti pridige o prazniku sv. Matije, na veliko nedeljo popoldne, na velikonočni ponedeljek, o prazniku sv. Filipa in Jakoba, na binkoštni ponedeljek, o praznikih sv. Janeza Krstnika, sv. Petra in Pavla, sv. Jakoba, sv. Jerneja, sv. Mateja, sv. Mihaela, sv. Simona in Juda, na vernih duš dan, na sv. Tomaža in na nedolžnih otročičev dan in da bi smel nadomestiti nemško pridigo s slovensko (Slavonicum sermonem) tiste nedelje, ko imajo starotrški kurati duhovna opravila pri podružnicah.

Dne 1. februarja 1763 je izdalo škofijstvo imenovanemu subvikarju dekret, s katerim je odobrilo pogodbo, storjeno s sodnikom in z magistratom radi razbremenitve na pridiznici. Hkrati mu je izrečno naročilo, da naj ob nedeljah, ko opravljajo starotrški duhovniki službo božjo pri podružnicah, opušča nemški govor, pri katerem je večidel malo ljudi navzočnih (cui aliunde pauci interesse Solent); namesto njega naj pridiguje slovensko, da se ljudstvo, nevesče nemškemu jeziku, ki tedaj obilno prihaja v mestno cerkev, ne odpušča brez duhovnega živeža (ib. 266, 267).

O Brankoviču pripomnim, da je bil vmeščen dne 7. aprila 1765 na beneficij sv. Andreja ap. in na združeno z njim Leberwurstovo oficijaturo v cerkvi sv. Elizabete v Slovenjgradcu. Tedaj so se omenjale njegove zasluge, ker je izvrševal mnogo let hvalno in vneto dušno pastirstvo v ljubljanski škofiji (ib. 442). Umril je spomladi leta 1775 (Prot. visit. 65, 216).

J. Vrhovnik.

¹ O pravkar omenjeni vizitaciji je ovadil Schucotnigk nekega Franceta Petra, češ, da se čuje o njem, da ima molitveno knjigo, namešano s pohujšljivostmi in z vražami (aliquem Librum precatorium quidem, sed mixtum Scandalosis et Superstitiosis). Vizitator je naročil subvikarju, da naj mu jo Peter pokaže in če je res taka, naj mu je ne vrne, nego sežge (ib.). Najbrž je bil „Kolomonov žegen“.

Stara narodna noša okoli Ljutomera.

Dandanes je domača narodna noša na Murskem polju skoraj popolnoma izginila, a pred 50 leti je še bila precej v rabi. V starih časih je bila noša murskih poljancev več ali manj enaka hrvaški v Medjimurju in v varaždinski županiji.

To nam potrjuje neki sodnijski akt iz l. 1788. Brata Janez in Blaž Teutschbauer in Anton Hrnja so bili osumljeni nekega umora in zaslišani 11. avgusta. Dotični zapisnik jih opisuje precej natančno. Brata Teutschbauer sta bila doma iz Stročje vasi ter sta prebivala kot oženjena trška želarja na Kamenščaku. Po imenu soditi, so bili njuni predniki priseljeni Nemci, a moža sta bila priprosta slovenska kmeta. Janez je bil star 35 let, majhne postave, suh, rjavega lica, udrtih oči, redke svetlo-rjave brade, kratkih kostanjevih las. Nosil je belo čoho (gabanico), bele breguše, škornje, dvakrat zavihan (menda na dveh straneh) klobuk, nosil je belo usnjato torbo in v torbi navaden nožič, rožni venec in belo platneno cunjjo (mesto robca). Njegov 43 let star brat Blaž mu je po postavi bil podoben, temnorjavega obraza, svetlo-rjavih las, s pokvečenim nosom. Nosil je stare škornje, bele breguše, kratko srajco, »po šegi slovenskih kmetov«, dostavlja zapisnik, belo in rdeče pisan telovnik z rumenimi gumbi, belo čoho iz platna, dvakrat zavihan star klobuk in torbo. V torbi je imel rjav volnen robec, obrobljen z rdečimi progami, nožič in kresilo; opasan je bil z modrim robcem z belimi kolobarčki.

Zaslišana je bila tudi Blaževa žena, katero zapisnik tako-le opisuje: stara je bila 25 let, majhne, precej močne postave, zagorelega, podolgovatega lica, sivih oči, temnorjavih las. Nosila je belo platneno krilo (janko), bel predpasnik, na glavi belo, raztrgano pečo.

Anton Hrnja je bil sin ljutomerskega tržana Andreja Hrnja, star 25 let, oženjen v Novi vasi pri Križevcih, srednje postave, dobro izrastel, ravnih, krepkih udov, kostanjevih las, oči in obrvi. Nosil je bele breguše, kratko srajco, raševnat plašč, pisan letni telovnik in pod njim še drug flanelast telovnik z rokavi, okrogel, črn klobuk in čizme.

To je popolnoma hrvaška noša z malimi spremembami (kratka srajca!) Značilno je, da za (moško) krojaško obrt murski poljanci nimajo domače besede, marveč krojača imenujejo »sabol«, kar je iz madžarskega szabó! Vendar je verjetno, da so si Madžari to besedo izposodili od Slovanov (od glagola s'bsti). Staroslovenska obleka je bila zelo priprosta in so jo prirejale iz domačega platna ženske same. Krojaška obrt se je razvila najprej po mestih in večjih trgih pod nemškim vplivom, zato imamo po Murskem polju mnogo rodbinskih imen Schneider, Žnidarič in Žnidaršič. Pač pa imajo ženske svoje »švelje«.

V svojem zadnjem stadiju je bila na Murskem polju v navadi naslednja noša:

a) Moški so nosili na glavi črn »zavečji« klobuk s precej širokimi krajci, po zimi pa kosmate kape. Vozniki, ki so šli na daljno in večkrat nevarno vožnjo, so imeli na glavi močen širok klobuk, okoli tulja je bila omotana s smolo oblita »vojka«, od znotraj še močna žica in čez njo podstava, da mu ni prebil črepinje, če ga je cestni ropar zahrbtno vdaril po glavi. Za popravila pri vozu in za obrambo so jemali s seboj »čakan«, na eni strani sekirica, na drugi kladivo na precej dolgem držaju. Na životu so nosili spredaj zaprto robačo (srajco) iz hodnega platna, ob praznikih in slovesnih prilikah iz tankega platna. Srajca je segala le nekoliko čez pas in je bila znatno krajša kakor pri Hrvatih in Pesničarjih. Spodnji život so pokrivala široke »breguše«, tudi krajše in nekoliko ožje kakor pri Hrvatih, spodaj navadno brez »zabrnkov«. Okoli pasa so nosili (in nosijo še sedaj, edini ostanek stare noše!) predpasnik imenovan »fürtošnjača« (Vortuch). Iz tega nemškega naziva je sklepati, da ta kos ne spada k prvotni domači noši, zgorajšnji opis iz konca 18. stol omenja le pri ženski predpasnik. Moški predpasnik je prišel na Mursko polje najbrž od srednještajerskih nemških kmetov po barvarjih, ki so se gotovo iz Nemškega k nam naselili. Prvotno so si naši ljudje po potrebi barvali platno doma — v »mužah«. Razni rokodelci, kakor čevljarji, tkalci, lončarji itd. so nosili »šürce«, podaljšan predpasnik, ki krije tudi prsi in visi ob vrvi krog vratu, z drugo vrvco pa je privezan krog pasu. Tudi ta je prišel iz Nemškega na Mursko polje.

Na srajci so nosili »pruslik« (telovnik), pogostoma, zlasti za praznike iz svile ali žameta s cveticami in koščenimi gumbi, veliki srebrni gumbi tukaj niso bili v navadi. Vrhnja obleka je bil čez koleno segajoč kožuh iz ovčje kože, ki so ga mnogi nosili leto in zimo. Ob slabem vremenu so nosili našemu haveloku podoben, rdeče obrobjen »gaban« ali nekoliko krajšo gabanico brez rokavov iz rode volne. Čoha je segala samo do pasa in je imela ozke rokave. Slavnostna obleka, zlasti pri gostijah in sličnih prilikah je bil »burmus« iz modrega francoskega sukna. Na nogah so nosili visoke, gladke čevlje navadno iz kravjega ali svinjskega usnja. Ob praznikih so gospodarji doma nosili na glavi malo zeleno čepico, ki so jo oženjenim djali na glavo tudi na mrtvaškem odru. Okoli vrata so nosili na polovico razrezan in zvit svilnat robec, katerega krajci so ob ramah moleli izpod telovnika.

b) Ženske so nosile na glavi bele peče, prej iz domačega, pozneje kupljenega platna s čipkami ob robu. Peče na Murskem polju so pa bile nekoliko manjše, kakor so jih nosile ženske po Halozah in v Savinjski dolini. Na životu so nosile bele, do pasu segajoče platnene »rokavce«, ki so se zatikali za spodnje krilo (janjko) s širokimi in lepo »nabranimi« rokavi. Gornje krilo je bilo navadno iz kupljenega platna z belo-zelenimi progami.

Nad rokavci so nosile pisane »mudrce« s širokimi odprtini ob vratu in ob ramenih, okoli vratu in čez prsi navzkriž položen svilnat robec, ki se je s krajci ob pasu zatikal za predpasnik ali za krilo. Predpasnik je bil pri praznični obleki navadno iz črne svile, ob delavnikih iz domačega in pozneje kupljenega raznobarvnega platna, povrh pa še pri delu »fürtošnjača« kakor pri moških. Na nogah so nosile do sredine golenic segajoče čizme iz mehkega usnja¹. Pozneje so jih izpodrinili šolnji na vrvice in takrat so prišle v navado tudi nogavice. Ob hladnem vremenu so nosile na gornjem životu še jope, po zimi v starejših časih dopasne čohne s širokimi rokavi ali kratke kožuhe, pozneje pa »bandžure«, nekoliko daljše ko jope, pozneje so prišli v navado veliki, pri trgovcih kupljeni volneni robci, ki so kožuh čisto izpodrinili.

Lasje so bili po sredini glave počesani na levo in desno, »potec« je ločil levo in desno stran ter so jih spletale v kite, ki so jih omožene žene na tilniku zvile v kolobar, dekleta pa so jih v starejših časih pustile viseti po hrbtu. Da lasje niso silili na obraz, so zlasti starejše ženske, katerim so že izpadali lasje, nosile vrh čela krog glave pritrjeno vrvico iz črnega žameta. O obleki ljutomerskih tržank v 17. stoletju nam podaje nekoliko podatkov trškosodniški zapisnik z dne 4. julija 1680.

L. 1676 je bila radi čarovništva obglavljena Marija Zimmer, vdova po ljutomerskem zdravniku (»padarju«) Davidu Zimmeru. O njeni obleki se je napravil inventar in jo je trški magistrat omenjenega dne izročil njeni hčeri. Da s slovenjenjem takratne manufakturne terminologije ne nastane zmeda, priobčimo popis, kakor je v dotičnem aktu:²

¹ Tudi sa čevljarsko obrt rabijo na Murskem polju tujko „šoštar“ ter imajo rodbinska imena „Schuster“ in Šoštarič. Od „šoštarja“ so pa razločevali „čizmarja“, ki je dal ime Čizmekom. Čizmarje so dobili od Hrvatov, a tudi ta beseda je tujega izvora; po Miklošiču od turške besede čizme — visoki čevlji. K Hrvatom je prišla ta beseda vsaj deloma (v gornjih straneh) po posredovanju madžarščine. — Sploh imajo na M. polju slovensko poznamenovanje le tiste obrti, ki so bile od nekdaj običajne med Slovenci in so več ali manj v zvezi s kmetijstvom, kakor kolarji, kovači, krznarji, mlinarji, tkalci, mesarji. Po njih so nastala mnogoštevilna rodbinska imena: Kolarji in Kolariči, Kovači, Kovačiči in Kovačeviči, Mlinarji, Mlinariči in Melovci (v Ljutomeru že 1656), Tkalci, Tkalčiči in Tkalčeviči, tudi Kavčiči okoli Gornje Radgone so za pravo Tkalčiči. Tudi lončarje so potrebovali že stari Slovenci, zato imamo mnogo Lončarjev in Lončaričev. Beseda „lonec“ se nahaja že v stari slovenščini, vendar je po sodbi učenih jezikoslovcev tujega, oziroma neznanega izvora. Sploh imamo to besedo le Jugoslovenci. Na Murskem polju pa ne poznajo lonca, marveč le pisiker. — V staroslovenski kmetski hiši je bilo tudi pohištvo zelo preprosto in niso zanj potrebovali posebno izkušenih rokodelcev — mizarjev. Zato imamo mnogo Tischlerjev, Schreinerjev in Škrinjarjev (latinski *scrinium* = skrinja). Čudno pa je, da so na Murskem polju sprejeli tujko Zimmermann, ki je tudi neredko rodbinsko ime, dasi so v starih časih Slovenci stavili le lesene koče. Pač pa je obveljala domača beseda zidar ter so po njej dobili ime Zidariči.

² Deželni arhiv v Gradcu. Slekovec izpisek v arhivu „Zg. dr.“

1 Weiber-Unterrock von feigelfarben Würschet, 11mal geprembt mit falschen Gallans.

1 schwarzes samntenes Wambs mit schwarzseidenen Spitzen geprembt.

1 schwarzgrau raschenes Wambs.

1 schwarze und 2 weisse Hauben auf den Bund $\frac{3}{4}$ Ellen grüner Capisol.

1 halb viertl Schwarztaffet und 2 Ellen rothe Taffetband.

8 Ellen weissen Leinwand.

1 Weiber Halsband.

1 rauhe Weiber Kappen.

Fr. Kovačič.

Donesek k zgodovini turških in ogrskih napadov.

Codex 4493 dunajske narodne (prej dvorne) knjižnice vsebuje na znotranji strani zadnjih platnic več notic, ki se nanašajo na domačo zgodovino. Podam jih tu v prepisu:

1473 prima vice (pozneje dostavljeno):

Is numerus docet turcos fuere in gractal post Danielis. 2a (popravljen v 3a) 1480 Iacobi.

Anno 1481 rex hungariae nomine Mathias obsedit marpurgam cum exercitu magno dominica die ante valentini.

Sabato die ante pentecostam cum violenti manu Intraverunt M stipendarii ad civitatem marpurgam sine omni dampno et lesione.

In fells... (nečitljivo, ker prečrtano)... graz venit ad graz in die pentecostis cum magno exercitu et cum baginpurk.

Episcopus de Gran venit eodem anno ad graz in die pentecostis cum magno exercitu. Et tunc ungari receserunt cum magno scandalo.

Anno 1483 pax facta est in Karintia purificat. Mariae et ungari receserunt de Frisaco et Hollenhofen dominica oculi eodem anno.

V tekstu podčrtane besede so v izvorniku prečrtane, vendar se še dajo brati. Pisec teh notic je bil duhovskega stanu in več ali manj gotovo doma nekje južno od Drave. To se da sklepati iz tega, ker prvi del rokopisa, ki je sicer pisan od več rok, obsega »Breviarium secundum modum Aquileiensis dioecesis«. Natančneje zvemo o njem iz obrobnih opazk na spodnjem robu fol. 133 b, kjer podaje lastnik kodeksa, ki je, kakor kaže enakost pisave, vpisal tudi historične notice, na kratko svoj curriculum vitae, ki se glasi:

In cappela fui anno domini 1478. In die georii in Vinkenberg fui unum annum et fui in graz unum annum vicarius et duos annos fui capelanus in antiquo foro et duos annos fui primisarius et veni in die georii ad marpurgam anno 1484.

Žal, da nam ni povedal svojega imena ter ga ne moremo izslediti.

Od omenjenih krajev bo Hollenhofen pač Althofen blizu Brež. Capela bo najbrž Železna Kapla na Koroškem.

Vinkenberga se ne da določiti. Pod imenom graz ni misliti na (Nemški) Gradec, marveč Slovenjgradec, kateremu odgovarja »in antiquo foro« — sedanji Stari trg.

Od iste roke je na znotranji strani prednjih platnic pisano tudi več medicinskih receptov in eklipse l. 1478—1491.

Dunaj, meseca julija 1921.

Balduin Saria.

Kapela sv. Rozalije na Hajdini.

V članku „K cerkveni zgodovini na Sp. Štaj.“, Časopis XVI, str. 116 je govor o cerkvi sv. Rozalije v Hajdinski župniji. Ker dandanes ni v tej župniji nikake cerkve sv. Rozalije, sem izrazil domnevo, da je v arhidijakonovem poročilu morda pomota in je sv. Rozalija zamenjena s cerkvico sv. Roka, ki je pozidana l. 1680. Ta domneva je brez podlage. G. Viktor Škrabar v Ptujju me je opozoril, da je dolgoletni kopač starin pri ptujskem Muzejskem društvu pred leti v bližini hajdinske cerkve, kjer je sedaj posojilnica, zadel na temelj neke cerkvene stavbe, ki je bila okoli 16 m. dolga in 8 m. široka. To je bila Rozalijina cerkev. Da je res v Hajdini obstajala nekdanja cerkev tega imena, je sklepati tudi iz tega, da so imeli na Hajdini Rozalijin sejm. Cerkvica je po izročilu izginila za časa Jožefa II. F. Kovačič.

Slovstvo.

Slavič dr. M., univ. prof., Prekmurje. Ljubljana 1921. C. 20 K. 132 str. broječa knjižica prikupljive zunanje oblike podaja pregledno informacijo o najvažnejših točkah prekmurske starejše in novejšje zgodovine in narodnega življenja. Zlasti bo zanimalo širje kroge, kako se je sukalo prekmursko vprašanje pri pariški mirovni konferenci, kjer je pisatelj sodeloval kot izvedenec v tej zadevi.

Ker ni pričakovati, da bi dobili v kratkem času izčrpno zgodovino o Prekmurju, podamo tukaj v spopolnitev nekoliko podatkov z željo, da s tem vspodbudimo mlajše moči k obdelovanju zgodovine tega, še malo znanega dela naše domovine.

G. pisatelj se ozira tudi na naš narod med Rabo in Donavo. Ondi raztreseni drobci našega življa nam se nehoti predstavljajo liki otoki nekdanjega etničnega kopna med Čehi in Slovenci na jugu, ki ga je potem zalilo madžarsko in nemško morje, a zanimivo bi bilo vprašanje, se li da dognati historična kontinuiteta med sedanjim hrvaškim prebivalstvom in prvotnimi ondasi naseljenimi Slovenci. Zgodovinsko je dognano, da so se ondasi čakavski Hrvati naselili kot begunci pred Turki v 16. stoletju, hrvaški zgodovinarji so celo dokazali, iz katerih okrajev so se izselili. Vprašanje je pa, se li je do tistega časa ohranilo še kaj prvotnega slovenskega prebivalstva. Že v dobi karolinški se je todi naselilo precej Frankov, od katerih so se sledovi ohranili do današnjega dne. Mogoče je torej, da je tudi kaj slovenskega življa ostalo izza madžarskih navalov.

Pred mirovno konferenco je stalo alternativno vprašanje, kam se naj prisodi hrvaško prebivalstvo med Rabo in Donavo; Madžarom ali Nemcem za njih ojačenje in za nagrado za stoletna nasilstva, ali pa naši državi, h kateri itak spada etnično? — Celó v neutralnih državah so priznavali opravičenost, da se s t. i. koridorom med

Rabo in Donavo ustvari zveza med Jugoslavijo in Čeho-Slovaško. Tako je n. pr. španski list „Heraldo de Madrid“ 24. februarja 1919 simpatično opozarjal na prvovrstno strateško važnost tega „koridora“, s katerim bi se Čeho-Slovakiji odprl pot do morja in onemogočil vsak poskus germanske ekspanzije proti vzhodu.

Tak koridor bi imel tudi historično podlago. Ko so l. 1526 Habsburžani dobili češke dežele in kmalu potem del Ogrske in severozapadni del Hrvatske, je zvezo med habsburško Češko in Hrvatsko tvoril čez današnjo Burško sličen koridor, ki je na zapadu mejil na dedne avstrijske dežele, na vzhodu pa z Zapoljevo, oziroma pozneje s turško Ogrsko. Napram avstrijskim deželam je šla meja tega koridora od Donave zapadno od Požuna, po priliki ob poznejši avstro-ogrski meji do Drave, na vzhodu pa od izliva Rabe v Donavo skoraj v ravni črti zapadno od Blatnega jezera zopet do Drave, potem čez Hrvaško. Med Reko in Senjem se je ta koridor odpiral na morje. Šopronj, Sv. Gothard in naše Prekmurje so bili v habsburškem koridoru. Ker je Slovakija onstran Donave bila habsburška, so čehoslovaške habsburške zemlje imele skoraj enako obliko, kakor sedaj čehoslovaška republika. Če je takrat bil koridor mogoč in dober, zakaj bi ne bil sedaj? Razlika je ta, da je takrat šlo za habsburško premoč, sedaj pa za slobodo narodov in varstvo novih držav proti nemško-madžarskim aspiracijam. Toda italijanska perfidnost, angleška sebičnost in ameriška cinčavost so odločile drugače . . .

Za vzorec „bele hrvaščine“, ki se govori v „koridoru“, navaja pisatelj kratko pesmico „Sričan seljak“, ki jo je objavil Bož. Raič l. 1868 v Letop. M. Sl. Za natančneje jezikovne in folkloristične študije o tem delu našega naroda opozarjamo na obsežno knjigo hrvatskega pisatelja Frana Kurelca „Jačke“ izdano l. 1871 v Zagrebu. Kurelac je prepotoval v zapadni Ogrski med Madžari in Nemci raztresena hrvatska sela l. 1846 in 1848; pri tem poslu so ga Madžari celo zaprli, vendar se mu je posrečilo, nabrati precejšnjo kopico narodnih pesmi. Ondotne Hrvate je on takrat cenil na 120.000 duš. Četudi je njegov patriotizem posegel morda nekoliko previsoko, gotovo danes to število presega 200.000, ker je v njih redno družinsko življenje večinoma blagoslovljeno s številnim potomstvom.

Na str. 17. omenja pisatelj zapisnik prekmurskih župnij iz l. 1501. Imamo pa še starejši zapisnik teh župnij iz l. 1334, objavljen v „Starinah“ Jugoslavenske akademije zv. IV. l. 1872. Ta zapisnik našteva v arhidijakonatu „de Bekchin“, ki je spadal pod zagrebško škofijo, torej v našem Prekmurju, 23 župnij. Te cerkve so: 1. ecclesia b. V. dč Beych, 2. s. Nicolai, 3. s. Marie de Lyndva, 4. s. Marie de Churnuch (menda Turnišče), 5. s. Georgii de Nempti, 6. s. Nicolai de Gunchuvfeldi, 7. s. Ioannis de Bekchin, 8. Omnium Sanctorum de Pulach, 9. s. Georgii circa flumen Paka, 10. s. Wenceslai, 11. s. Martini, 12. s. Georgii de Oltrach, 13. s. Crucis de Or, 14. s. Georgii circa Or, 15. s. Mauricii de Cestreggh, 16. s. Marci, 17. s. Marie, 18. eccles. de Goscola, 19. s. Laurentii, 20. s. Iacobi, 21. s. Wenceslai, 22. s. Martini, 23. s. Michaelis.

Ako se primerja ta zapisnik z onim iz l. 1501, je število župnij poskočilo za sedem, toda nekatere cerkve starejšega zapisnika so propadle, oziroma se je sedež župnije prenesel drugam. Nekatere teh cerkev seveda ostanejo sedaj pod Madžarsko, nekatere pa se ne dajo lokalno določiti. Sploh so imeli kraji po prekmurski ravnini žalostno usodo, ker so Turki od Kaniže sem vsak čas prišli plenit. Turško opustošenje je po odgonu Turkov, po l. 1683, imelo za posledico mnoge etnične premike. Tako je na pr. ravnina okoli Lendave bila celo opustošena in brez ljudi, Eszterhazi so potem iz madžarskih krajev semkaj naselili madžarske kmete in tako so nastala sela Lakos (selišče) Zgornji in Spodnji ter druge madžarske vasi v bližnji okolici lendavski. Te vasi se niso pomadžarile morda šele v zadnjem polstoletju, ker že popis lendavske župnije iz l. 1811 našteva vasi po jeziku ter omenja „hrvatski“ jezik

(lingua pure chroatica) v Hotizi, ki je še dandanes slovenska vas; deloma hrvatski, deloma madžarski se je govorilo v Kapci in v Kotu. Madžarizacija je uspela le tam, kjer so bili Slovenci v manjšini.

Glede slovstvene zgodovine, o kateri govori pisatelj na str. 21—26, opozarjamo našo javnost na dva rokopisna zvezka prekmurske pesmarice, ki jo je nedavno kupilo „Zg. dr.“ za svojo knjižnico. Ta pesmarica je, vsaj za sedaj, najstarejši literarni spomenik v prekmurščini, ki ima ne samo literarno-zgodovinsko, marveč tudi obče kulturno važnost. Prvi zvezek, obsegajoč cerkvene in svetne pesmi, je zbirka različnih rokopisov iz različnih časov. (Drugi, veliko manjši zvezek je iz druge polovice 18. stol. V obema zvezkoma se nahaja tudi nekaj proze.) Nekako v sredini zvezka beremo naslednje: Per me Nicolao Legen 1710, toda zraven je starejši rjavkast, obledel napis: Anno Dni, letnico 1710 je Legen napisal z močnim črnilom čez starejšo letnico, vendar se izpod črnila še poznajo prvotne številke in sicer 1549, ali 1649, torej je del zbirke vsaj iz 17. stoletja. Zraven je še celo obledel pripis: die 15. Dec. Na drugem mestu pa beremo v istem zvezku opombo: Populum in Ecclesia et in scholis juvenutum Dirigentium, torej se je pesmarica rabila v cerkvi in šoli. Seveda ni povedano, na kateri čas se nanaša to, da se je pesmarica tudi v šoli rabila, vsekako pa že pred letom 1710. Da so pa v Prekmurju ljudske šole dokaj stare, nam spričujejo vizitacijski zapisniki v nadškofjskem arhivu v Zagrebu iz l. 1669, 1688, 1690, 1692 itd., kjer se pri starejših župnijah redno omenjajo „ludi magistri“ in njihova plača za pouk. Tu in tam je opazka, da „ludi magister“ nima učencev, ker pouk seveda ni bil obvezen. Videti je, da je Prekmurje glede šolstva v 17. in 18. stoletju celo prekašalo našo Sp. Štajersko, kjer je l. 1778 goriški nadškof vizitiral župnije v celjski okolici, pa zaporedoma pravi vizitacijski zapisnik: scholae nullae; še celo o Žalcu pravi: Scholae publicae nullae, in v Celju so takrat oskrbovali normalne šole trije menihi konventualci in le eden svetni učitelj. (Dež. arhiv v Gradcu št. 694.) Na Ogrskem je do druge četrti 19. stol. v vsem javnem življenju vladala latinščina, tako je imel narodni jezik v ljudski šoli več ali manj prosto pot, dočim ga je v avstrijskih kronovinah dušila centralistična germanizacija. Ko so pa tukaj v konstitucionalni dobi nastopili v ljudski šoli za slov. jezik nekoliko boljši časi, se je na Ogrskem obrnilo na slabše.

Fr. Kovačič.

Dr. M. Šenoa: Geografija Jugoslavije. Zagreb 1921. Nakladom i štampom jugoslav. Kompassa d. d. Cijena 10 dinara.

Na 52 strah nam je tu podano mnogo geografskih podatkov o naši državi. Spis pravzaprav ni geografija Jugoslavije, ampak samo posamezni podatki, ki so razporejeni na običajen način. Najprej govori pisatelj o horizontalni in vertikalni razvitosti, nato o hidrografiji, o klimi, fauni (zakaj fauna pred floro?) in flori, o prebivalstvu in naposled o gospodarstvu in prometu. Na koncu poda alfabetski popis mest in važnejših krajev.

Tudi to delce spada med poskuse podati enotno geografsko sliko Jugoslavije, še predno imamo enotno urejeno statistiko in predno so še naša znanstvena društva vsa raziskavanja geografskih prilik Jugoslavije uredila po enotnem načrtu. Zato tudi tu najdemo mnogo netočnosti in pogreškov. Nekatere napake denemo menda lahko na rovaš tiskarju. V knjižici navedene številke so zelo nezanesljive. Razdaljo Ljutomer—Serfj (str. 1) smatra za daljšo kakor ono izvir Bregalnice—izliv Bojane, dasi je zadržna za 100 km večja. Nanos ima pri Š. 1019 m (str. 3), dasi meri po specialnem zemljevidu najvišji vrh (Debeli vrh) 1299 m. Velika Kapa na Pohorju je po Š. 1347 m (str. 9) visoka, na vseh zemljevidih najdemo 1342 m. Stol ima na spec. zemljevidu 2239 m pri Šenoji (str. 9) 2236 m. V statistični tabeli na str. 27 ima za Slo-

venijo 574.000 prebivalcev in gostost 32 na km², a po odstotkih pa zračuna 5·9%, vsega jugoslovskega prebivalstva, kar tudi ne soglaša s prvim številom. Ta napaka se ponovi tudi v statistični tabeli na str. 28. Po Šenoi imamo tudi v Jugoslaviji več katolikov kakor pravoslavnih (str. 30). Tudi ostali statistični podatki so zelo različni od drugod objavljenih. Najboljši in najtočnejši so podatki o hrvatskih pokrajinah.

So pa tudi še druge velike napake. Meja Jugoslavije na severu sega do razvodja med Muro in Rabo ne pa Dravo (str. 1). Laško-slovsenska meja gre čez železnico med Postojno in Rakekom, kar je sicer tudi „iznad Logatca“ (str. 1). Na str. 9. vzbudi pisatelj mnenje, da so Slovsenske gorice na zahodu „kristalinične“, kar je napačno in kmalu nato govori o „granitnih“ Karavankah, ter jih omeji z Ljubeljskim prelazom. Ne pove, kam naj se računata Košutnik in V. Obir. Goro Sv. Uršule prišteje Kamniškim planinam. Na str. 17 omenja manjšo Mislinjo ne pa večje in važnejše Meže. V mežiški dolini se po mnenju Š. nahajajo železni rudniki, dasi je tam v resnici največji svinčeni rudnik. Sploh je gospodarski del nepopolno obdelan. Zelo motijo tudi tiskovne pomote, kakor Miža = Meža, Škofja Lota = Škofja Loka, Skardin = Skradin, Jasenice = Jesenice.

Z ozirom na vse to, moramo pri vporabi te knjižice priporočati veliko pazljivost in vedno primerjanje posameznih podatkov z enakimi v drugih knjigah.

Dr. K. C.

Luschin-Ebengreuth Dr. Arnold: *Die Zerreiſung der Steiermark. Zwei Denkschriften.* Gradec 1921. (Moser.) Str. 104 s karto. Zopet eden mnogobrojnih agitacijskih propagandnih spisov, ki so jih Nemci vrgli v svet, da ga prepričajo o svoji ovčji nedolžnosti in »strašni krivici«, ki se jim je bojda zgodila od strani zmagovalcev v svetovni vojni! Kakor drugi slični, tako tudi ta spis računl na nepoznavanjem naših razmer v širokem svetu ter skuša s potvarjanjem dejstev in zastrupljanjem javnega mnenja doseči v inozemstvu svoj cilj. Zato je dal L. svoj spis prevesti tudi na angleški jezik. Da se sploh pečamo s tem spisom, je razlog ta, ker znaten del knjižice polemizira z našim člankom »Mariborsko vprašanje« v »Časopisu« l. XVI. sn. 1. str. 14—27 ter na str. 33 št. 23 stavi na pisatelja dvoje dokaj naivnih vprašanj. V odgovor torej sledeče, kolikor nam prostor dopušča.

Najprej nekoliko vzgledov L. argumentacije, da se osvetli njegova metoda. Svojo polemiko opira na to, da podtika piscu teh vrstic Žunkovičevo podmeno o praslovanstvu, ker je v svojem francoskem spisu »La Styrie« zapisal, da na Sp. Štajerskem ni autohtonega nemškega prebivalstva; spodnještajersko nemštvo tvori le umetne otoke po mestih in večjih industrijalnih krajih. Mesto da bi ovrgel to trditve s statistiko o domovinski pravici sp. štaj. „Nemcev“, podtika piscu nekaj, česar še nikjer ni trdil ter kliče za pričo rajnega Levca in druge pisatelje, da so se Nemci že v ranem srednjem veku naselili tudi po Dravski dolini in po Dr. polju. Če vprašamo, v kolikem številu so bili ti nemški kolonisti v dravski dolini in po Dr. polju, nam ne more Luschin z Levcem vred dati pozitivnega odgovora, temveč si pomaga le z analogijo z brizniškimi kolonisti na Kranjskem, kjer se je l. 1160 naselilo okoli Škofje Loke 14 Korošcev, 152 Slovanov in 94 Bavarcev. Iz tega pa ne sledi nič za Podravje, ker zemljiško-gospodarske razmere so bile tu drugačne kakor tam. Brizniška škofija je bila na nemškem ozemlju ali imela je posestva tudi med Slovinci, zato je poslala na Kranjsko tudi kontingent nemških kolonistov, ob Dravi pa imajo posestva poleg Sponhajmcev št. pavelski benediktinci in bamberška škofija. O tej škofiji je pa znano, da jo je cesar Henrik II. ustanovil na čisto slovanskem ozemlju in izrecno s tem namenom, da se ti Slovinci pokristjanijo.

Brezdvomno je bamberška škofija na svoja obsežna posestva na Koroškem in v Dravski dolini (na sedanjem Štajerskem) pošiljala tudi slovanske koloniste kot dobre poljedelce in nesvobodne podložnike. Pisatelj sam priznava, da je Koroška, zaščitena z gorovjem in veliko podravsko šumo, manj trpela od madžarskih navalov, kakor n. pr. Dravsko polje, zatorej je povse naravno, da so novi zemljiški gospodje bamberška škofija, št. pavelski samostan i. dr. jemali koloniste tam, kjer je bilo najbližje: za gornjo Koroško in Štajersko (v sedanjih mejah) iz bližnje Bavarske, za Sp. Štajersko pa iz južne Koroške; seveda s tem ni izključeno, da so kakega nemškega kolonista poslali tudi semkaj, toda to je bilo tako neznamno, da pred maso domačega slov. prebivalstva celo izgine in so se ti nemški drobci vkljub nemškemu vladajočemu sistemu že zdavnaj izgubili v slovenski masi. To priznava tudi Krebs, ki pravi (Länderkunde der österr. Alpen str. 388), da je v Dravski dolini bila nemška kolonizacija preneznatna, le mesta so dobila nemške obrtnike in trgovce. Na drugem mestu (str. 165) pa pravi: »Alle Versuche, die deutsche Besiedlung der Südalpen auf ältere Zeiten zurückzuführen sind vage«.

L. bi bil moral dokazati historično kontinuiteto sedanjega »nemštva« ob Dravi z onimi starimi morebitnimi nemškimi kolonisti. Statistično-etnična analiza sedanjega »nemštva« pa jasno kaže, da so ti »Nemci« ali priseljeni semkaj v novejšem času iz oddaljenih nemških krajev, ali pa so le germanizovani Slovenci, Hrvati itd.

Ako bi L. izvajanje, oprto na problematične nemške koloniste ob Dravi, imelo kaj dokazne moči, bi jo po isti logiki moralo imeti tudi nasprotno: neprimerno več je bilo slovenskega ljudstva na Gornjem in Srednjem Štajerskem kakor pa Nemcem na Spodnj. Štajerskem, in če bi vsled teh drobcev bile opravičene nemške aspiracije, bi bile še bolj naše po sedaj nemških krajih, zato L. argumentacija vodi ad absurdum.

Ginljivo je brati L. jeremijado na str. 68 radi gospodarskih neprilik vsled nove razmejčitve. Kaj je vse kriva ta nesrečna meja severno od Maribora! Pustimo ga govoriti v njegovem jeziku: »Erst seit der Abschneuerung dieser fruchtbaren Gegenden (Slov. gorice, Haloze itd.) ist der verderbliche Schleichhandel mit Lebensmitteln und die Zerrüttung des Geldverkehrs durch das Hinaufschnellen aller Preise zur wahnwitziger Höhe aufgekommen, unter denen wir jetzt weit ärger leiden als zur Kriegszeit.« — Ljudje si po svetu razbijajo glavo z draginjo in labilnostjo valute, Luschin je to vprašanje rešil na čisto enostaven način: vsega je kriva nesrečna meja, ki je Nemcem vzela Sp. Štajersko!

L. je v silnih skrbeh za naše kmetovalce, češ, kam bodo prodajali svoje pridelke in živino, ker imata Banat in Srbija sama vsega dovolj. Pisatelj bi moral vedeti, da je tudi Avstrija dobivala žito iz bogatega Banata, živino pa iz Srbije ter so uvoz srbske živine baš Nemci najbolj zagovarjali. Kot vseuč. profesor bi tudi lahko vedel, da je Slovenija v celoti glede živil pasivna in se torej ni bati, da bi naš kmet ne mogel prodati svojih odvišnih pridelkov. Tukaj v Mariboru konsumenti prav nič ne čutimo, da bi konkurenca Banata ali Srbije kaj znižala cene živilom, ki jih naši kmetje spravljajo na trg. Pač pa naj naše slovensko ljudstvo vsak dan hvali Boga, da ni sedaj v Avstriji, ker bi mu vzeli zadnji rep in zadnje zrno za prehrano gospodskih nemških želodcev v Gradcu in na Dunaju.

Oni del Sp. Štajerske, ki leži severno od vitanjskega gorskega hrbta, Boča itd., je bojda celo odrezan od »revne« Kranjske z visokim gorovjem. Inozemec si bo mislil, da stoji tu vmes kaka Himalaja, v resnici ima Kranjska s Štajersko izborna zvezo že od rimskih časov po vozni cesti čez Trojano, vrh tega dvotračno južno železnico, tudi savinjsko-mislinska železnica veže Dravsko dolino s Savinj-

sko in od Celja po južni železnici s Kranjsko. V kratkem času, upamo, bo tudi Kamnik zvezan z novo železnico z gornjo Savinjsko dolino.

Graški pisatelj si želi (minimalno seveda) mejo od Karavank po vitanjskem gorovju čez Boč in Donačko goro ter jadikuje, da so Nemci s sedanjo mejo izgubili 54.000 Nemcev in 220.000 »deutschfreundliche Slovenen« (str. 68). Torej v mariborskem, ptujskem in deloma ljutomerskem okraju so sami nemčurji! Edini dokaz za to mu je slovita deputacija spodnještaj. Nemcev in renegatov pred cesarjem dne 25. maja 1918, deputacija, o kateri je dr. Korošec mogel takratnemu ministrskemu predsedniku Seidlu v obraz zabrusiti očitek, da je v tej družbi vodil pred cesarja tudi tate in propalnice, deputacija, ki je bila dostojen zaključek habsburškega gospodstva nad našim narodom. L. se je tukaj vedoma poslužil neresnice, da zavara angleško publiko, ker mu je kot profesorju na visoki šoli moralo biti znano, kakšni politični boji so se vršili zadnja desetletja na Sp. Štajerskem in kakšni so bili izidi raznih volitev baš v obmejnih krajih.

S trmoglavo obstinacijo pogreva L. v tej knjigi, kakor Kamnikar v spomenicah na mirovno konferenco, razliko med »Windische« in Slovenci. Na str. 7. piše, da so se Slovenci naselili po Kranjskem in po poznejšem celjskem okrožju, severno od njih pa so do Drave živeli »Windene«, ki so se potem razširili tudi po Srednji in Gornji Štajerski, potem pa na isti strani vdari sam sebe po zobeh, ko pravi, da so ob času Samovem prebivali med Savo in Dravo panonski Slovenci. Na strani 43 in 44 pa zopet pravi, da prebivalce med Dravo in Bočem, Donačko goro itd. Nemci imenujejo »Windische«, sami pa se imenujejo Slovence za razliko od »Kranjcev« onstran Boča. In s to logično kolobocijo vzdržuje svojo trditev, da so Vindi v mariborskem okrožju nekaj drugega kakor ostali Slovenci!

G. Luschin se je i tu zopet vedoma poslužil neresnice, da zavara zunanji svet ki ne pozna naših etnografskih in historičnih razmer. Ker je sam historik, mu je pač znano, kar piše o tem njegov visokošolski kolega Pirchegger (Geschichte der Steiermark 1920, str. 72-73): V ranem srednjem veku so se imenovali Slovenci ne samo alpski Slovani, marveč sploh zapadni Slovani, Goti in za njimi Nemci so pa imenovali svoje slovanske mejaše na vzhodu »Winidi«, a Slovenci sami se niso nikdar tako imenovali. V poznejšem srednjem veku in novejši čas pa Nемец imenuje svoje sosede »Windische«, Bavarec pa imenuje tako zlasti Hrvate. Ako torej Wolfram v. Eschenbach govori v Parcivalu o »Windische Ritter«, so po mnenju P. umeti pod tem Hrvati. O kakih Vindih kot posebnem plemenu med Dravo in Bočem ni govora.

Madžari so zopet našli »Vende« onstran Mure. Objektivni ententni veščaki so iz tega lahko spoznali, da so eni kakor drugi — lagali. In če že res prebivajo od Boča gori do Rabe ti zagonetni »Vindi« ali »Vendi«, spadajo po načelu narodne samoodločbe skupaj! Tako se je tudi zgodilo.

Luschin je svoj čas objavil spis »Windische Wallfahrten nach Köln«. Takrat so bili »Windische« kranjski kakor štajerski Slovenci, sedaj so naenkrat samo v mariborskem okrožju. Kje bodo neki o drugi priliki?

Po L. izvajanjih so Slovenci v svoji zgodovini šteti med najsrečnejše narode. Avstrijska vlada je zmiraj z očetovsko-pravičnostjo skrbela za nje, pa tudi cerkvena oblast v Ogleju, v Solnogradu in v Gradcu jim je bila naklonjena, zlasti oglejski patriarhi so bojda pod pritiskom benečanske vlade (!) ščitili slovenstvo. Dokaz, ki ga navaja L. za to, je res imeniten: »Mit welchem Erfolge Aquileia in seinem Sprengel für die Erhaltung des Slaventums tätig gewesen, läßt sich bei Märburg zeigen, wo der deutschen Stadtpfarre auf dem Nordufer, nur durch die Drau ge-

trennt, auf dem südlichen Ufer die »windische Vorstadt-pfarre« Maria Magdalena in Brunndorf (recte na Pobrežju) gegenüberlag!« (Str. 12.)

Da so solnograški in sekovski škofje bili Slovincem naklonjeni, izvaja pisatelj iz tega, da so na slovenskih župnijah severno od Drave bili nastavljeni slovenski duhovniki (tudi k divjakom, g. L., se pošiljajo duhovniki, ki kolikor toliko razumejo njihov jezik), dočim je pod Slomšekom in njegovimi nasledniki izginil iz lavantinske škofije zadnji nemški duhovnik. L. je pri tem modro zamolčal, da v lavantinski škofiji vsak duhovnik zna nemški in je vsak Nемеc tudi v najzakotnejšem kraju lavantinske škofije svoje religiozne zadeve lahko opravil v svojem jeziku. Sicer pa škofijstvo nikdar ni odklonilo kakega nemškega kandidata za bogoslovje. Nemški duhovnik brez znanja sovenskega jezika v škofiji, ki je imela 90% Slovencev, bi pa bil nemogoč — tudi na nemških župnijah po mestih. In v tej škofiji so slovenski duhovniki od slovenskega škofijstva — pod pritiskom vladnega zistema — dobivali nemške dopise in sprejemali so ukore, če so na nemška pisma slovensko odgovarjali. Kako se je pa ravnalo s Slovenci v sekovski škofiji! Vse to je L. zamolčal in če bo njegovo knjigo slučajno bral kak Anglež irskega pokolenja, bo mislil, da so slovenski duhovniki ravnali z Nemci kakor anglikanski z Irci.

Sedaj še kratek odgovor na vprašanja, ki mi jih stavi profesor L. na str. 33: A. Ali tudi nasproti Levcu vzdržujem svojo »nedokazano« trditev, da je Maribor bil vcepljen na starejšo ribiško vas, ki je, kakor cela okolica, bila slovenska? — G. profesor je v svoji nacionalni nervoznosti prezrl, da tiste vcepljenosti nisem jaz trdil, marveč Nemci sami, naj se torej obrne za odgovor na prvi del vprašanja drugam. Drugi del vprašanja, je li bila ta ribiška vas slovenska ali nemška, pa nima z Levcem nobene zveze. Levčeve sicer zaslužne »Ptujске študije« imajo dvojno slabo stran: 1. se je dal na krive pote speljati po Peiskerjevi fantastični teoriji, ki so jo nemški in slovanski učenjaki v obče zavrgli. 2. Levec zamenjuje kolonizacijske razmere po odgonu Madžarov z razmerami v predmažarski dobi. Nemško zveneča imena na slovenskem ozemlju niso noben dokaz, da je prvotno prebivalstvo bilo nemško, marveč le, da je naselbina delo nemškega feudalca v dobi, ko je germanizacija krajevnih imen že preotela mah. Nasprotno pa je staro slovensko ime, tudi če ima nemško vzporednico, siguren znak prvotno slovenskega značaja dotične naselbine, ker bi bilo bedasto misliti, da so nemški kolonisti pod nemškim feudalcem dali novi koloniji slovensko ime. A denimo, da ima Levec prav, ko iz nemško zvenelih (?) imen od Ruš doli proti Ptujju sklepa na nemške koloniste, z mariborsko hipotetično pranaselbino to nima nobene zveze. Maribor kot trg in mesto je brezdvomno tvorba pomadžarske kolonizacije. Ako se je torej ta tvorba po mnenju samih nemških pisateljev vcepila na kako borno ribiško-kmetsko vas, je ta morala biti starejša, torej eventualno še iz predmažarske dobe, Levčeva nemška kolonizacija pa se nanaša le na pomadžarsko dobo. Kako hoče Luschin dokazati, da so si kdaj pred provalo Madžarov nemški Bavarci ali Franki postavili tu svoje ribiške kočе? Tik ob mariborskem mestu imamo stara krajevna slovenska imena, kakor Krčevina, Kamnica in Melje, ki jih niti Nemci niso mogli spodriniti. Ali ni tedaj popolnoma opravičena domneva: če je srednjeveški Maribor vcepljen na kako starejšo naselbino, je ta bila brezdvomno slovenska?

B. L. vpraša, če resno mislim, da izključuje nemški postanek srednjeveškega mesta, ako je bilo pozidano na ruševinah zdavno porušenega rimskega mesta, kakor je to pri Celju? — Vsak pameten človek bo priznal, da ima kako mesto tak postanek, kakršen se da historično dokazati, če pa dokazov ni, se mora reči: ni gotovo! L. je zopet premaknil težišče vprašanja, da se izogne nepriliki. Postanek srednjeveškega mesta in pa njega narodno-državna pripadnost v sedanosti sta dve

celo disparatni stvari. Nekatera mesta na Balkanu so brezdvomno turškega in na Španskem arabskega izvora, torej jih naj prisodimo Turkom in Arabcem? Ali: nemški Gradec je slovenskega izvora, torej imamo mi pravico do njega? Mesto tega bi si naj rajši g. L. vzel v roke statistiko domovinske pravice in nekoliko etnično analiziral celjsko, ptujsko in mariborsko nemštvo, pa bi si bil najbrž prištedil trud, pisati to knjigo, s katero hoče vzdržati, kar se vzdržati ne da.

Luschin v svojem dolgovoznem spisu ni s stvarnimi razlogi ovrgel niti ene moje trditve, marveč pomaga si ali s potvarjanjem mojih izvajanj, ali pa s splošnimi frazami o pretiravanju in pomanjkanju znanstvene resnosti; slednje pa zadeva z vso težo že na podlagi tu navedenih zgledov njega samega.

Razlog, radi katerega sem pisal članek »Mariborsko vprašanje«, lahko najde g. L. ob koncu istega članka. Ententni krogi ne berejo »Časopisa«, zatorej s tem člankom nisem spopolnjeval svojega v Parizu izdanega spisa »La Styrie«, kakor zlobno trdi Luschin.

Prav posebno je še Luschinu na srcu Apačka kotlina; kar je tu navedel o zgodovini tega kraja, je še najboljše v celi njegovi knjigi, zaključki, ki jih izvaja, pa so jalovi. Glede etnografskih razmer v Apački kotlini pa se srečamo, gospod profesor, o drugi priliki, če nam Bog da zdravje in življenje.

Fr. Kovačič.

Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. 17. letnik, 1.—4. zvezek. Graz 1919. 8°. 368 str. Vojne in povojne razmere so povzročile, da so društveniki ta letnik za dve leti sprejeli še le letos 1921. Vsebina knjige je sledeča: Kleine Beiträge zur Kirchengeschichte Steiermarks. I. in II. (P. Othmar Wonisch.) I. „Die ecclesia ad Undrimas“. P. Othmar pravi: akoravno se bode kraj te cerkve zagotovo dal težko določiti, je vendar najverjetniše, da je istoveten s sedanjo cerkvijo Baumkirchen pri Judenburgu (kar je poročevalec v svoji knjigi „Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau“ že dokazoval). II. „Die ecclesia ad Grazluppa von c. 1066“. To cerkev išče v „Mariahof-u“ nasproti drugim, ki jo jednačijo s „St. Marcin bei Neumarkt“; njegovo dokazovanje pa nas ni prepričalo.

H. Pirchegger: St. Marxen, „Pabenstein“ und „Brundl“ (10—22). Kos krajevne zgodovine iz Spodnjega Dravskega polja, posebno Sv. Marka niže Ptuja. V srednjem veku ni mogoče zaslediti tega kraja. Res je, da je leta 1477 tukaj Drava napravila ogromno škodo; istega leta so tudi Turki in Madjari opustošili mnogo vasi, potem je še prišla kuga, kobilice so tod vzele svoj polet na Koroško. Druga pravljica nam zatrjuje, da so okoli l. 1493 Turki razdejali grad, ki je stal na mestu sedanje župne cerkve in župnišča, kuga je pomorila mnogo ljudi, kateri so se rešili, so prišli pozneje nazaj in sčasoma sezidali cerkev Sv. Marka, ki se imenuje že leta 1577. Slekovec je bil mnenja, da je ta porušen grad bil „Pabstein“, katerega pa Pirchegger išče v Popovcih ob Dravinji. Pač pa se imenuje l. 1500 neki „Pründl“ (oz. Prawn, odtod ime posestnikov Breuner?), ki se popolnoma krije z današnjimi Markovci. Pa dež.-knežnji urbar iz l. 1772 nam da drugo enačbo: „St. Marxendorf oder Mörten“ (Markovci ali Martin). Zadnje ime v obliki Martendorf pa najdemo v listinah v letih 1461 in 1476. Ker je torej stara Martinova vas in današnji Sv. Marko isto, kam pa naj potem denemo „Pründl“? Pirchegger je mnenja, da bi to zagonetko najboljše mogel rešiti M. Slekovec, ako bi še živel. To priložnost pa porabi, da poda čitateljem kratek življenjepisa Slekovca kot dolgoletnega člana štajerskega Historičnega društva in toplo oceni njegove zasluge za krajevno zgodovino. Naše nemerodajno mnenje po prečitnem članku je: Na mestu, kjer je sedaj cerkev Sv. Marka, — ali vsaj blizu — je stala do konca 15. stoletja bržčas kakšna kapela ali cerkvica

sv. Martina, ki je bila uničena po povodnji ali Turkih; ko se je pozidala nova cerkev, so isto posvetili sv. Marku kot patronu proti povodnji in mogoče še v spominu, da se je prejšnji patron kapele tudi začeljal z zlogom „Mar-“. To je veliko verjetnejše, kakor pa da bi prejšnja, 1476 zadnjikrat imenovana Martinova vas, dobila svoje ime po kakšnem županu Martinu.

Dr. A. Steinwenter: „Der Frühjahrseinfall der Hajduken in Steiermark, (1605)“ (23—152) ima tudi nekaj gradiva za Slov. Štajer. — Dr. Fr. Popelka: „Untersuchungen zur ältesten Geschichte der Stadt Graz“ (153 - 304). Njegovi nazori o narodnostnih razmerah v Gradcu se nam ne dozdevajo pravilni.

Dr. H. Löschnigg: „Der steirische Robinson, sein Drucker und Verfasser“ (305 - 309). Leta 1791 je založila dunajska tverka J. G. Mössle knjigo: „Der Steyrische Robinson oder Reisen und besonders merkwürdige Begebenheiten des Joseph Müller an den Brasilianischen Küsten von Amerika“. 8°. 352 str. Ta izvenredka knjiga opisuje, posnemaje Defoë-jev l. 1719 izišli fantastični roman „Robinson Crusoe“, kako je nekega celjskega šolnika sin od doma zbežal in pri svojem več ali manj neprostovoljnem potovanju doživel čudne dogodljaje, dokler ni prišel nazaj v svojo domovino in kot veleposestnik blizu Celja umrl. Knjiga ne imenuje ne tiskarja ne pisatelja. Zdravnik dr. Löschnigg, specialist v štajerski bibliografiji, dokazuje iz gotovih tiskarskih znakov, da je bila knjiga tiskana pri Leykamu v Gradcu, spisal pa jo je malodane gotovo znani zemlje- in kartopisec Jos. Karl Kindermann, oni čas (1787—1800) urednik lista „Grätzer Zeitung“, ki je v svojem burnem življenju skorej vse tiste kraje sam videl, kjer se giblje njegov junak Müller, in mnogo enakih doživljajev imel, kakor ga opisuje Wurzbach. Kindermann je bil bržčas tudi po svojem rojstnem kraju Spodnještajerec.

Mensi je sestavil vse imenitnejše članke društvenih publikacij in člankov od l. 1900—1919 (310—329). Seznam, sistematično sestavljen, šteje 873 števil. Tudi za naš „Časopis“ bi bil kmalu potreben tak seznam, če ne prej, vsaj v njegovem 20. letniku. Sledijo „Književna poročila“ (330—343); izmed njih bi omenil: W. Schmid, Bericht über vorgeschichtliche Forschungen in Steiermark“ (govori tudi o Pohorju); L. Hauptmann, Staroslovenska družba in njeni stanovi (Časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino, I, 1, 2). Iz poročila 72- in 73-letnega zborovanja zvemo, da društvo ni moglo dosta delovati, da je več članov izgubilo in da se natančno število članov ne da določiti; za leto 1917 so plačali članarino samo 203 udje. L. 1918 je pristopilo 98 novih udov, med njimi dva samostana in 69 duhovnikov. Knjigo zaključuje življenjepiš 21. marca 1916 umrlega častnega člana dvornega svetnika Franca Ilwofa, ki je mnogo pisal o štajerski zgodovini.

17. letniku je kmalu sledil l. del 18. letnika, a ko prvi kaže letnico „1919“, ima ta že „1922“. Luschin-Festschrift se imenuje, ker je izdan ob priložnosti 80letnice znanega pravnega zgodovinarja in prvega numismatika Arnolda Luschin-Ebengreutha (roj. 26. avg. 1841 v Lvovu), ki je od l. 1864 do 1921 izdal 260, zgodovinskih, pravno-zgodovinskih in numismatičnih člankov ali razprav, med temi prvi ročno knjigo za zgodovino avstrijskega prava W. Schmid, Beiträge zur Geschichte der frühmittelalterlichen Besiedelung der Steiermark, govori o najstarejših utrdbah na Štajerskem, ki so frankovskega izvora, med njimi tudi hribeček Sv. Roka pri Ptujju in v Razvanju. Zanimivo je, da določa ime neznanega „Karantanca“ iz listine l. 977 za „Zistan“. Govori tudi o slovenskih grobiščih. (27—45) A. Poschl, Steirische Kirchenhospize im Mittelalter, omenja tudi Studence in naznanja, da pripravlja večje delo o tej snovi. (46—50) P. Otmar Wönisch, Der Piberer Pfarrestreit 1264—1268 (51—55) nas ne zanima, pač pa P. Puntschartova razprava: „Das Inwärts-Eigen im österreichischen Dienstrecht des Mittelalters“ — omenjene so tudi Zice, Studence (56—66). H. Pirch-

egger, Die ersten Türkeneinfälle (1396, 1415, 1418) (str. 67-73) pa pravi, da v letih 1396, 1415 in 1418 Turki niso bili na Štajerskem in da tozadevna poročila bazirajo na nespোরазumljenju. Sledita še članka: G. Psrholka, Die landesfürstlichen Städte und Märkte auf dem steirischen Landtag des Jahres 1458 (74-86) in W. Erben, Bittschriften steirischer Klöster an einen päpstlichen Nuntius (87-94) (pravzaprav zadeva samo eno prošnjo góškega samostana). M. Ljubša.

•Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Već od g. 1878 je u Splitu izlazio časopis »Buletino di Archeologia e Storia Dalmata«, komu je od g. 1888 bio urednik i izdavač Msr. Fran Bulić. Velike državne promjene g. 1918 donijele su promjenu i u ovom časopisu. Osele će list izlaziti u hrvatsko-srpskom jeziku, ali će primati radnje i u drugim jezicima, pak i u talijanskom, ako se nadje saradnika, koji bi pisali ovim jezikom. Za god. 1917-1919 još će izaći godište XL-XLII Buletina, a sada imamo već u rukama prvi svezak Vjesnika kao nastavak Buletina XLII. godište.

O člancima u domaćem jeziku donášati će Vjesnik kratak poskupac (résumé) u francuskom jeziku, da se mogu njegovim radnjama koristovati i inostrani učenjaci. U uredništvu pridružio se g. Buliću i g. Mijo Abramić, mjestoravnatelj splitskoga arheološkoga muzeja.

Ovaj prvi svezak donosi četiri rasprave: najopsežnija i za nas najzanimivija je prva iz pera Mnsr. Bulića o Stridonu, rodnom mjestu sv. Jeronima. Žalibože ne dozvoljava nam prostor, da na ovome mjestu pitanje ispitamo razloge, kojima g. pisac nastoji dokazati, da je Jeronimov Stridon bio na Grahovom polju, na tromedji Bosne, Dalmacije i Hrvatske. U razvoju ovoga pitanja imamo klasičan primjer, kakvu sugestivnu moć ima autoritet pojedinih muževa. Doduše je istina: »In arte peritis credendum est«, ali i najvećeg naučenjaka može zavesti subjektivizam, da vidi dokaze za svoju tezu i tamo, gdje ih u istinu nema. Stog je u znanstvenim pitanjima potreban onakav kritičan duh, kako ga hvali sv. Jeronim u prologu k pismu Galačanima (Migne P. L. XXV, 307) kod neke stare, onda već pokojne, matrone Albine, o kojoj piše: »Neque vero more Pythagorico quidquid responderam, rectum putabat: nec sine ratione preiudicata apud eam valebat auctoritas; sed examinabat omnia, et sagax mente universa pensabat.«

Ograničimo se na Bulićeve nuzgredne dokaze iz interpretacije tekstova i na njegov glavni dokaz iz epigrafije.

Na str. 16. op. 1. g. pisac priznaje, da je »začudno«, što Jeronim nije bio u nikakvom odnošaju sa solinskim biskupom onoga vremena. Ova okolnost tvori znatnu poteškoću proti hipotezi, da je Jeronimova domovina bila gdje na Grahovom polju, dakle u priličnoj blizini Salone. Ako s time usporedimo Jeronimov odnošaj s Akvilejom, ne možemo se oteti utisku, da je Jeronimova domovina možda ipak bila bliže ovomu, gradu nego Salonu. Na istoj strani citira autor riječi Jeronimove iz pisma g. 399 onda prijatelju, a kasnije neprijatelju Rufinu: »Frater meus Paulinianus necdum de patria reversus est, et puto, quod eum Aquileae apud Papam Chromatium videris,« pa kaže, da se da iz toga indirektno zaključiti, da je njegova »patria« bila nešto podalje od Akvileje i da to može biti dokaz proti onim, koji traže Jeronimovo rodno mjesto među Akvilejom i Ljubljanom. Ali to nipošto ne slijedi nego baš protivno. Ako bi n. pr. danas tko pisao: X se još nije vratio iz Y u Hrvatskoj, možda ćeš ga vidjeti u Zagrebu, slijedi li odatle, da je njegov zavičaj Y daleko od Zagreba? Prije baš protivno! Zašto svoju sestru preporuča akvilejskom biskupu, a ne kojemu bližemu biskupu?

U jednom pismu zove Jeronim svoga slijepoga prijatelja »homo Pannonius, id est terrenum animal«. G. pisac sam priznaje (str. 19), da se iz toga sigurno ne da ništa direktna izvesti za zavičaj Jeronimov, a ipak odmah na slijedećoj strani iz toga zaključuje, da Jeronim nije bio Panonac, pitajući: bi li bio Jeronim rabio ovaj izraz o Panoncu Kastruciju, da on sam bude bio Panonac? Apsolutno je nerazumljivo, zašto ne bi mogao rabiti tog izraza i kao rođen Panonac? Z istim pravom bi koji pristaša panonske stranke smio zaključiti, da je Jeronim bio Panonac, jer kao takav je mogao iz vlastitog iskustva govoriti o tegobama pomorskog putovanja za kopnenog čovjeka, i jedino kao rođen Panonac mogao je bez uvrjede svoga prijatelja zvati »terrenum animal«.

Pošto je Jeronim, kako sam kaže, bio rođen od katoličkih roditelja, izvodi odatle autor dokaz (str. 22—23), da je to moglo biti tek u njegovom Stridonu blizu Salone, a ne u unutrašnjosti zemlje. I ovaj argumenat ima vrijednost jedino pod prizmom subjektivnih pretpostava. Mi nalazimo već u početku 4. stoljeća biskupa Viktorina u Poetoviju, dakle je i u ovim krajevima mogao biti Jeronim rođen od katoličkih roditelja, tim više, jer je Stridon, ako ga je tražiti u današnjem Medjmurju, stajao na velikom drumu Poetovij-Sabaria. Istotako je moglo biti kršćanstvo dosta rašireno i među Akvilejom i Emonom, ako bi ovdje bio Jeronimov Stridon.

»Dobar dokaz« (str. 33), da Jeronim nije bio Panonac, nalazi g. Bulić u pismu Jeronimovom udovici Agerukiji, gdje nabraja razne neprijatelje, koji su opustošili Galiju, pak među njima imenuje i »hostes Pannonii«. »Da je Jeronim bio rođen Panonac, bi li bio, pitamo mi, nazvao Panonce »hostes«? I opet na str. 65 obraća taj izraz proti panonskoj i istarskoj stranci.

Ali iz posve objektivnog gledišta nema baš nikakvog razloga, zašto ne bi mogao Jeronim i kao rođen Panonac rabiti izraz »hostes Pannonii«. Poznato je, g. Bulić to opetovano navadja, kako oštar sud je svetac izrekao o svojim zemljacima: »in mea patria rusticitatis vernacula, Deus venter est, et in diem vivitur, et sanctior est ille, qui ditior est.« To je sigurno još gore nego »hostes Pannonii«. Ako bi taj argumenat što vrijedio, onda bi morali poricati i njegovo porijeklo iz Stridona, jer kako bi mogao kao rođen Stridonac tako pisati o svojoj otačbini! U opće se pak izraz »hostes« niti ne tiče njegovih zemljaka, ako bi i bio sam Panonac. Otkako su Rimljani ugušili panonske bune u prvo doba principata, nijesu Panonci više nikoga napastovali, najmanje su pak u IV. stoljeću napadali susjedne zemlje. Dakle Jeronim pod »hostes Pannonii« nije mogao misliti na rodjene Panonce nego na barbare, koji su provalili u Panoniju i odatle činili provale u druge zemlje. Hostes Pannonii su dakle panonski neprijatelji ali ne neprijatelji Panonci. I otuda za panonsko ili nepanonsko porijeklo Jeronimovo ne slijedi baš ništa.

Napokon nalazi g. pisac dokaz za Jeronimovo dalmatinsko porijeklo i u tom, što je svečev zakleti dušmanin Rufin rasturio spise protiv njega u Rimu i po Italiji i po Dalmaciji, sigurno zato, da ga ocrni među vlastitim zemljacima. Ali Jeronim ne kaže, da je Rufin rasturio te spise u opće po Dalmaciji nego samo po dalmatinskim otocima (per Dalmatiae insulas disseminavit). Ali na otocima sigurno nije bilo rodno mjesto Jeronimovo. Posve je naravno, da je Rufin, pišući u Italiji, širio svoje spise po dalmatinskim otocima, jer su najbliže Italiji, ne zato što bi Jeronim bio Dalmatinac.

Sad dolazi glavni i zaključni argumenat, kako ga autor sam naziva.

G. 1882 je tadanji saurednik Buletтина Jos. Alačević objelodanio u Buletтину jedan natpis iz ostavštine nekoga Petkovića. Taj je našao (valjda na nekom lovu, misli Bulić) uz cestu iz Grahova u Glamoč jedan oštećen kamenit stup, iz kojega je prepisao slijedeći natpis:

IVOEX ///// AIVSAILA
 VIOVAIFPIOCONS
 IAVIIO ///// PPDELM
 FIVISIVIEPSALV
 IAIASEISIPIDO
 VEVSESOIEIEM
 IVAVII

Ovaj natpis bi neka imao providencialnu zadaću, da konačno riješi sporno pitanje, gdje nam je tražiti Jeronimov Stridon. Uz prepis ovoga natpisa je Petković zabilježio ovu primjedbu: — — — le lettere sono assai rovinate e non si capisce nulla. Alačević je ovaj natpis popunio i protumačio ovako: . . . judex datus a Flavio Valerio Constantio (viro clarissimo?) P(reside) P(rovinciae) Delm(atie) fines inter Salviatas et Stridonenses determivnavit.

Municipij Salviatae ili Salviae ležao je gdje danas Glamoč, a Stridon gdje danas Grahovo ili negdje na Grahovom polju (str. 89).

Mommsen i Hirschfeld su u svoje vrijeme posumljali, nije li taj natpis patvo-ren, premda Hirschfeld priznaje o Alačevićevom dopunju: »Optime restituit«.

Za obranu Alačevića i Petkovića je g. Bulić napisao odulju apologiju, da odvrati od njih sumnju falsifikacije. Ali time nije taknuta jezgra ovoga pitanja, niti zasigurana dokazna moć rečenog spomenika. Na nesreću se je onaj kameniti stup izgubio, niti ga je vidio Alačević, niti Bulić, niti tko drugi, osim Petkovića. Da je Alačević imao pred sobom barem fotografiju ili otisak toga natpisa, onda bi njegovo tumačenje mnogo više vrijedilo, ali imao je za podlogu tek Petkovićevu cedulju. I Alačević i Petković mogu biti prosti svake falsifikacije, ipak stvar ostaje vrlo dvojbeni. O Petkoviću priznavaju i Alačević i Bulić, da je bio priprost čovjek, koji niti latinski nije znao. Je li on mogao natpis po istini kopirati? Sam priznaje, da su bila slova vrlo oštećena i izlizana. On je uz najbolju volju mogao slova prepisati, kako ih je vidio t. j. kako se njemu pričinjalo. Tko se je iole bavio čitanjem natpisa na osakaćenim spomenicima, znade dobro, kako se može oko varati. Gledaj natpis, kad ga sunce obasjava, onda u sjeni, kad je moker ili suh, svaki put ćeš drukčije vidjeti. Ako sad po momentanom utisku prepíšeš slova, tko ti jamči, da si pravo pogodio? A sad neka ovakav prepis dobije u ruke i najvještiji epigraf, može začu stranputice, jer prepis ne pretstavlja natpisa, kako je bio, nego kako se je prečinjao. Njegova interpretacija može biti vrlo ženjalna (optime restituit), pa ipak ne odgovara istini. Dakle i kod ovoga »poglavitog« Bulićevog dokaza moramo reći: non liquet!

Najviše nas još uvjerava ono, što piše autor o medjama medju Dalmacijom i Panonijom. Mr. Bulić odnosi Jeronimov quondam na predrimsko doba. Ali ni taj dokaz nema stringentne sile, jer se može odnositi i na dobu medju rimskom okupacijom i podjelom Panonije u manje provincije (Savia, Valeria, Pannonia prima, secunda, superior, inferior).

Vrlo važno svjedočanstvo, da je Jeronim bio Dalmatinac, daje njegov savremenik Paladij, biskup Helenopolski, koji ga zove »neki Jeronim iz Dalmacije«. Proti panonskoj hipotezi je to najjači argumenat. Makar da se quondam i odnosio na ono vrijeme, kad je Dalmacija sizala do Drave, ipak je Štrigova dosta daleko od Drave. Kad bi stajalo »in confinibus«, još bi išlo kako tako, ali Stridon — confinium znači, da je taj gradić ležao baš uz medju.

Učeni muževi su kod toga pitanja dosada pokazali mnogo oštrumlja, ali iz svega je jasno, da se pitanje ne da riješiti samom interpretacijom tekstova, jer ih svaka stranka može tumačiti po svom subjektivnom shvaćanju. Jedini put do ko-

načnog riješenja ovoga sekularnoga pitanja je poznato načelo slavnoga arheologa de Rossi: Ubi documenta tacent, lapides loquuntur et monumenta. Treba da dodje kakav Krištof Kolumbo in archaeologicis, a da bude taj Kolumbo za Stridon baš g. Bulić, želimo mu od srca.

Fr. Kovačić.

Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. Knj. I. sv. 1. Str. 176. To revijo so zasnovali gg. Veselin Čajkanović, Vladimir Čorović, Miloš Ivković, Pavle Stefanović, Pavle Popović, Tihomir Gjorgjević. V naslovu je izražen cilj tega zbornika: negovati hoče zgodovino v celem obsegu, književnost, jezik, folkloristiko, mitologijo in historijo religije in sorodna znanstva. Vsakemu pisatelju je na prosto dano, pisati v cirilici ali latinici, v srbsko-hrvatskem ali slovenskem jeziku. Glavno zaslobo bo imelo glasilo v »Društvu za srpski jezik i književnost«, a urednik v uvodnem članku izrecno povdarja, da pri listu »ne postojе nikakva uska gledišta«. V prvem zvezku so sicer zastopani le uredništvu najbližji pisatelji, ker so hoteli z listom prej stopiti pred javnost, potem šele vabiti širje kroge k sodelovanju. To bi najvpoštevali tisti, ki izražajo razne pomisleke zoper prvo številko in predbacivajo listu enostransko srbsko tendenco. Na podlagi programatičnega članka mi te tendence ne vidimo, in želimo, da ta časopis res kmalu postane skupno glasilo književnikov in znanstvenikov cele naše države. Prvi zvezek obsega naslednje razprave: Ljubomir Stojanović, Sterijina »zla žena«. P. Popović, Domentijan i Danilo. Vl. Čorović, P. Kolendić, Mesto i godina rođenja don Petra Nakića. Tihom. Gjorgjević, Književne prilike u Srbiji za vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića. M. Ivković, jedan čakavski izgovor. Ves. Čajkanović je objavil celo latinski pisano razpravo, ker list hoče obračati posebno pažnjo humanističnim študijam: De argumento et fontibus proverbii serbici 4 Vuk (Vuk namreč ima v svoji zbirki naslednjo basen: Volk se je zaobljubil, da ne bo nobenega živega bitja več zaklal in ne jedel mesa; v ta namen se je napotil v puščavo, da bi se tam posvetil. Med potom pa je srečal čopor gosi. Po svoji navadi je gosak stegnil vrat in začel sikati na volka. Volk ga je zgrabil in požrl. Poklican na odgovor, se je volk izgovarjal, češ, zakaj pa kriči na svetega človeka!) Pisatelj dokazuje, da je ta pregovor bizantinskega izvora. — Ruvarac Dim., Nacrt života i spisak književnih radova mitropolita Stevana Stratirovića. M. Vasić, Crkva sv. Bogorodice na Leviši u Prizrenu i prizrenski episkop Damjan. Al. Ivić, Iz zagrebačkih arhiva. Na koncu sledi književni razgled, ki se ozira tudi na slovenske knjige. — Prilozi bodo izhajali po dvakrat na leto. Naročnina 40 din.

F. K.

Društveni glasnik.

1. Zgodovinsko društvo.

Odbor je imel od februarija sedem sej. V prvi seji se je odbor konstituiral tako-le: Podpredsednik dr. A. Medved (predsednika voli direktno občni zbor), tajnik: dr. P. Strmšek, blagajnik: dr. Rad. Pipuš, knjižničar: dr. K. Capuder. Uredništvo Časopisa se na novo poveri prof. Kovačiću. V literarni odsek se izvolijo: predsednik dr. Kovačić, ravnatelj dr. Tominšek in dr. Capuder. Cena društvenim tiskovinam se poviša tako, da se krone spremene v dinarje.

Druga seja se je vršila 6. aprila. Vzelo se je na znanje, da je deželna vlada dala društvu podpore 15.000 K. G. župnik Atteneder v Šoštanjju je iz zapuščine rajnega Fekonja podaril za društveno knjižnico več knjig, za kar se mu izreče za-

hvala. Odobri se nakup starega rokopisa prekmurske pesmarice. Izvolijo se odseki za ureditev in upravo muzeja. Sprejme se osem novih udov, izstopili so pa štirje.

V tretji odborovi seji 25. maja se je razpravljalo o težavah radi knjižničnih prostorov in sklenilo, mestno občino prositi za primerne prostore. Sprejmejo se trije novi udje. Minister n. r. dr. A. Korošec je podaril knjižnici osem francoskih in nemških knjig, dr. Heric pa dve. Sklene se načeloma izdaja Štrekljeve Historične slovnice.

Četrta odborova seja se je vršila 6. sept. Pred prehodom na dnevni red se je predsednik v vznesenih besedah spominjal smrti Nj. Veličanstva kralja Petra I.:

Kraljevska oblast nima za nas le običajnega konvencionalnega pomena, marveč nam je simbol narodnega jedinstva. Kralj Peter ni bil le pasiven opazovalec velikih dogodkov, ki so ustvarili našo narodno državo, marveč je bil prvovrsten aktiven faktor. Kar se ni posrečilo Samu, Petru Krešimiru, Nemanji in Dušanu Silnemu, ustvaril je kralj Peter. Občudovanja vredna je njegova moralna višina neomajne vere v uspeh njegove pravične stvari v kljub najtežjim okoliščinam. Vzvišena tragika mu vije herojski venec krog sive glave, ko ga vidimo v strelskih jarkih, kjer vdihuje novega poguma svojim vojakom, ali kot ubežnega kralja na strašni poti skozi Albanijo. A ni klonil v duhu in ta tragika se je spremenila v veličasten triumf, ko se je zmagonosno vrnil v svojo domovino in videl krog svojega prestola celokupen jugoslovenski narod. Narodna pesem in povestnica bo imela v njem za vse čase veličasten predmet občudovanja, kakršnih malo pozna svetovna zgodovina. Zatorej večna mu slava!

Ob priliki kraljeve smrti je predsednik v imenu društva izrazil sožalnico na okrajnem glavarstvu. Ob enem pa predsednik pozdravlja nastop novega vladarja, ki si je v burnih časih in cvetu svoje mladosti pridobil bogatih izkušenj in se tako usposobil, da dogradi delo svojega očeta ter svojo državo na zunaj in znotraj uredi in utrdi. Pri tej veliki nalogi ga hoče podpirati po svojih močeh tudi »Zg. dr.«, kot znanstvena korporacija razširjajoč znanje naše zgodovine, vzbujajoč državljansko zavest in svareč pred usodepolnimi napakami, ki so v preteklosti upropastile državne tvorbe na našem ozemlju.

Nagovor predsednikov so odborniki poslušali stoje. V isti seji se je sprejelo šest novih udov. H Kocenovi slavnosti na Ponikvi dne 7. avgusta je društvo poslalo slavnostnega govornika, društvenega tajnika dr. Strmška. Predsednik poroča o izkopavanju gomil, ki ga je z g. dr. Žmavcem izvršil v Zamarkovi blizu Sv. Lenarta v Slov. goricah na posestvu Solakovem. Izkopavalo se je le poldrugi dan, ker je posestnik le za ta čas dal svoje delavce na razpolago. Izkopine so bile neznatne. V gomilah so bili žgani mrliči, toda posodje je bilo popolnoma zdrobljeno in slabo ožgano. Najvažnejši predmet je bil majhen bronast kipič, gotovo kak malik. Zraven so bili železni kosi neke verige, znak, da so gomile iz poznejše dobe.

Odobri se nakup rokopisne pesmarice iz začetka 19. stoletja za 200 K. Knjižnične uradne ure se določijo vsak torek in četrtek od 15.—17. ure. Na dom se izposujejo knjige le proti kavciji, katere višina se določi po vrednosti izposojenih knjig. Zastavljena svota se vrne le proti vrnitvi nepoškodovanih knjig. — Odobri se pogodba s tiskarno Mohorjeve družbe na Prevaljah za tisek Štrekljeve Historične slovnice slovenskega jezika, ki se naj tiska v 1000 izvodih. Določita se koordinatorja tega dela. Sklene se prirejati po možnosti historična predavanja.

V peti seji dne 24. septembra se sprejme ponudba mestne občine, da se knjižnica preseli iz dosedanjih prostorov v II. dekliški meščanski šoli, ki se potrebujejo v šolske svrhe, v kazinsko poslopje pod pogojem, da se društvu prizna pravna kontinuiteta pogodbe z dne 27. avgusta 1920.

Predsednik predloži v pretres dopis likvidacijske komisije v zadevi razdelitve arhivov med Avstrijo in našo državo. Nadalje poroča predsednik o svojem informativnem potovanju po Prekmurju. Iz gomil v Dokležovju ob Muri je dobil za muzej lončeno tronožno posodo in solznico ter odlomek večje steklene posode.

Odobri se nakup 10 prekmurskih knjig in Krebs: *Länderkunde der österr. Alpen*. — V šesti seji dne 26. oktobra je poročal predsednik o dovršeni selitvi knjižnice. Mestna občina je dala brezplačno delavce in vozove. Odobrijo se razni izdatki pri selitvi. Sklene se študijsko knjižnico slovesno otvoriti, kadar bo popolnoma urejena. Za Časopis je bilo treba naročiti klišé, ki stane 698 K, kateri znesek se dovoli. — Novo ustanovnino v znesku 200 dinarjev je vplačal prevz. gospod škof dr. Mihael Napotnik.

Odličnemu arheologu msr. Buliču je predsednik v imenu društva čestital k 75letnici v Rogoški Slatini.

Sedma odborova seja se je vršila dne 1. dec. Predsednik poroča o stanju knjižnice in ugotovi, da se je pri selitvi izgubilo več knjig. Z zahvalo se sprejme na znanje, da je mestna občina dala napeljati v knjižnične prostore električno luč. Zahvala se izreče tudi g. Dav. Žunkoviču za podarjene knjige. Na predlog g. dr. Premru v Rimu se sklene doposlati vatikanski knjižnici brezplačno vse društvene publikacije. — Častni član društva, g. dr. Fr. Kos je podaril društvu 200 dinarjev, za kar mu je predsednik v imenu odbora izrekel iskreno zahvalo. Sklene se, da se večkratni izvodi iz knjižnice ne prodajajo zasebnikom, k večjemu se z drugimi knjižnicami zamenjajo z enakovrednimi knjigami, ki jih še društvo nima. Ker stanovnjski urad misli zaseči prostore, kjer ima društvo svoj arhiv in pisarno, se sklene, da se proti eventualni zasegi vložijo rekurz.

Določi se vsposed historičnih predavanj na novoustanovljenem ljudskem vseučilišču v Mariboru. Za predavatelje so se priglasili gg. ravnatelj M. Pirc, prof. dr. A. Medved, realčni profesor dr. Makso Kovačič in M. Ljubša. — Priposlani zgodovinski spis o Reberci na Koroškem se izroči literarnemu odseku.

2. Muzejsko društvo v Mariboru.

Dne 6. marca se je vršil letni občni zbor, na katerem so se poleg predsedstvenega poročila o delovanju društva v zmyslu § 10 t. 2. vršile tudi nadomestne volitve za umrle in odstopivše odbornike. Izvoljeni so bili gg.: prof. Janko Košan, prof. Kovačič in prof. dr. M. Heric. Ker je odbornik g. Pfeiffer naknadno odložil odborništvo, je odbor v zmyslu istega paragrafa društvenih pravil poklical v odbor g. dr. K. Ipavca ter se je v prvi seji 15. marca naslednje konstituiral: predsednik dr. Fr. Kovačič, podpredsednik dr. K. Ipavic, tajnik dr. M. Heric, blagajnik I. Leyrer. V isti seji so se za upravo in urejanje muzeja izvolili odseki: historično-etnografski, naravoslovni, umetniški in gospodarski.

V drugi seji dne 14. maja se je sklenilo, da se radi snaženja in preureditve muzej začasno zapre. Odobrijo se razna popravila. V 3. seji 3. dec. se je ugodilo dopisu »Zg. dr.«, da se muzejska knjižnica združi z javno študijsko knjižnico.

Muzej so obiskali med drugimi: grof Begouen s sinom iz Pariza, Poverjenik za uk in bogočastje g. Skaberne iz Ljubljane, dr. I. Žolger, univ. profesor v Ljubljani, dr. Jelenič, univ. profesor v Zagrebu, več šol in zavodov.

3. Letno poročilo muzejskega društva v Ptujju za leto 1921.

Poroča društveni tajnik.

Društvo je imelo svoj zadnji občni zbor dne 12. marca 1921, na katerem je bil mesto prestavljenega prof. Petaverja izvoljen v odbor okrajni sodnik g. dr. Travneri

in kot prislednika brez mandata še gg. prof. dr. Kotnik in okrajni komisar dr. Trstenjak. Občni zbor je izvolil soglasno za svojega častnega člana veleč. mons. Frana Bulića, ravnatelja arheološkega muzeja v Splitu radi velikih zaslug za arheologijo povodom njegove petinsedemdesetletnice. Število članov je med letom poskočilo od 150 na 215 članov. Odbor je imel 8 sej. Društvo je včlanjeno pri sledečih društvih: „Zgodovinsko društvo v Mariboru“, „Historischer Verein v Gradcu“, „Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani“ in „Verein von Altertumsfreunden der Rheinlande in Bonn“.

Podpora, ki jo je naklonila država društvu, je omogočila živahno delovanje društva. V mesecu marcu je društvo kupilo reliefni kamen iz Šmartna na Pohorju, najbrže „Hercules saxanus“, ki je sedaj z drugimi izkopinami, podarjenimi od prof. Ferka iz mitreja pri Modriču izpostavljen v mitreju na Zgornjem Bregu. Vse te starine bo objavil tajnik Skrbar v slavnostni spomenici za mons. Bulića.

Dne 24. julija je obiskal odbor Modrič na Pohorju, da prične z izkopavanjem in se pogodi s posestnikom zemljišča. Izkopavanje se je vršilo med 1. in 5. avgustom s 4 delavci pod vodstvom podpredsednika g. Gailhoferja in g. cand. phil. Saria in sicer na istem mestu, kjer je kopal l. 1893 prof. Ferk. Rezultat je bil negativen, razven nekega kamena z napisom in nekaj bronastega rimskega denarja. Ugotovljeno pa je bilo, da se nahaja svetišče višje ob potoku, kjer pa vsled visoke trave ni bilo mogoče pričeti z izkopavanjem. Prihodnje leto bo pričelo društvo na tem mestu z daljnim raziskovanjem. Na tem mestu bodi izrečena veleč. g. župniku in g. šolskemu vodju na Keblu iskrena zahvala za izkazano gostoljubnost napram voditeljem izkopavanj.

Povedom obiska pokrajinskega namestnika, g. ministra J. Hribarja dne 6. avg. v Ptujju je bila sprejeta tudi deputacija muzejskega društva.

Dne 27. avgusta je odpotovala deputacija muzejskega društva in sicer gg. predsednik Vajda in oba tajnika Mlaker in Skrbar v Rogaško Slatino, kjer se je mudil častni član društva mons. Bulić, da mu izroči častni diplom. Diplom je delo društvenega podpredsednika g. Gailhoferja sen. izdelana po motivih rimskih pujskih izkopin, starokrščanskega bronastega svečnika z okvirom rimskega mozaika iz Ptujja. Diplom ima sledeči napis: Q. F. F. F. Q. S.¹. Quod sodales universi v. f. (verba fecerunt) Franciscum Bulić v. c. et de patriis antiquitatibus et de monumentis Salonitanis per x. lustra optime meruisse, societas antiquaria Poetovionensis Franciscum Bulić v. c. fausto illo die, quo LXXV actatis annos feliciter persolvit, socium honoris causa unanimiter sibi adscivit et patronum cooptavit. Huius decreti ei tabulam per societatis legatos offerri, qui ab eo impetrent, ut potissimum honorem libent, animo suscipere et monumenta Poetovionensia societatisque studia in omnibus fovere dignetur placuit.

Z nagovorom predsednika društva je deputacija izročila častitljivemu učenjaku diplom v slavnostni dvorani zdraviliškega doma ob navzočnosti mnogih gostov. Jubilant se je v prekrasnih besedah zahvalil. Nato je pozdravil jubilanta predsednik mariborskega Zgodovinskega društva g. prof. dr. Kovačič in mu tudi najiskrenejše čestital k njegovi sedemdesetpetletnici.

V mitreju na Zgornjem Bregu je narisal g. Gailhofer jun. na prednji steni glavno kultno podobo po originalu v Osterburken. Slika meri 2.60 m. v širini in 2.70 m. v višini. Ker ima relief v Osterburken največ analogij na fragmentih, najdenih v tem mitreju, je smatral odbor kopijo tega reliefa za najbolj umestno. Na to se tudi ozira napis pod sliko: „In hoc spelaeo typum dei Mithrae fragmenta pauca ser-

¹ Quod faustum felix fortunatumque sit.

vaverunt. Eorum loco anaglyphum Osterburkense societas antiquaria Poetovionensis repetendum curavit anno MCMXXI.“

Slika nudi vsakemu opazovalcu živo razumevanje cele teogonije nepremagljivega boga. Tudi se je ta mitrej obogatil za nekaj starin, tako z ostanki mitreja v Modriču (dar g. Ferka).

Društvo je posredovalo pri spomeniškem uradu, da je občina Bukovci z denarno podporo muzejskega društva postavila podrti kužni kamen iz l. 1668. V enakem zmislu hoče posredovati, društvo tudi pri kužnih in drugih znamenjih v okolici Ptuja, tako n. pr. v Stogovcih pri Ptujski gori.

Tudi društvena knjižnica se je v tekočem poslovnem letu znatno pomnožila. Med drugim je odbor naročil tudi „Corpus inscr. lat. III. lax 1—3“ in mu je pruska akademija znanosti brezplačno poklonila „fasc. 4—5“. Na tem mestu izreka društvo pruski akademiji v Berlinu zahvalo.

Društvo je priredilo dve javni predavanji, kjer je predaval okrajni sodnik g. dr. Travner dne 1. junija „o starem Poetovio“ in 9. novembra „o zgodovini Ptuja v času 568—955 l.“ Tem predavanjem slede še predavanja drugih članov.

Stanovanje za čuvarja mitreja je končano in obdano z ograjo.

„Vodnik skozi Poetovio“, ki ga je spisal že pred vojno ranatelj dr. Abramič, zide po dobljenem zagotovilu že tekom prihodnjega leta in so v teku tozadevna pogajanja z avstr. arheološkim institutom. V obče raste zanimanje za starine Poetovija v vseh slojih ljudstva in kar je posebno hvalevredno, se je pričelo tudi učiteljstvo iz mesta in okolice živahno zanimati za starine. Obiskalo je letos muzej vse skupaj 16 šol iz raznih krajev. Tudi akademska omladina zagrebškega vseučilišča (geogr. zgod. oddelek) je posetila v poletju naš muzej in mitreje. Med znamenitimi osebnostmi, ki so nas letos posetile, naj se omenijo: grof Begouen s sinom in Jean Bougoin iz Pariza, minister dr. v. Žolgar iz Ljubljane, dr. Hoffiler iz Zagreba, dvorni svetnik dr. Skaberne, šolski predsednik dr. Bevk in vseuč. prof. dr. Pitamic iz Ljubljane, dvorni svetnik dr. Kubitschek in tajnik arh. instituta dr. Egger iz Dunaja, vseuč. profesor dr. Schmid iz Gradca, ravnatelj dr. Abramič iz Splita. Tudi prof. Ferka iz Gradca je ostal društvu še nadalje naklonjen in je poklonil muzeju meč in sulico ter drugo orožje iz La Tène in predzgodovinske dobe. Komisar dr. Trstenjak je prepustil svojo zbirko papirnatega in kovinskega denarja v hranitev muzeju, za kar obema bodi tudi tu izrečena odborova zahvala. Tudi od mnogih drugih članov je dobilo društvo večja ali manjša darila v starem denarju. Zahvala!

Ob lanskem zaključku poslovnega leta je upal odbor, da se mu posreči selitev v prostore prazne dominikanske vojašnice, kjer bi inventar muzeja v lepih in prostornih dvoranah tudi prišel do veljave — toda vojaštvo je že spomladi zopet zasedlo vojašnico, in up je splaval po vodi.

Hvalevredno je zanimanje, ki ga kaže prebivalstvo za muzej in naloga države in dežele je, to zanimanje gojiti, pospeševati tudi z gmotno podporo, predvsem pa s tem, da dobi društvo že enkrat prostorne lokale za svoj bogat in tako dragocen inventar.

V zalogi „Zg. dr.“ se dobi:

»Časopis« I.—XV. po 3 din., letnik XVI. in XVII. po 10 din.

Zgodovinska knjižnica I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena 25 par.

Zgodovinska knjižnica. II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena 25 par.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabrijel Majcen k pedesetletnici „Slovenske slovnice“ Antona Janežiča. 25 par.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 25 par.

Fr. Kovačič: Trg Središče. Krajepis in zgodovina. Broš. 6 din.

Fr. Kovačič: Nadžupnija Sv. Križa pri Rogaški Slatini. Broš. 3 din.

Historična slovnica slovenskega jezika.

Spisal rajni dr. Karol Štrekelj.

V kratkem izide prvi snopič. Radi silne draginje bo delo izšlo v več snopičih (3—4). Nekateri naročniki so se oglasili že l. 1918 na tozadevni poziv „Zg. dr.“ Prvi snopič bo stal okoli 10 din., vendar se še cena ta čas ne more natančno določiti, dokler tiskarna ne dovrši svojega dela in ne predloži računa. Knjiga se tiska v Mohorjevi tiskarni na Prevaljah. Naročniki se naj oglašajo pri Zgodovinskem društvu v Mariboru. Delo bo znamenit pojav na polju našega znanstva.

Naš obračun.

Večkrat nam dohajajo vprašanja: kdaj bo zopet izšel Časopis? Da naši cenjeni udje in čitatelji zvedo, kak je naš položaj in kje je vzrok, da tako redko pride na svetlo kak borni zvezek, naj odgovore številke:

Koncem februarija 1921 smo izdali 4 in $\frac{1}{2}$ tiskane pole obsegajoč 2. snopič XVI. letnika. Stroški v tiskarni so za ta nezaten zvešček znesli 16.475 K. Udnina se je l. 1921 dvignila na 40 K. Recimo, da to udnino vplača 400 članov (v resnici jih plačuje veliko manj, ker mnogi ostanejo na dolgo, nekaj izvodov pa se razpošlje zastonj), tedaj to znese okroglih 16.000 K. Torej je že pri tem znaten primanjkljaj, oziroma društvo stane ta zvezek, ki ga dobe udje za svojo članarino, nad 41 K vsak izvod. K temu še je prišteti pisateljska nagrada, ki je sicer v primeri s tiskovnimi stroški minimalna, a nekoliko vendar obremeni društveno blagajno. Vrh tega še vedno nosi društvo samo na svojih ramah študijsko knjižnico, brez katere je v Mariboru znanstveno delo celo nemogoče. Potem še arhiv in muzej! Gg. udje torej dobe popolnoma povrnjeno svojo letno udnino 10 din. z enim shopičem.

Napram naši javnosti nam je spregovoriti ob tej priliki prav resno besedo. — Nemci z ostantativno pozornostjo obračajo oči na našo bivšo Sp. Štajersko. V prilog jim je to, da razpolagajo z bogatimi arhivi v Gradcu in na Dunaju, kjer so pohranjeni zakladi naše zgodovine. Kdor pozna nemško žilavost in mentaliteto, se ne bo udajal iluziji, da so Nemci zaprli knjigo nad pokrajinami, ki so prišle v našo državo. Z sistematičnim znanstvenim delom bodo pripravljali gradivo za oni čas, ko bodo vkljub podpisani pogodbi prišli pred ligo narodov z zahtevo, da se meje revidirajo in vsaj del Sp. Štajerske njim povrne. — Gojiti domačo zgodovino slovenske zemlje med Savo in Rabo je torej naša državna in narodna dolžnost. Vse obsodbe je vredna brezbriznost in celo prezir napram idealnemu stremljenju našega društva, ki se kaže v gotovih krogih. Če pregledamo vrste naših članov, sta med njimi zastopana največ tista dva stanova, ki sta najslabše plačana: duhovniki in uradniki, zlasti profesorji. Najpremožnejšim slojem je mamonizem izpridil mentaliteto. Pohlep za uživanjem v svoji najogabnejši obliki — v alkoholizmu požira milijarde narodnega premoženja, za višje kulturne cilje pa ni smisla!

Z novim letom se nam napoveduje nov ogromen povišek tiskarskih cen. Prihodnji občni zbor bo moral resno pretresati vprašanje, kako zagurati izhajanje Časopisa. Naša javnost pa stoji pred alternativo: ali prepustiti obdelovanje domače zgodovine tujcem, ali pa obrniti razpoložljiva sredstva za višje reči kakor so grajske kleti, kavarne in enake potratne zadeve.

Za sedaj prosimo cenjene ude, da po priloženi položnici vpošljejo doseganje udnino — 10 dinarjev.

Uredništvo.